

İŞSİZLİK – SUÇ İLİŞKİSİ VE EKONOMİK SONUÇLARI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Murat BAĞLAR

Çanakkale - 2008

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

İŞSİZLİK – SUÇ İLİŞKİSİ VE EKONOMİK SONUÇLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Engin ERDOĞAN

Hazırlayan
Murat BAĞLAR

Çanakkale, 2008

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne
Murat BAĞLAR'a ait "**İşsizlik – Suç İlişkisi Ve Ekonomik Sonuçları**"
Adlı Çalışma, jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan
Prof.Dr. Engin ERDOĞAN (Danışman)

Üye
Doç.Dr. Murat KASIMOĞLU

Üye
Doç.Dr. Meliha ENER

Üye
Yrd.Doç.Dr. Sefer ŞENER

Üye
Yrd.Doç.Dr. Mustafa TORUN

ÖZET

İşsizlik, ekonomik bunalım ve suç arasındaki doğru orantıyı ortaya koymaktadır. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de işsizlik temel sorunlardan biridir. Ekonominin yeterince güçlü olmadığı ülkemizde istihdam ve işsizlik sorununun önemini ve özelliklerini belirleyen başlıca nedenler arasında; hızlı nüfus artışı, iç ve dış göçler, yetersiz gelir, teknolojik gelişmeler, bölgeler arası gelişme farklılıkları, yatırım politikalarındaki olumsuzluklar, eğitim politikasındaki sorunlar yer almaktadır. Türkiye’de toplam suç ile toplam işsiz sayısı arasında uzun dönemli denge ilişkisi tespit edilmiştir. Özellikle son yaşanan ekonomik krizle birlikte işsizlik ve buna bağlı olarak suç oranı da artmıştır. Türkiye’deki ekonomik, siyasi ve sosyal alanlarda görülen tüm olumsuzlukların temelini oluşturan işsizlik ve yoksulluğun, işlenen suçlara da birinci derecede etki yaptığı görülmektedir. İşsizliğin sadece işsiz kalanları değil çalışanları, ülkenin sosyal düzenini, toplumun huzurunu da ilgilendiren bir sosyo-ekonomik olgu olması nedeni ile bu konuda atılacak olumlu adımlarda tüm kesimlerin işbirliğini zorunlu kılmaktadır. İşsizliği ekonomik bir değer kaybı olarak görmenin dışında, ciddi bir sosyal tehlike olarak da değerlendirmek sorunun çözümünü hızlandıracaktır.

ABSTRACT

Unemployment shows the direct proportion between economical depression and crime. Like the entire world, crime is one of the basic problem in Turkey. In Turkey, where economy is not strong enough, main reasons that defines the important and characteristics of unemployment are rapid increase in population, internal and external forces, insufficient income, technological development, differences in development between different regions, negativness in investment strategit, problems in education politics. It is determined that there is a long time pridcal correlation between unemployment and crime. Especially, with the latest conomical crizes, there has been a vivid increase in unemployment and crime relatively. In Turkey, it is seen that unemployment and poverty has primary effect in economical, political and social problems. Since unemployment is a socio economic fact which effects not only unemployed people but also employees, social system and peace in society. All associations in this country in this country should have corperation in positive steps in this matter. By defining unemployment as not only economical recession but also a serious social danger will accelerate the solution of this problem.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	Viii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM İSTİHDAM VE İŞSİZLİK

1. İŞSİZLİK VE İSTİHDAM KAVRAMI.....	3
1.1. Türkiye’de İstihdamın Yapısı ve Gelişmeler.....	6
1.1.1. Nüfus ve İşgücü.....	7
1.1.2. Çağ Nüfus.....	8
1.1.3. İstihdamın Sektörel Dağılımı ve İşgücü Talebi.....	9
1.1.4. Türkiye’de İşgücü Piyasasının Yapısı ve Özellikleri.....	10
1.1.4.1. İstihdamın iktisadi faaliyet dallarına göre dağılımı.....	10
1.1.4.2. İstihdamın meslek gruplarına göre dağılımı.....	11
1.1.4.3. İstihdamın işteki duruma göre dağılımı.....	122
1.1.4.4. İstihdamın eğitim düzeyi.....	12
1.1.4.5. Kayıt dışı ve enformel istihdam.....	13
1.1.4.6. Eksik istihdam.....	15
1.1.4.7. Çocuk istihdamı.....	15
1.1.5. Türkiye’de İstihdam-İşgücü ve İşsizliğin Genel Değerlendirilmesi.....	16
1.2. İşsizlik Tanımı ve Anlamı.....	233
1.2.1. İşsizlik Olgusunun Kavramsal Temelleri.....	23
1.2.1.1. İşsizliğin anlamı.....	24
1.2.1.2. İşsiz.....	25
1.2.2. İşsizliğin Tanımı.....	26
1.2.3. İşsizliğin Tarihsel Gelişimi.....	299
1.2.4. Dünyada İşsizlik.....	30

1.2.5. İşletmeler Açısından İşsizliğin Oluşturduğu Sonuçlar	311
1.2.6. İşsizliğin Psiko-Sosyal Sonuçları	31
1.2.7. Türkiye’de İşsizlik.....	32
1.2.7.1. İşsizliğin Toplumsal Açıdan Anlamı	40
1.2.7.2. İş Güvencesi Ve İşsizlik Kaygısı	411
1.2.8. İşsizlik Kaygısı	422
1.2.9. İşsizliğin Mahiyeti	444
1.2.10. Modern Sanayi ve İşsizlik.....	455
1.2.11. İşsizlik ve Tam İstihdam	466
1.3. İşsizlik Çeşitleri.....	477
1.3.1. Gizli İşsizlik	477
1.3.2. Açık İşsizlik ve Nevileri	488
1.3.2.1. Mevsim İşçiliği	488
1.3.2.2. Teknolojik İşsizlik	499
1.3.2.3. Konjonktürel İşsizlik	50
1.3.2.4. Arizi işsizlik.....	511
1.3.3. İrade Dışı İşsizlik	511
1.3.4. Yüksek Ücretten Doğan İşsizlik.....	522
1.3.5. Firiksiyonel İşsizlik	522
1.3.6. İstençli İşsizlik	533
1.3.7. Toplam Harcama Noktasından Doğan İşsizlik.....	533
1.3.7.1. Sürekli Durgunluk.....	533
1.3.8. İşsizliğin Nedenleri.....	544
1.3.8.1. Kişi başına daha az üretiyoruz.....	544
1.3.8.2. İşçinin kişiliğine bağlı nedenler	555
1.3.8.3. Ücret artışlarının işsizliğe katkısı.....	555
1.3.8.4. Yeni teknolojilerin etkisi	566
1.3.8.5. İşçinin kişiliğine bağlı olmayan işsizlik nedenleri.....	566
1.3.9. İşsizliğin İşçide Anlamı	577
1.3.10. İşsizliğin Cinsiyet ve Yaş Açısından Durumu	599
1.3.10.1. Kadın işgücü	599
1.3.10.2. Genç işgücü (13-19 yaş arası).....	60

1.3.10.3. Orta yaşlı işgücü.....	60
1.3.10.4. Uzun dönem işsizlik	60
1.4. İşsizliğin Psikolojik Sonuçları ve Toplumsal Maliyeti	61
1.4.1. Psikik Sorunlar ve Toplumsal Maliyet Yaratıcı Etkiler	622
1.4.1.1. Somatik Sorunlar	62
1.4.1.2. Psikik Sorunlar	63
1.4.1.2.1. Stres	64
1.4.1.2.2. Depresyon Eğilimleri, Umutsuzluk, İçine Kapanma	64
1.4.1.2.3. Özsaygının Zedelenmesi	65
1.4.1.2.4. Toplumsal ve Ailevi Rolü Kaybetmenin Etkileri	65
1.4.1.2.5. Belirsizliğin Neden Olduğu Psikik Baskı	66
1.4.1.3. Toplumsal Maliyet Yaratıcı Etkiler	66
1.4.2. İşsizlik ve Psiko-Sosyal Sonuçları.....	67
1.4.3. Suça Eğilim	69
1.4.4. Suç Kavramı	70
1.4.5. Suç ve Suçluluk İlişkisi.....	71
1.4.6. Suç Teorileri	722
1.4.6.1. Bireysel teoriler.....	72
1.4.6.2. Biyolojik Teoriler.....	73
1.4.6.3. Psikolojik Teoriler	734
1.4.6.4. Sosyolojik Teoriler.....	75
1.4.6.4.1. Sosyal Yapı Teorileri	75
1.4.6.4.1.1. Anomi Teorisi	76
1.4.6.4.1.2. Gerilim teorileri	77
1.4.6.4.1.2.1. Alt kültür teorileri	78
1.4.6.4.2. Sosyal süreç teorileri.....	79
1.4.6.4.2.1. Sosyal öğrenme ve davranış teorileri	79
1.4.6.4.2.2. Sutherland'ın farklılıkların birleştirilmesi teorisi.....	80
1.4.6.4.2.3. Etiketleme teorisi.....	81
1.4.6.4.3. Kontrol teorileri	81
1.4.6.4.3.1. Reckless'in sınırlama teorisi	82
1.4.6.4.3.2. Gottfredson ve Hirschi'nin öz kontrol teorisi.....	82

1.4.6.4.4. Sosyal çatışma teorileri	83
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

2. SUÇ VE SUÇ EKONOMİSİ.....	85
2.1. Suçun Nedenleri.....	86
2.2. Suç ve Ekonomi İlişkisi.....	88
2.3. İşsizlik - Suç-Ekonomi ve Türkiye Değerlendirilmesi.....	90
2.4. Suçun Ekonomik Modelleri.....	99
2.4.1. Geleneksel Ekonomik Model.....	99
2.4.2. Fayda Teorisi ve Risk Analizi.....	100
2.4.3. Zaman Ayırma Modelleri	105
2.5. Becker' in Modeli	106
2.6. Ehrlich'in Modeli.....	10910
2.7. Heineke' nin Modeli.....	117
2.8. Schmidt ve Witte' nin Modeli	121
2.9. Beklenti Teorisi.....	127
2.10. Lattimore ve Witte' nin Modeli	132
2.11. Ekonometrik Modeller.....	136
2.11.1. Cornwell ve Trumbull' in Modeli	137
2.11.2. Funk ve Kugler' in Modeli.....	138
2.11.3. Fajnzylber, Lederman ve Loayza' nın Modeli	141
2.12. Modellere Yöneltilen Eleştiriler.....	143

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İŞSİZLİK- SUÇ VE EKONOMİ İLİŞKİSİ VE TÜRKİYE YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	145
3.1. Aktif İşgücü Piyasası Politikaları.....	145
3.1.1. Aktif Politikalar	147
3.1.2. Aktif Politikaların Bileşenleri	150
3.2. Kamu Çalışma Programlar	151
3.3. İş Arama Yardımları ve İstihdam Hizmetleri	153
3.4. Mesleki ve Yeniden Mesleki Eğitim Programları	154

3.4.1. Uzun Süre İşsiz Kalanların Mesleki Eğitimi.....	155
3.4.2. Toplu Olarak İşten Çıkarılanların Mesleki Eğitimi.....	156
3.4.3. Genç İşsizlere Yönelik Mesleki Eğitim.....	157
3.4.4. Engellilerin Mesleki Eğitimi.....	158
3.5. Bağımsız Çalışma Programları.....	159
3.6. İşletmeye Sunulan Ücret ve İstihdam Destekleri.....	159
3.7. İşsizlere Sağlanan Ödeme Desteği.....	160
3.8. Aktif Politikaların Çalıştırmacı (Workfare) Niteliği.....	160
3.9. Aktif Politikaların İşgücü Piyasasına Etkisi.....	161
3.9.1. İstihdam ve Gelir Etkileri.....	162
3.9.2. Sosyal Etkileri.....	163
3.10. Türkiye’de Alınabilecek Önlemler.....	164
3.11. Türkiye’de İllere Göre İşsizlik ve Suç Oranları.....	172
SONUÇ.....	181
KAYNAKLAR.....	185

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil 2.1: Suçu Doğuran Faktörler</u>	867
<u>Şekil 2.2: Suçun Nedenleri</u>	87
<u>Şekil 2.3: Para ve onun faydası arasındaki riske karşı tutulan tutum.</u>	102
<u>Şekil 2.4: Ehrlich Modeli</u>	113
<u>Şekil 2.5: Denge kayma fonksiyonu</u>	129
<u>Şekil 2.6: Farazi ağırlık fonksiyonu</u>	131
<u>Şekil 2.7: Başlangıçtaki zenginlik (x) te meydana gelen değişimin kıymet fonksiyonuna etkisi</u>	136
<u>Şekil 3.1: Türkiye’de yıllara göre asayiş oranları (%)</u>	177
<u>Şekil 3.2: Türkiye’de yıllara göre işsizlik oranları (%)</u>	178
<u>Şekil 3.3: Türkiye’de işsizlik ve suç ilişkisi</u>	178

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo 1.1. Toplam işgücünde işsizlik ve istihdam (isviçre-türkiye)</u>	17
<u>Tablo 1.2. İşgücü katılım oranı (15-64 yaş %)</u>	17
<u>Tablo 1.3. İşsizlik oranı (15-64 yaş %) (meksika-polonya)</u>	18
<u>Tablo 1.4. Erkeklerde işsizlik ve istihdam</u>	18
<u>Tablo 1.5. İşgücü katılım oranı (15-64 yaş %)</u>	19
<u>Tablo 1.6. İşsizlik oranı (15-64 yaş %)</u>	19
<u>Tablo 1.7. İstihdam/nüfus oranı (15-64 yaş %)</u>	20
<u>Tablo 1.8. İşgücü katılım oranı (15-64 yaş %)</u>	20
<u>Tablo 1.9. İşgücü katılım oranı (15-64 yaş %)</u>	20
<u>Tablo 1.10. Yaş gruplarına göre karşılaştırma</u>	21
<u>Tablo 1.11. İşgücü katılım oranı (15-64 yaş %)</u>	22
<u>Tablo 1.12. Kurumsal olmayan sivil nüfusun yıllara göre işgücü durumu</u>	35
<u>Tablo 1.13. Kurumsal olmayan sivil nüfusun yıllara göre cinsiyet ve işgücü durumu</u>	36
<u>Tablo 1.14. Kurumsal olmayan sivil nüfusun yıllara göre cinsiyet ve işgücü durumu (bin kişi, 15+yaş) kadın</u>	38
<u>Tablo 2.1. 2006 yılı türkiye geneli polis sorumluluk alanında meydana gelen terör olaylarının suç türlerine göre dağılımı</u>	94
<u>Tablo 2.2. Kaçakçılık olayları</u>	95
<u>Tablo 2.3. Kaçakçılık olayları</u>	95
<u>Tablo 2.4. 2006 Yılı Türkiye Geneli Polis Sorumluluk Alanında Meydana Gelen Şahsa Ve Mala Karşı İşlenen Asayiş Olaylarının Suç Türlerine Göre Dağılımı</u>	98
<u>Tablo 2.5 Olasılıkları İle Birlikte Durumlar ve Gelir Düzeyleri</u>	122
<u>Tablo 3.1. 2007-2008 yılı işsizlik oranları</u>	179

GİRİŞ

Ekonomik kalkınmanın ve büyümenin en önemli unsuru, teknolojiyi geliştiren, uygulayan, kaynakların kullanımını ve organizasyonunu sağlayan insan gücüdür. Bu uygulamalarda gerekli olan insan gücünden, gelişen teknolojiye bağlı olarak daha az verim sağlanmaktadır. Bu durum ülkelerde işsizlik sorununu oluşturmaktadır. İşsizlik, ekonominin yapısı ne olursa olsun gelişmiş veya gelişmekte olan bütün ülkelerin en büyük problemidir. Özellikle bilgi çağının değişen teknolojik süreci ile işsizlik hemen bütün toplumlarda hızla yayılmakta ve ekonomilerin en dikkat çekici sorunlarından biri haline gelmektedir.

Ekonomik yapıları içinde küreselleşme ülkelerin sosyo-ekonomik yapıları ve gelişmişlik düzeylerinin farklı olması nedeniyle her ülkede farklı ekonomik ve sosyal etkiler yaratmasına rağmen tüm ülkelerin gündeminde öncelikli sorun olarak yer almaktadır. Türkiye’de nüfus artış hızının yüksek, fakat işgücünün nitelik olarak yetersiz olması, sermaye birikiminin ve yatırımların istenilen düzeyde gerçekleştirilememesi, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar, rekabet ortamının ortaya çıkardığı nitelikli işgücü ihtiyacı gibi birçok neden işsizlik ve istihdamın sorun olarak baş göstermesine neden olmaktadır.

Sahip olunan işgücünün durumu ve niteliği o ülkelerin ekonomik gelişmelerinin temel göstergelerinden biridir. Ülkeler sahip oldukları insan kaynaklarını en etkin şekilde üretime sokabilmelidir. Aksi takdirde önemli derecede sosyal ve ekonomik maliyet yüklenmek zorunda kalırlar.

Tüm dünya ülkelerinde işsizlik sorunu her geçen gün büyümektedir. Gelişen teknoloji ve küreselleşme ülkelerde işsizliği arttırmaktadır. Afrika, Asya, Latin Amerika ülkelerinde işsizlik sorunu yoksullukla birlikte toplumsal sefaletle

dönüşmektedir. İstihdam yaratmak amacıyla bu ülkelerde farklı politikalar geliştirilmekte ve uygulanmaya çalışılmaktadır.

Türkiye’de yüksek nüfus artışı, sermaye birikimi yetersizliği, kamu ve özel sektör yatırımlarının yeterince arttırılamaması, yabancı sermaye yetersizliği, işgücü niteliğinin modern sanayi ihtiyaçlarına uygun olmaması, mesleki eğitim-işgücü piyasası arasındaki uyumsuzluk, hızlı teknolojik değişmeler gibi nedenlerle, Türkiye’de istihdam sorununun boyutları artmaktadır.

Her geçen gün, işsiz kalan her birey, toplumun büyük bir bölümünü oluşturan işsizler grubuna dahil olmaktadır. Bu durumla kaçınılmaz bir biçimde karşı karşıya kalan tüm ülkeler, işsizlik ile mücadele edebilmek için çeşitli istihdam politikaları izlemişlerdir. İşsizliğin günümüzde artık sadece ekonomik boyutunun değil, sosyal boyutunun da en az ekonomik boyutu kadar önemli olduğu kabul edilmektedir.

İstihdamı tek başına bir işgücünün kullanılması olarak düşünmemek gerekir. Söz konusu işgücünün nitelikli ve kalifiye olması da, istihdam politikaları belirlenirken üzerinde dikkatle durulması gereken bir konudur. İşsizlik ve istihdam birbirini tamamlayan unsurlardır.

Bu çalışmada, öncelikle işsizlikle ilgili temel kavramlar açıklanacak ve Türkiye’de işsizliğin nedenleri araştırılacaktır. Ayrıca işsizliğin neden olduğu suç işleme eğilimi ve işsizlik ile suç ilişkisi üzerinde bir araştırma yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTİHDAM VE İŞSİZLİK

İşsizlik ve istihdam birbirlerini tamamlayan iki kavramdır. İşsizliği birçok nedenlere bağlamak mümkündür.

1. İŞSİZLİK VE İSTİHDAM KAVRAMI

Bugün yaşanmakta olan işsizliğin önemli bir nedeni emek arz ve emek talep koşullarının yapısal uyumsuzluğudur. Özellikle bilgi çağının değişen teknolojik ve ekonomik yapıları içinde küreselleşme süreci ile işsizlik hemen hemen bütün toplumlarda hızla yayılmakta ve ekonomilerin en dikkat çekici sorunlarından biri haline gelmektedir.

1973-74 petrol krizleri ile sona eren tam istihdam dönemi dünya ekonomik konjonktüründe yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur. 1974'den 1980'lerin ikinci yarısına kadar ki dönemde yaşanan stagflasyon (durgun işsizlik), enflasyonun düşürülmesiyle işsizlik sorununa dönüşmüştür. 1980'li yıllarda başlayan bu durum 1990'lı yıllarda en yüksek düzeylerine ulaşmıştır¹

¹ ATAMAN CEYLAN- Berrin, "İşsizlik Sorunu ve Türkiye'nin AB İstihdam Stratejisine Uyumu, İşveren Dergisi", TİSK Yayınları, Ekim 2003, s.1-10.

1990 yılından itibaren en azından 100'e yakın ülke, yabancı sermaye ve uluslararası ticaretle ilgili düzenlemesini değiştirerek dünya pazarlarına girerken, dünya üretimi son 50 yılda 30 trilyon dolara çıkararak 10 katı artmış, kişi başına gelir 3'e katlanmıştır. Ancak dünya üretiminin %77'si sanayileşmiş 25 ülke tarafından gerçekleştirilmekte, sadece üretimde ABD'nin payı %27'ye ulaşmaktadır. 1960'da zengin ile yoksul arasında % 30 olan gelir farkı, 1990'da %60'a, 1997'de %74'e çıkmış bulunmaktadır. Üretim alanlarında yaşanan olumsuzluklar bu endişeleri daha da körüklemektedir. Dünya üretiminin tümünü neredeyse topu topu 10 çokuluslu şirket yönlendirmektedir².

Türkiye'de işsizliğin çeşitli türlerinin bir arada olması, bazı işsizlik türlerinin ölçülmesinde karşılaşılan zorluklar ve verilerin yetersiz olması işsizliğin gerçek boyutlarının saptanmasını zorlaştırmaktadır. Türkiye'de işsizlikle ilgili verileri DİE, DPT ve Türkiye İş Kurumu toplamaktadır. Ancak bu kurumların ortaya koyduğu işsiz sayıları birbirinden farklıdır. Bu farklılığın temel nedeni, kurumların yapmış oldukları işsizlik tanımlarının farklı olmasıdır.³

DİE'ne göre, "Referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kar karşılığı, ücretli ya da ücretsiz bir iş ile ilişkisi de olmayan) kişilerden iş aramak için son altı ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 15 gün içinde işbaşı yapabilecek durumda olan 12 ve daha yukarı yaştaki tüm kişiler işsiz nüfusa dahildirler. Ayrıca; iş bulmuş ya da kendi işini kurmuş ancak, işe başlamak ya da işbaşı yapmak için çeşitli eksikliklerini tamamlamak amacıyla bekleyenlerden 15 gün içinde işbaşı yapabilecek kişiler de işsiz nüfus kapsamına dahildirler".⁴

DİE'nin yapmış olduğu işsizlik tanımı istihdamın süreklilik arz ettiği durumlarda, sanayi toplumları kapsamına girmektedir.

² ORUÇ, Y; "Küreselleşme Tekelleşme Getirdi". Milliyet, 31.03.2008, s. 20.

³ GÜNDÖĞAN Naci, Genç İşsizliği, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir-2001, s.109.

⁴ Devlet İstatistik Enstitüsü, <http://www.die.gov.tr>, 2 Mart 2008.

Türkiye İş Kurumu'na göre ise, kayıtlı işsiz, "Çalışma çağında ve gücünde olan, çalışmak isteyen, kuruma başvurduğunda asgari ücret düzeyinde gelir getirici bir işi olmayan, kurum tarafından henüz kendisine iş bulunamayan aktif kayıtlardaki kişilerdir. Kayıtlı işgücünden, daha iyi şartlarda iş arayanlar ve belli bir işyerinde çalışmak isteyenler çıkarıldığında geri kalanlar kayıtlı işsiz sayılmaktadır"⁵

Türkiye'de istihdamı olumsuz etkileyen etmenlerin başında nüfus artışı gelmektedir. Nüfus artışı nedeniyle kişi başına gelir düşmekte, artan nüfus tüketimi sağlayarak tasarrufların düşmesini tetiklemektedir. Bu etki ile yatırım ve büyümede azalmalar görülmektedir. Ayrıca, hızlı nüfus artışı ve şehirleşme, sosyal güvenlik harcamalarını arttırarak devlet bütçesinin kabarmasına, yatırımlara akabilecek kaynakların cari harcamalara kaymasına, enflasyona ve istikrarsızlara neden olarak istihdamı olumsuz etkilemektedir.

İstihdam ve işsizlik, birbirinden ayrı düşünülmeyen yaşamsal önemde bir alandır. İstihdam ve işsizlik, bir bakıma çalışma ve çalışmama olarak tanımlanabilir ve gerek bireysel gerek toplumsal düzeyde yarattığı ciddi sorunlar açısından üzerinde önemle durulması gerekir. Ülkede çalışmak isteyip de iş bulamama durumunda kalınması, çoğu defa sanıldığı gibi kişisel kusur değil, uygulanan ekonomik ve sosyal politikalarla ilişkilendirilmesi gereken bir sonuçtur.

⁵ GÜNDOĞAN Naci, a.g.e., s.111.

1.1. Türkiye’de İstihdamın Yapısı ve Gelişmeler

Türkiye’de istihdamın yapısal olarak incelenmesi, ekonomideki istihdam oluşumuna ve oluşturulan işlerin kalitesi ve sürekliliği açısından önemlidir. Bu kalite ve süreklilik ise işsizliğin azalması anlamına gelir.

Türkiye’de işgücü piyasasının yapısı, gelişmekte olan ülkelerin gösterdikleri özellikleri yansıtmaktadır. Geleneksel ve modern kesim olarak ikili ve parçalanmış bir işgücü piyasası hakimdir. Kırsal istihdam-kentsel istihdam, enformel sektör-formel sektör, tarımsal istihdam-sanayi istihdamı gibi istihdam şekillerinin karşı karşıya ve iç içe yaşanması Türkiye işgücü piyasasının en önemli özelliğidir. Kırsal-kent ayrımı önemlidir. Kırsal kesimde var olan sosyo-ekonomik yapı içinde işgücünün değerlendirilmesi ile yaşanan işsizliğin ve istihdam sorununun önemli bir kısmı açıklanmış olmaktadır.⁶

Türkiye’de işgücünün uzun dönem artış eğilimini üç yapısal faktör belirlemektedir: Birinci faktör: çalışabilir nüfus doğal olarak her yıl yüzde 1,8 oranında artmakta. Oran giderek düşse de artış daha uzun yıllar sürebilir. İkinci faktör tarımda modernizasyonun hızına ve tarım desteklerinin düzeyine bağlı olarak tarımdan tarım dışına işgücü transferi olmaktadır. Üçüncü faktör kadınların işgücüne katılımıdır. Halen yüzde 18 gibi çok düşük düzeyde bulunan tarım dışı (kent) kadın işgücü katılım oranı, kadınların ortalama eğitim düzeyi yükseldikçe artmaktadır.⁷ Buradan da anlaşılmaktadır ki her yıl daha çok kadın işgücü piyasasına girmektedir. Bu üç faktör tarım dışı işgücünü yıldan yıla daha da arttırmaktadır. Türkiye’de açık işsiz sayısı 2,5 milyon civarındadır. Bu sayının en azından artmasını engellemek için tarım dışı sektörlerde her yıl 500 bin net iş olanağı oluşması gerekmektedir.

⁶ CEYLAN A. B., İşgücü Piyasası ve İstihdam Politikasının Temel Prensipleri. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İstihdam ve Danışmanlık Hizmetleri Eğitim Programı, Mart, Ankara-1999. s.106

⁷ GÜRSEL Seyfettin ve ULUSOY Veyzel, Türkiye’de İşsizlik ve İstihdam, Yapı kredi Yayınları, İzmir-1999, s.22.

Türkiye’de toplam istihdamın önemli bir bölümü tarım sektöründen sağlanmakla birlikte, tarımın toplam istihdam içindeki payı gerilemektedir. Tarımsal istihdamda gizli işsizlik yaşanmaktadır ve işgücü verimliliği düşüktür. Türkiye’de “işgücü verimliliğinin düşüklüğü” yanında “yeni iş yaratmada yetersizlik” istihdamın yapısal özellikleri arasındadır. Çalışanların büyük çoğunluğu yetersiz gelir düzeyinde çalışmakta ve ücretliler istihdam edilenlerin içinde düşük bir oranı oluşturmaktadır. Kayıtsızların, yani herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmayanların oranı yüksektir.⁸ Türkiye’de işsizlik incelenirken tarımı dışarıda tutmak gerekir. Aile işletmelerinin egemen olduğu Türkiye tarımında açık işsizlik yok denecek kadar düşüktür. Tarım modernleştikçe, istihdam mutlak olarak azalacaktır.

1.1.1. Nüfus ve İşgücü

İşgücü piyasasındaki talebi belirleyici olan nüfus miktarı, yapısı ve kullanılış şekline bağlı olarak istihdamın yapısını etkilemektedir. Nüfus artışı işgücü artışı ile doğru orantılı büyüme gösterir.

İşgücü arzındaki artış hızı doğrudan doğruya nüfus artış hızı ile ilgilidir. Bunun nedeni, işgücünün çalışma çağındaki nüfusa oranı olarak tanımlanan işgücüne katılma oranı sabitken ve dış göçler ihmal edilirken, nüfus artış hızının 15 yıl sonra işgücü artış hızına eşit olacağı beklentisidir.⁹

İstihdam yapısının bir belirleyicisi olan nüfus, Türkiye’de hızla artmakta ve nüfusun önemli bir bölümünü de genç yaş grubu oluşturmaktadır. Nüfusun genç yapıda olması, bir taraftan çalışma çağındaki nüfusu, diğer taraftan işgücüne katılan

⁸ EYÜBOĞLU, D., 2001 Krizi Sonrasında İşsizlik ve Çözüm Yolları. Milli Prodüktivite Yayınları No: 674, Mert Matbaası, Ankara–2003, s.109.

⁹ DPT, Aylık Ekonomik Göstergeler, Haziran, Ankara, 2001.

nüfusu artırmaktadır. Her yıl sınırlı olarak artan istihdam olanaklarına karşılık daha fazla artan işgücü, işsizliğin sürekli artmasıyla sonuçlanmaktadır.¹⁰

Türkiye’de işgücü hızla yükselmekte ve artan işgücüne yeni istihdam alanları oluşturmak, istihdamın ağırlaşan sorunlarından biri olmaktadır.

1.1.2. Çağ Nüfus

İşgücü (emek) arzı, bir ekonomide toplam nüfus içinde ekonomik faaliyete katılmak isteyenlerin toplam sayısını ifade etmektedir. Genel nüfus miktarı emek arzının kaynağıdır. Fakat bu kaynak, bütünüyle emek arzına dahil değildir. 15 yaşından aşağı çocuklarla, 64 yaşından yukarı yaşlılar çalışma çağı dışında kabul edilir. Yani, çalışma çağındaki nüfus (çağ nüfus), 15-64 yaş içinde yer alan kişileri kapsamaktadır.¹¹ Sanayide oluşturulan iş olanakları veya istihdam ortamı nüfus ve işgücü artışı karşılamaya yetmemekte, reel anlamda istihdamda artış olsa bile, işsizlik oransal ve sayısal olarak azalma eğilimi göstermemektedir.

15-64 yaşları arasındakilerin oluşturdukları çağ nüfusa aktif (faal) nüfus da denilmektedir. Aktif nüfus tanımlaması, bu yaştakilerin aktif ve çalışır durumda olduğunu göstermemektedir. Bu yaş grubu çalışan nüfus olmayıp, çalışma çağına gelen nüfus olduğundan ve iktisaden faal olanların yanında faal olmayanları da kapsadığından, çağ nüfus deyimini daha doğru olmaktadır. Kısacası çağ nüfus, fiilen çalışanların veya çalışmak isteyenlerin sayısını değil, “bir ülke nüfusunun istihdam potansiyelini” göstermektedir. Çağ nüfus, işgücüne katılma oranının bu dönemde en yüksek olması nedeniyle de ayrı bir öneme sahiptir.¹²

¹⁰ ALGAN, N. ve ILDIRAR M., “Güçlü ve Büyük Türk Ekonomisi İçin Üretim ve İstihdam Politikaları”. TİSK Yayınları, Yayın No:236, Eylül, Ankara–2003, s.142.

¹¹ ZAİM, S., Çalışma Ekonomisi. Filiz Kitabevi, Gen. 10. Baskı, İstanbul, 1997, s.107-108

¹² ZAİM, S., a.g.e., s.109.

1.1.3. İstihdamın Sektörel Dağılımı ve İşgücü Talebi

Türk ekonomisinin istihdam yaratma kapasitesi ile ilgili sorunlarını ön plana çıkaran göstergeler, istihdam artış hızındaki durgunluk ve düşmeyen işsizlik oranlarıdır. Türkiye ekonomisinin büyüme performansının ortalamada yüksek olması, iş alanı yaratma performansının da yüksek olduğu anlamına gelmemektedir.¹³

Bu durumda, işsizliğin geleceği hakkında isabetli tahminlerde bulunulabilmesi işgücü talebinin ortaya konulmasına bağlı olmaktadır.

İşgücü talebinin en önemli belirleyicileri; işgücü maliyeti ve büyüme oranıdır. İşgücü talebi, büyüme oranı arttıkça yükselmekte, işgücü maliyeti arttıkça da azalmaktadır. Son yıllarda büyüme oranı ile işgücü talebi arasındaki bağlantının zayıfladığı gözlenmekle birlikte, yatırımlarda görülen artışın büyümenin istihdam yaratma kapasitesini artıracaklarını söylemek mümkündür. İşgücü talebinin etkileyicisi olan işgücü maliyetleri; ücretler ve istihdam maliyetlerinden oluşmaktadır. İmalat sanayiinde işveren başına düşen ödemeler, ortalama olarak toplam işgücü ödemelerinin %20'sini oluştururken, kurumsallaşmış bazı şirketler için söz konusu payın %30'ların üzerinde olduğu, hatta bazı şirketler için %40 civarına çıktığı gözlenmektedir.¹⁴

Bunun istihdam üzerinde olumsuz etkisi olduğu açıktır. Yüksek işgücü maliyetlerinin düşürülmesinin istihdama yapacağı olumlu katkı dikkate değerdir.

¹³ ANSAL H. ve diğerleri, Türkiye Emek Piyasasının Yapısı ve İşsizlik. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, Kasım, İstanbul, 2000, s.239.

¹⁴ TÜSİAD, (2004a). Türkiye'de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik. Yayın No: TÜSİAD-T/2004-11/381, Aralık, İstanbul, 2004, s.240.

1.1.4. Türkiye’de İşgücü Piyasasının Yapısı ve Özellikleri

Gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de işgücü piyasasının birçok özelliği bulunmaktadır. İşgücüne katılma oranının düşük olması göze çarpan farklılıkların başında gelmektedir. Her ülkede ve her gelişme safhasında aynı olmayan işgücüne katılma oranı, ülkenin milli hasılasını belirleme yönünden üretim faktörlerinden olan emeğin, yani insan gücünün miktar olarak potansiyel kapasitesini göstermesi açısından önemli bir göstergedir.¹⁵ Tarım sektöründeki yüksek istihdam-düşük verimlilik, işgücüne katılma ve istihdam oranının özellikle kadınlarda çok düşük olması, ortalama eğitim seviyesinin düşüklüğü de Türkiye işgücü piyasasını diğer ülkelerden ayıran özellikler arasında sayılabilir¹⁶.

Türkiye’de hızlı nüfus artışı ve kırdan kente göç olayı ile birlikte kentlerde iş gücü potansiyeli artmakta, ancak bu işgücünü karşılayacak bir istihdam artışı tarım dışındaki sektörlerde oluşturulamamaktadır. Bu nedenle, işgücünün istihdam edilebilirliğini sorgulamak ve işsizlikteki gelişmeleri ve bu sorunun geleceğini kestirebilmek için işgücü piyasasının çeşitli boyutlarıyla incelenmesi gerekmektedir.

1.1.4.1. İstihdamın iktisadi faaliyet dallarına göre dağılımı

İstihdamın sektörel dağılımı ile iktisadi faaliyet dallarına göre dağılımı arasında büyük benzerlikler vardır. Ekonomik gelişme ile birlikte, istihdamın yapısı büyük

¹⁵ Zaim, a.g.e., s.124.

¹⁶ TÜSİAD 2004a, s.29.

ölçüde değişmekte ve işgücü üretimin belli dallarından diğerlerine kaymaktadır. Tarım, ormancılık ve balıkçılık gibi temel ekonomik faaliyetlerin insan gücü ihtiyaçları, teknolojik gelişmenin de etkisi ile azalmaktadır. İstihdamda, tarım ve tarımla ilgili iktisadi faaliyet dalları önemini yitirirken, sanayi ve hizmetlere yönelik iktisadi faaliyet alanları ön plana çıkmaktadır.

Ekonomik gelişmenin etkisiyle, istihdam edilen işgücü miktarları açısından iktisadi faaliyet dalları arasındaki oranlar zamanla azalma göstermektedir. Buna rağmen Türkiye’de tarım, imalat ve hizmetler iş gücünün iktisadi faaliyete göre en fazla istihdam edildiği sektörler olmaktadır.¹⁷

1.1.4.2. İstihdamın meslek gruplarına göre dağılımı

İstihdamın meslek gruplarına göre dağılımının incelenmesi, ülkenin ekonomik ve sosyal durumunu açık bir şekilde yansıtması nedeni ile önemlidir. Gelişmiş ekonomiye sahip ülkelerde, kazanılması orta ve uzun süreli eğitim sonunda mümkün olan meslek sahiplerinin toplam işgücü içindeki oranı yüksek olduğu halde, gelişmekte olan ekonomilerde bu oran düşüktür.¹⁸ Bir ülkenin sosyal kalkınmasının sosyal hizmetlerin tam kapasitede olması ile mümkün olabileceği söylenebilir.

¹⁷ BOZDAĞLIOĞLU UYAR E.Yasemin, 1990’dan Günümüze Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İstihdamın Yapısının Analizi , www.akademikbakis.org/sayi11/makale/bozdaglioglu.doc.

¹⁸ MURAT, S., TÜHİS (Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası) Yayını, Yayın No: 38, Ankara-2000, s.1039.

1.1.4.3. İstihdamın işteki duruma göre dağılımı

Bir ülkedeki ekonomik gelişme ile birlikte, işgücü içinde ücretlilerin payı artarken, kendi hesabına çalışanların ve ücretsiz aile işçilerinin payı azalmaktadır.¹⁹

Bu durumda kendi hesabına çalışanların payının yüksek olması da işgücü piyasası açısından anlamlı bir durumdur. Çünkü, işverenler en az bir kişiyi çalıştırdıkları halde, kendi hesabına çalışanlar kimseyi istihdam etmemekte, etse bile ücret karşılığı değildir. Ekonomi geliştikçe işveren ve kendi hesabına çalışanların payının azalması beklenmektedir.

1.1.4.4. İstihdamın eğitim düzeyi

Eğitimin işgücü arz ve talebi açısından taşıdığı önem günden güne artmaktadır. Tüm ülkeler için temel sorun, işgücü arz ve talebi arasındaki eğitilmiş iş gücünün gerek nitel gerekse nicel açığıdır. Bu anlamda, işgücünün ekonomik ve sosyal anlamda etkinliği, niteliksel ve niceliksel yönüyle de bağlantılıdır. İşgücünün niteliği ancak iyi bir eğitimle geliştirilebilir ve iş arzında eğitilmiş işgücünün niceliği etkin olmaktadır.²⁰

Türkiye’de her yaş grubu için demografik fırsat penceresinden yararlanma şansı bulunmaktadır. İstihdamın büyümesi halinde hanehalkı geliri artacak ve

¹⁹ MURAT, S., a.g.e., s.324.

²⁰ KUMAŞ, H., İşsizliğin Psiko-Sosyal Boyutu ve Çalışma Yaşamına İlişkin Değerler Üzerindeki Etkileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt: 3, Sayı: 4, Ekim-Kasım-Aralık. İzmir, 2001, s.34-35.

tasarruflarda bir artış ortaya çıkacaktır. Bu, okul çağındaki gençlerin daha uzun süre okula devamını ve dolayısıyla daha iyi bir eğitim almasını sağlayabilecektir.²¹

Türkiye’de tarım dışı istihdamın eğitim düzeyi incelendiğinde, geneldeki düzeyden farklı olmadığı görülmektedir. Tarım dışı istihdamda kadın işgücünün erkeklere oranla daha vasıflı olduğu gözlenmektedir. Kadınların işgücüne katılmalarında eğitim düzeyi belirleyici bir rol oynamakta ve kadınların istihdamı ile eğitim düzeyi arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Kadınlar, eğitilmiş ve vasıflı oldukları ölçüde işgücüne katılmaktadırlar.²²

1.1.4.5. Kayıt dışı ve enformel istihdam

Türk işgücü piyasasının çarpıcı özelliklerinden biri de, kayıt dışı ve enformel istihdamın büyüklüğüdür. Yeni formel istihdam alanlarının yaratılmamasının kişileri enformel sektörde çalışmaya zorlaması bu durumun en önemli nedenidir. Kayıtlı ekonomide çalışanlara uygulanan yüksek vergi oranları ile çalışanın işverene maliyetinin yüksek olması gibi kamunun getirdiği katı sınırlamalar da kayıt dışının büyümesinde etkili olmaktadır.

Kayıt dışı sektör, hiçbir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmayan istihdam şeklinde tanımlanırken, enformel sektör şirketleşmemiş, on kişiden daha az çalışanı bulunan, sabit olmayan işyerlerinde çoğunlukla kendi hesabına ve evde çalışma şeklinde faaliyetini sürdüren, herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmadan çalışanların istihdamı olarak tanımlanır. Enformel sektörü kayıt dışı sektörden ayıran en önemli özellik, bu sektörün kayıtlı ekonomiyi de içeriyor olmasıdır.²³

²¹ ANSAL H. ve diğerleri., a.g.e., s.239.

²² ÖZŞUCA, Ş. T., Esneklik ve Güvenlik İkileminde Türkiye Emek Piyasası. İmaj Yayınevi, Ağustos, Ankara–2003, s.59-60.

²³ TÜSİAD, 2004a, s.490.

Kayıt dışı istihdam, çalışanların ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına hiç bildirilmemesi veya eksik bildirilmesi nedeniyle, vergi ve sosyal güvenlik primleri vb. gibi yasal yükümlülüklerden kaçınılması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Hızlı nüfus artışı, bölgesel geri kalmışlık, iç göç nedenleriyle artan işsizlik herhangi bir işte çalışmayı zorlaştırmaktadır. Düşük eğitim seviyesi, kayıtlı sektörde istihdam edilemeyen işgücünü, piyasaya giriş ve çıkışın kolay olduğu sermaye gerektirmeyen evde çalışma, fason üretim, işportacılık gibi işlerin yapıldığı enformel sektörde istihdama yönlendirmektedir.²⁴

Kayıt dışı istihdamın en temel nedenlerinden biri, katma değeri düşük istihdamın yaygınlığıdır. Bir kişinin ürettiği katma değer kendisine ücret olarak döneceği varsayımı altında, o ücretten vergi ve prim kesilmesinden sonra geriye kalanın geçinilebilecek en az gelire eşit olması gerekir.²⁵ Bu sorunun aşılması için verimi yüksek, nitelikli istihdama ihtiyaç vardır.

Enformel sektör, sadece geçimini bu sektörden karşılayan kişileri değil, formel sektörde çalışıp gelirini artırmak için enformel bir sektörde ikinci bir işte çalışanları da kapsamaktadır. Enformel sektörde yer alan kişiler işsiz nüfusa dahil değildir. Bu kişilerden bir kısmının ücret azlığı, sosyal güvenlik ve iş tatmini ihtiyacı gibi nedenlerle iş aradığı düşünülürse, enformel sektör ile eksik istihdam arasında bağ kurulabilmektedir. Enformel sektörde çalıştığı halde gelir azlığı, çalışma süresinin yetersizliği, işin güvenli olmaması, kendi mesleğinde çalışmak istemek gibi nedenlerle iş arayan kişiler, halihazırda bir şekilde istihdam edildiklerinden “işsiz” olarak değil, “eksik istihdam” olarak değerlendirilmektedir²⁶. Eksik istihdam kavramının enformel istihdam kavramı içinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Elde edilen gelirin düzeyine bakılmaksızın herhangi bir işte çalışmak zorunda olmak,

²⁴ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye’de İşsizliğin Önlenmesi ve İstihdamın Arttırılması. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Genel Yayın No: 117, Ankara, 2004, s.26.

²⁵ ÇSGB 2004, s.27.

²⁶ TÜSİAD, Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İşsizlik. Yayın No: TÜSİAD-T/2002/12-354, Aralık, İstanbul-2002, s.258.

istihdamı arttırıp işsizliği aşağıya çekmektedir.²⁷ Diğer yandan, işsizlik olgusu da bir enformel istihdam nedenidir. İşsizliğin artışı, özellikle işsizlik sigortası kurumunun bulunmadığı ülkelerde enformel istihdam kaynaklarından biri olarak kabul edilmektedir.

Enformel sektör Türkiye gibi ülkelerde, istihdam ve gelir yaratılmasında büyük bir rol oynamaktadır. Sektörde mevcut olan bağımsız ve esnek çalışma koşulları ve şartlara bağlı olarak daha kârlı kazanç imkanları ve düşük üretim maliyetleri de kişileri bu sektörde çalışmaya itmektedir. Ayrıca, aileden gelen alışkanlık ve geleneksel faaliyetler de bu durumu arttıran bir neden olmaktadır.

1.1.4.6. Eksik istihdam

Eksik istihdam, işsizlikle ilgili sorunları ağırlaştırıcı bir olgu olarak, kendi isteği dışında normal çalışma süresinin altında çalışanları kapsamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde istihdam kadar önemli olan eksik istihdam, DİE'nin yaptığı hanehalkı işgücü çalışmalarında, ekonomik nedenlerle 40 saatten az çalışanlar ve bu süreden daha fazla çalışmaya müsait olanlar (görülebilir eksik istihdam), mevcut işindeki gelir azlığı nedeniyle yeni iş arayanlar ve esas mesleğinde çalışmadığı için iş arayanlar olmak üzere üç boyutta ele alınmaktadır.²⁸

1.1.4.7. Çocuk istihdamı

Kayıt dışı istihdamın bir diğer boyutunu da çocuk istihdamı oluşturmaktadır. Türkiye'de çocukların çalıştırılma nedenlerini genel olarak; nüfus artış hızının

²⁷ LORDOĞLU Kuvvet, ÖZKAPLAN Nurcan ve TÖRÜNER Mete, Çalışma İktisadı, , Beta Yayınları, 1999, s.128.

²⁸ LORDOĞLU Kuvvet, ÖZKAPLAN Nurcan ve TÖRÜNER Mete, a.g.e., s.129.

yüksek olması, ekonomik krizler, bütçeden eğitim ve sağlığa yeterince pay ayrılmaması olarak sıralamak mümkündür. Türkiye’de istihdamın önemli bir kısmı tarım sektöründe yoğunlaşmakta ve bu kesimde çocuklar ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilmektedir. Çünkü çocuk istihdamı ile düşük ücret ve sigortasız çalışma gibi iş ve sosyal güvenlik yasalarına aykırı uygulamalar ile işgücü maliyetini düşürmek mümkün olmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 18 yaşın altında bulunan tüm kişileri çocuk olarak adlandırmaktadır. Dünyada 5-17 yaş grubunda 1 milyar 531 milyon çocuk bulunduğu ve bunların 1 milyar 199 kişisini ise 5-14 yaş grubundaki çocukların oluşturduğu tahmin edilmektedir.²⁹

Yetişkinlerin yerine çocukların çalıştırılması, işverene işgücü maliyeti yönünden kolaylıklar sağlamak ve değişken işgücü talebi açısından da, piyasa durgunlaştığında işten çıkartılmaları daha kolay olmaktadır.

1.1.5. Türkiye’de İstihdam-İşgücü ve İşsizliğin Genel Değerlendirilmesi

Türkiye’nin İstihdam – İşgücü İşsizlik Değerlendirmesi OECD 2006 İstihdam raporuna göre şu şekilde değerlendirilmiştir.³⁰

OECD 2006 İstihdamın Görünüşü- İş ve Ücretleri Artırmak isimli raporuna göre Ülkemizin nüfusa göre istihdam oranı, işgücü katılım oranı ve işsizlik oranları 30 OECD ülkesi ile mukayese edilmekte ve ülkemizin konumu belirlenmektedir. 15-64 yaş grubunda yüzde olarak istihdam/nüfus, işgücüne katılım ve işsizlik oranları cinsiyete göre 1994 ve 2001-2005 yılları için aşağıda verilmiştir.

²⁹ ILO, “Every Child Counts New Global Estimates on Child Labour”. April, Geneva-2002, s.58.

³⁰ KAYA, Muammer, Türkiye’nin İstihdam-İşgücü-İşsizlik Değerlendirmesi, Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi, Eylül 2006, Cilt 6, Sayı 3, s.2.

Tablo 1.1. Toplam İşgücünde İşsizlik ve İstihdam (İsviçre-Türkiye)

Ülke	1994	2001	2002	2003	2004	2005
Türkiye	52,4	47,8	46,7	45,5	46,1	45,9
OECD Ort.	64,0	65,5	65,1	64,9	65,3	66,5
En iyi Ülke (İsviçre)	75,6	79,2	78,9	77,9	77,4	77,2
En Kötü Ülke (Türkiye)	52,4	47,8	46,7	45,5	46,1	45,9

Kaynak: <http://www.OECD.org>, 30.03.2008

Türkiye’de istihdamın nüfusa oranı 1994’te %52.4 iken 2001’de %47.8 ve 2005’te %45.9 olmuştur. Türkiye’de nüfusun yaklaşık %54’ü istihdam edilememektedir. Türkiye istihdam edebilmede OECD ülkeleri ortalaması ile karşılaştırıldığında yaklaşık %20 daha geridedir. OECD ülkeleri içinde en iyi istihdam İsviçre’de olup bu oran %77’den fazladır. Türkiye OECD ülkeleri içinde 2001-2005 yılları içinde istihdam/nüfus oranı en kötü/düşük olan ülke olmuştur.

Tablo 1.2. İşgücü Katılım Oranı (15-64 yaş %)

Ülke	1994	2001	2002	2003	2004	2005
Türkiye	57,5	42,3	52,3	51,1	51,5	51,5
OECD Ort.	69,5	69,9	69,9	69,8	70,1	70,3
En iyi Ülke (İsviçre)	78,8	81,2	81,3	81,4	81,0	80,9
En Kötü Ülke (Türkiye)	57,5	52,3	52,3	51,1	51,5	51,3

Kaynak: <http://www.OECD.org>, 30.03.2008

Türkiye’de işgününe katılım oranında 1994 yılında %57.5’luk bir oran varken 2005’de %51.3’lere kadar gerilemiştir. OECD ülkelerinde işgününe katılım oranı 1994’den 2005’e artış göstermiş ve 2005’te %70.3 olmuştur. Türkiye işgücüne katılımında OECD’nin %19 gerisinde kalmıştır. İşgücüne katılımında en iyi ülke yaklaşık %81 ile İsviçre olurken, Türkiye yine OECD içinde işgücüne katılımında sonunculuğu kimseye kaptırmamıştır.

Tablo 1.3. İşsizlik Oranı (15-64 yaş %) (Meksika-Polonya)

Ülke	1994	2001	2002	2003	2004	2005
Türkiye	8,8	8,6	10,6	10,8	10,6	10,5
OECD Ort.	7,8	6,3	6,9	7,1	6,9	6,7
En iyi Ülke (Meksika)	4,4	2,2	2,5	2,6	3,1	3,6
En Kötü Ülke (Polonya)	14,8	18,6	20,3	20,0	19,3	18,0

Kaynak: <http://www.OECD.org>, 30.03.2008

Türkiye’de işsizlik oranı 1994’de %8.8 iken 2005’te %10.5 kadar çıkmıştır. OECD ülkeleri ortalaması 1994’te %7.8 iken 2005’te %6.7’ye gerilemiştir. İşsizliğin en az olduğu OECD ülkesi Meksika (%6.7) iken en fazla olan ülkede Polonya’dır (%18).

Tablo 1.4. Erkeklerde İşsizlik ve İstihdam

Ülke	1994	2001	2002	2003	2004	2005
Türkiye	74,6	69,3	66,9	65,9	67,9	68,2
OECD Ort.	75,4	75,8	75,1	74,6	74,9	75,1
En iyi Ülke (İceland)	82,4	88,0	85,7	86,8	86,2	87,4
En Kötü Ülke (Polonya)	64,9	59,2	57,0	56,7	57,4	59,0

Kaynak: <http://www.OECD.org>, 30.03.2008

Türkiye’de istihdamın nüfusa oranı 1994’te %74.6 iken 2001’de %69.3 ve 2005’te %68.2 olmuştur. Türkiye’de erkek nüfusun yaklaşık %32’si istihdam edilememektedir. Türkiye istihdam edebilmede OECD ülkeleri ortalaması ile karşılaştırıldığında yaklaşık %7 daha geridedir. En iyi istihdam OECD ülkeleri içinde İzlanda olup %82’den fazladır. Türkiye OECD ülkeleri içinde 2001-2005 yılları içinde istihdam/nüfus oranı açısından 30 ülke içinde sondan 6. sırada yer alabilmiştir.

Tablo 1.5. İşgücü Katılım Oranı (15-64 yaş %)

Ülke	1994	2001	2002	2003	2004	2005
Türkiye	81,9	76,1	7,1	74,0	76,1	76,2
OECD Ort.	81,4	80,7	80,5	80,2	80,3	80,3
En iyi Ülke (İsviçre)	89,6	89,2	88,7	88,5	88,0	87,4
En Kötü Ülke (Maceristan)	67,8	67,2	67,1	67,6	67,2	67,9

Kaynak: <http://www.OECD.org>, 30.04.2008

Türkiye’de işgününe katılım oranında 1994 yılında %81.9’luk bir oran varken 2005’de %76.1’lere kadar gerilemiştir. OECD ülkelerinde işgününe katılım oranı 1994’den 2005’e azalış göstermiş ve 2005’te %80.3 olmuştur. Türkiye işgücüne katılımında OECD’nin %4 gerisinde kalmıştır. İşgücüne katılımında en iyi ülke yaklaşık %90 ile İsviçre ve en kötü ülke Macaristan (%68) olurken, Türkiye yine OECD içinde işgücüne katılımında 30 ülke içinde sondan 7. olmuştur.

Tablo 1.6. İşsizlik Oranı (15-64 yaş %)

Ülke	1994	2001	2002	2003	2004	2005
Türkiye	9,0	9,0	11,0	11,0	10,8	10,5
OECD Ort.	7,4	6,0	6,7	6,9	6,7	6,5
En iyi Ülke (İzlanda)	5,1	2,1	3,6	3,7	3,3	2,7
En Kötü Ülke (Polonya)	13,4	17,2	19,5.3	19,3	18,5	16,9

Kaynak: <http://www.OECD.org>, 30.06.2006

Türkiye’de işsizlik oranı 1994’de %9 iken 2005’te %10.5 kadar çıkmıştır. OECD ülkeleri ortalaması 1994’te %7.4 iken 2005’te %6.5’e gerilemiştir. İşsizliğin en az olduğu OECD ülkesi İzlanda (%2.7) iken en fazla olan ülkede Polonya’dır (%16.9).

Tablo 1.7. İstihdam/Nüfus Oranı (15-64 yaş %)

Ülke	1994	2001	2002	2003	2004	2005
Türkiye	30,4	26,3	26,6	25,2	24,3	23,7
OECD Ort.	52,9	55,4	55,3	55,3	55,8	56,1
En iyi Ülke (İzlanda)	74,6	81,1	79,8	81,2	79,4	81,2
En Kötü Ülke (Türkiye)	30,4	26,3	26,6	25,2	24,3	23,7

Kaynak: <http://www.OECD.org>, 30.04.2008

Türkiye’de kadın istihdamın kadın nüfusa oranı 1994’te %30.4 iken 2001’de %26.3 ve 2005’te %23.7 olmuştur. Türkiye’de kadın nüfusun yaklaşık %66’sı istihdam edilememektedir. Türkiye istihdam edebilmede OECD ülkeleri ortalaması ile karşılaştırıldığında yaklaşık %32.4 daha geridedir. En iyi istihdam OECD ülkeleri içinde İzlanda’da olup %81’den fazladır. Türkiye OECD ülkeleri içinde 2001-2005 yılları içinde istihdam/nüfus oranı en kötü/düşük olan ülke olmuştur.

Tablo 1.8. İşgücü Katılım Oranı (15-64 yaş %)

Ülke	1994	2001	2002	2003	2004	2005
Türkiye	33,1	28,5	29,5	28,1	27,0	26,5
OECD Ort.	57,8	59,4	59,6	59,7	60,1	60,4
En iyi Ülke (Norveç)	70,9	76,4	76,6	75,8	75,7	75,4
En Kötü Ülke (Türkiye)	33,1	28,5	29,5	28,1	27,0	26,5

Kaynak: <http://www.OECD.org>, 30.04.2007

Türkiye’de kadınların işgününe katılım oranında 1994 yılında %33.1’lik bir oran varken 2005’de %26.5’lara kadar gerilemiştir. OECD ülkeleri kadınlarda işgücüne katılımında Türkiye OECD’nin %34 gerisinde kalmıştır. Kadınların işgücüne katılımında en iyi ülke yaklaşık %75.4 ile Norveç olurken, Türkiye yine OECD içinde kadınlarda işgücüne katılımında sonunculuğu kimseye kaptırmamıştır.

Tablo 1.9. İşgücü Katılım Oranı (15-64 yaş %)

Ülke	1994	2001	2002	2003	2004	2005
Türkiye	8,8	8,6	10,6	10,8	10,6	10,5
OECD Ort.	7,8	6,3	6,9	7,1	6,9	6,7
En iyi Ülke (Meksika)	4,4	2,2	2,5	2,6	3,1	3,6
En Kötü Ülke (Polonya)	14,8	18,6	20,3	20,0	19,3	18,0

Kaynak: <http://www.OECD.org>, 30.04.2008

Türkiye’de işsizlik oranı 1994’de %8.8 iken 2005’te %10.5 kadar çıkmıştır. OECD ülkeleri ortalaması 1994’te %7.8 iken 2005’te %6.7’ye gerilemiştir. İşsizliğin en az olduğu OECD ülkesi Meksika (%6.7) iken en fazla olan ülkede Polonya’dır (%18).

Tablo 1.10. Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırma

		15-24 Yaş	25-54 Yaş	55-64 Yaş
TÜRKİYE	İşsizlik Oranı (%)	19,3	8,7	3,4
	İşgücü Katılımı Oranı	38,7	59,3	31,9
	İstihdam Nüfus Oranı	31,2	54,1	30,8
OECD Ort	İşsizlik Oranı (%)	13,3	5,9	4,5
	İşgücü Katılım Oranı	49,4	80,7	54,2
	İstihdam Nüfus Oranı	42,8	76,0	51,8

Kaynak: <http://www.OECD.org>, 30.04.2008

2005 yılında Türkiye’de 15-24 yaş grubunda işsizlik oranı %19.3 iken OECD ortalaması %13.3; 25-54 yaş grubunda bizde %8.7 iken OECD’de %5.9 ve 55-64 yaş grubunda bizde %3.4 iken OECD’de %4.5’tur. İşsizlik oranı en fazla 15-24 yaş grubunda en az 55-64 yaş grubundadır. İşgücüne katılım oranı 15-24 yaş grubunda bizde %38.7 OECD’de %49.4; 25-54 yaş grubunda Türkiye’de %59.3 OECD’de %80.7; 55-64 yaş grubunda bizde %30.8 OECD’de %54.2’dir. İşgücüne katılım en

fazla orta yaş grubundadır. İstihdam/nüfus oranı 15-24 yaş grubunda %31.2 OECD’de %42.8; 25-54 yaş grubunda bizde %54.1 OECD’de %76 ve 55-64 yaş grubunda bizde %30.8 ve OECD’de %51.8’dir. Türkiye’de istihdam olanağı eğitim seviyesi yükseldikçe artmaktadır. Eğitim seviyesinin yüksekliği bayanların istihdamında daha fazla önem kazanırken erkeklerde daha az önemli olmaktadır. Kıt olan iş piyasasında bayanların istihdam edilebilmesi için eğitim seviyesinin çok iyi olması kaçınılmaz olmaktadır.

Uzun Süreli İşsizlik: 2005 yılı OECD verilerine göre uzun süreli işsizliğin toplam işsizliğe oranı Türkiye’de ve OECD ülkelerinde şöyledir. Altı ay ve daha fazla işsizlerin toplam işsizlere oranı Türkiye’de %55.6 iken OECD ortalaması %47 olmuştur. Oniki ay ve daha fazla işsizlerin oranı ise Türkiye’de %39.6 iken OECD’de %32.9 olmuştur. Uzun süreli işsiz kalmada en iyi ülke Meksika olup en kötü ülke Slovak Cumhuriyetidir.

Tablo 1.11. İşgücü Katılım Oranı (15-64 yaş %)

	6 ay daha fazla	12 ve daha fazla
TÜRKİYE	55,6	39,6
OECD Ort.	47,0	32,9
En İyi Ülke (Meksika)	6,7	2,4
En Kötü Ülke (Slovakya)	81,4	68,1

Kaynak: <http://www.OECD.org>, 30.04.2008

Part-Time Çalışmada Cinsiyet Dağılımı: 2005 yılı OECD verilerine göre Türkiye’de part-time (yarım zamanlı) çalışanların toplam istihdama oranı %5.8 iken, part-time çalışanların %59.4’ü kadındır. Part time çalışanların oranı OECD ortalamasında %15.4 iken kadınların oranı %72.9’dur. Türkiye’de part-time çalışma ve çalıştırma kavramı pek oturmamış olup part-time işler çoğunlukla bayanlara yaptırılmaktadır. Ancak OECD ülkelerinde bayanlarda part-time çalışma Türkiye’den yaklaşık %13 daha fazladır.

1.2. İŞSİZLİK TANIMI VE ANLAMI

Türkiye'nin en önemli sosyal ve ekonomik sorunlarından birisi toplumun yaşadığı işsizlik sorunudur. Kapitalist ekonominin dünya ölçeğinde yaygınlaşması, Türkiye'deki ekonomik ve sosyal yapının kapitalist ekonomi ile bütünleştirilme çabaları, özellikle son yıllarda yaşanan ekonomik krizler ülkedeki işsizliğin boyutlarını önemsenecek bir düzeye ulaştırmıştır.

1.2.1. İşsizlik Olgusunun Kavramsal Temelleri

XVIII. yüzyılın sonunda ortaya çıkan kapitalist sanayi devrimi sürecinin başlamasıyla birlikte, emeği ile geçinen insanların maruz kalmış olduğu işsizlik olgusu ortaya çıkmıştır³¹; Bu gün de, gerek Türkiye'nin gerek diğer ülkelerin karşılaştığı en önemli ekonomik ve toplumsal sorunlarından birisi hiç kuşkusuz işsizlik sorunudur.³² Toplumlar için oldukça önemli olan işsizlik olgusunun tarihsel süreci incelendiğinde, işsizlik olgusunun yaşamı ilgilendiren bütün boyutlarla ele alındığı görülmektedir. Nitekim işsizlik olgusuna neden olan faktörler, yaratmış olduğu sonuçlardan dolayı yaşanan bireysel ve toplumsal sorunlar ve alınması gereken önlemler bilimsel çalışmalara konu olmuştur.

³¹ ANDAÇ, F., İşsizlik Sigortası (Kayseri: Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası).Kayseri-1999, s.22.

³² KUTAL, G., "Türkiye'de İşsizliğin Yapısal Özellikleri," II. İstihdam Haftası Tebliğleri (İş ve İşçi Bulma Kurumu Yayın No.276), 1999, s. 61-66.

Kapitalist düzende herkesin bir iş sahibi olması olanaksızdır. Bir başka deyişle, çalışmak isteyen ve gelir gereksinimi bulunan herkes için yeterli işi bulunmamaktadır. Gerçekten, işgücü piyasasında tam istihdamda bir dengeye ulaşma eğilimi yoktur.³³ Bu açıdan işgücü piyasası toplam talebin gerektirdiği istihdam seviyesi ile iş arayanların sayısı arasındaki uyumsuzluğu yansıtır.³⁴

Gerçekten, çalışma çağındaki (15 ile 64 yaşları arasındaki) nüfus; istihdam edilenler, işsizler ve aktif olmayanlar biçiminde üç kümeye ayrılmaktadır. İstihdam edilenler, referans döneminde ücretli ya da ücretsiz olarak bir işte çalışanlardır. İşsizler işi olmamakla beraber, çalışmaya hazır durumda ve yapılan anket öncesinde aktif olarak iş arayan kişilerdir. Bu iki küme dışındakiler aktif olmayanlardır ve işgücü dışında tutulmaktadır.³⁵

1.2.1.1. İşsizliğin Anlamı

İnsanın sağlıklı ve mutlu yaşaması gereksinimlerin karşılanmasıyla doğru orantılıdır. Gereksinimlerin karşılanması ise öncelikle insanın çalışması ile sağlanabilir. Diğer bir deyişle insanın mutlu ve gönençli olmasının ön koşulu; yetenekleri doğrultusunda, hoşnutlukla çalışabileceği ve bu çalışma karşılığında alacağı ücretle gereksinimlerini karşılayacağı bir iş sahibi olmasıdır.³⁶

İş; yaşamın en merkezi temel alanlarından biri olarak insan için büyük önem taşımaktadır. Ekonomik ve sosyal yaşamın, iş olmaksızın düşünülmesi olası değildir. İş, bir yandan çalışan insanın yaşam biçimini, toplum içindeki konumunu belirlerken,

³³ KAPAR, Recep; Sosyal Korumanın İşgücü Piyasasına Etkisi. Birleşik Metal-İş Yayınları, İstanbul,-2005, s.12.

³⁴ ANDAÇ, F., a.g.e., s.25.

³⁵ BRANDOLINI Andrea, CIPOLLONE Piero, VIVIANO Eliana; Does the ILO definition capture all unemployment?. Temi di discussione No. 529, Banca D'Italia, December 2004, s.7.

³⁶ KOCACIK, F., Çalışma Sosyolojisi, Sivas-2000, s.51.

diğer yandan da insanın kendisi ve kendisine bağımlı olanların yaşamlarını sürdürmelerine ve gelişmelerine olanak sağlamaktadır.³⁷

Bu nedenle, günümüzde çalışma hakkı bireylerin en önemli toplumsal hakları arasında sayılmakta ve aynı zamanda insana verilen değerin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.³⁸ Bir hak olmasının yanında, toplumlar, yeteneklerine uygun bir işte çalışmak isteyen bireylere bu olanağı sağlamakla yükümlü tutulmaktadır.³⁹

Bireyin bir işte çalışması yalnızca gelir elde etmenin bir yolu olarak görülmemektedir. Çalışma, kişinin kendine güven ve saygı duygusunu geliştirmekte, bireye bir değer yaratmanın gururunu vermektedir.⁴⁰ Günümüzün uygar toplumlarında çalışma, yalnızca toplumun maddi üretimine değil aynı zamanda toplumsal ve manevi üretimine de olanak sağlamaktadır.⁴¹

1.2.1.2. İşsiz

İşsiz tanım olarak, çalışma istemi ve gücünde olup, cari ücret düzeyi ve mevcut çalışma koşullarında iş bulamayan kişi olarak tanımlanmıştır.⁴² Bir başka tanımda ise, çalışma gücüne sahip olan ve çalışmak isteyen, ancak geçerli ücret ve

³⁷ TINAR, M.Y., Çalışma Psikolojisi, İzmir-1996, s.3.

³⁸ FİŞEK, G., Çok Bilimli Eksende İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 50., Ankara-1995, s.167-172.

³⁹ GÜNDOĞAN, N., Genç İşsizliği ve Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde Uygulanan Genç İstihdam Politikaları, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Ankara-1999, ss. 64.79.s.64.

⁴⁰ ATAMAN, B.C., İşgücü Piyasası ve İstihdam Politikaların Prensipleri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara-2000, s.1.

⁴¹ TOKSÖZ, G., Gelişmiş Ülkelerde İşsizlik Üzerine Güncel Tartışmalar, İmaj Yayıncılık, Ankara-1999, s.55.

⁴² SAVAŞIR, R., Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Küçük ve Orta Boyutlu İşletmeler Açısından İstihdam Politikaları, Ankara-1999, s.169.

çalışma koşullarında iş bulamayan kimseler işsiz olarak nitelendirilmiştir.⁴³ Bir diğer tanımda ise, çalışma istem ve yeteneğinde olup günün çalışma ve ücret koşullarına göre emeğini sunmaya karşın sosyo-ekonomik nedenlerle istemi dışında çalışma olanağı bulamayan kişiler işsiz olarak tanımlanmıştır.⁴⁴

İşsizlik sürecinde temel gereksinimlerini karşılayamayan bireylerin sağlıklı ve iş bulmaları durumunda verimli olmaları beklenemez.⁴⁵ Sağlığı bozulan işgörenin istihdam edildiği işletmeye ve sektöre katkısı istenilen düzeyde gerçekleşmeyebilecek, bunun yanında işletmeye başta sağlık giderleri ve üretim kaybı olmak üzere bir dizi maliyetleri de olabilecektir. Dolayısıyla işsizlik salt işgörenlerin bir sorunu ya da işgörenler üzerinde bir dizi sonuçlar yaratan bir olgu değildir. İşsizlik olgusunun sonuçları işgörenleri ilgilendirdiği gibi işletmeleri de yakından ilgilendirmektedir.

1.2.2. İşsizliğin Tanımı

Genel kabul gören işsizlik tanımı, işi olmayan ama referans döneminde, araştırmanın yapılmasından bir hafta ya da bir ay öncesinde, iş arayan kişileri kapsamaktadır. Daha geniş bir tanım ise, iş aramayan ama çalışmak isteyenleri de içerir. Aslında, işsizliğin artışı ve ekonomik koşulların kötüleştiği durumlarda aktif olarak iş aramayanların sayısı da artmaktadır⁴⁶. Başka bir tanıma göre ise, çalışmak isteyip de iş bulamayan kişi işsizdir. Ancak, bu genel tanımlar bazı unsurlarla daha da daraltılmıştır. Gerçekten, cari ücretlerde çalışmak istemek veya iş arıyor olmak gibi unsurlar işsizlik tanımlarının kapsamını daraltmaktadır⁴⁷. İşsizlik tanımları arasındaki farklılıklar işsiz sayısının belirlenmesinde önem kazanmaktadır. Örneğin,

⁴³ GEDİZ, B., Türkiye’de İstihdam-İşsizlik ve Çözüm Önerileri: Esneklik Yaklaşımı, Yönetim ve Ekonomi, Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Manisa-2000, s.163, ss.161-183.

⁴⁴ ANDAÇ, a.g.e., s.23.

⁴⁵ KOCACIK, F., a.g.e., s.76.

⁴⁶ KINGDON Geeta, KNIGHT John; The measurement of unemployment when unemployment is high, Labour Economics. Vol. 13, Iss. 3, 2006, s. 292.

⁴⁷ GARRIDO Luis, ve TOHARA Luis; What does it take to be (counted as) unemployed? The case of Spain, Labour Economics. Vol. 11, Iss. 4, 2004, s. 508.

1990'lı yıllar boyunca yüksek işsizlik oranlarının görüldüğü Güney Afrika'da farklı tanımlar dikkate alındığında, işsizlik oranları yüzde 11,5 ile 18,2 arasında değişmektedir⁴⁸.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) işsizlik tanımı birçok ülke tarafından kabul görmektedir. Belirli bir yaşı aşmış üzerindeki, referans dönemi içerisinde işi olmayan, çalışmaya hazır ve iş arayan herkes işsizdir. Ulusal tanımlamalar ve işsizliğin kapsamı yaş sınırı, iş arama ölçütleri, geçici olarak işten çıkarılanlar, iş bulma ümidini kaybedenler veya ilk kez iş arayan kimselerin ele alınış biçimi bakımından farklı olabilecektir.⁴⁹

En kısa tanımı ile işsizlik, bir ücretlinin, işten çıkarılma ya da istifa nedeniyle veya işverenin çalışma saatlerini azaltması ya da geçici olarak kapanması sonucu çalışmayı durdurmasıdır.

İşsizlik, günümüzün şart ve imkanlarına, tüketici talep profilindeki değişikliklere, dış pazardaki rekabet ortamına, teknolojik yenilenmelere ve nihayet, dünya ekonomisinin yarattığı baskıyla ekonomimizin ayak uydurmadaki gecikmişliğini yansıtmaktadır. Bu olumsuz etkilere başarıyla karşı koyabilen ülkeler, verimli, rekabete açık ve yaratıcı iş gücü ve mal piyasalarına sahip olanlardır. İşgücü piyasasının işleyiş mekanizması son derece önemlidir. İstihdam ancak, iş verenlerin maliyetine gerçekten katlanabilecekleri bir ücret seviyesi ve yapısı altında yaratılabilecektir. Bir başka ifade ile işsizlik; çalışma yaşları arasında olan, çalışmaya engel bir özrü bulunmayan ve çalışma arzusuna sahip kişilerin iş bulamaması durumudur.

⁴⁸ KINGDON, G., ve KNIGHT, J.,; a.g.e., s. 296.

⁴⁹ ILO; The 20 Key Indicators of the Labour Market.

<http://www.ilo.org/public/english/employment/strat/kilm/indicators.htm#kilm8> , (28.03. 2008).

ILO'nun onadığı ve önerdiği işsizlik tanımı; “Belirli bir gün ya da hafta zarfında, belirli bir yaş kümesinin üzerinde bulunan aşağıdaki kategorilere giren kişiler işsiz kabul edilirler:

1. İş akdi sona erdiğinden, ya da geçici olarak tatil edildiğinden dolayı istihdama elverişli konuma giren, herhangi bir işe sahip olmayan ve ücretli bir iş arayanlar,
2. Daha önce hiçbir zaman istihdam edilmemiş olan ya da önceki statü durumu itibariyle bağımlı olmayan veya emekli edilmiş ancak belirli bir dönem için çalışmaya elverişli olan kişiler,
3. Belirli bir döneme nazaran gelecek bir tarihte yeni bir işe başlama konusunda anlaşma yapmış olup da, halen bir işe sahip olamayan ve çalışmaya elverişli olan kişiler,
4. Geçici ve belirsiz bir süreyle ve kendilerine herhangi bir ödeme yapılmadan tensikata tabi olan kişilerdir⁵⁰.

İşsizlik; hafta işi olmayan, işe başlamaya hazır; ve iş arayıp bulamayan kişiler olarak tanımlanmaktadır. Bunun dışında istatistiklere konu olduğu için DIE'nin esas aldığı işsiz tanımı içine; istihdam halinde olmamak, ücretli veya ücretsiz bir saat bile çalışmamak, iş arama kanallarını kullanmış olmak, 15 gün içinde iş başı yapmaya hazır olmak girmektedir. Bu çerçevede 4 temel unsur önem taşımaktadır⁵¹.

- Durum: İstihdam dışı bulunmaktır.
- Gereksinim: İşsizin mevcut ücret oranında çalışma gereksinimi içinde olmasıdır.
- Davranış: Kişinin işe hazır ve çalışmak arzusu içinde bulunmasıdır.
- Eylem: Aktif olarak iş arama çabası göstermesidir.

⁵⁰ ERSEL Birsen, Türkiye’de İşsizlik ve İşsizlik Sigortası, Ankara-1999, s.9-12.

⁵¹ LORDOĞLU K., ÖZKAPLAN N., ve TÖRÜNER M., a.g.e., s. 275.

1.2.3. İşsizliğin Tarihsel Gelişimi

Ortaçağ Avrupası'nda kimi gruplar, yurtlarından topraklarından bir nedenle kopmuş insanları toplayıp 'dilenci orduları' oluşturarak kentler, ülkeler arasında dolaştırırlarmış. Fransiskanlar, Dominikanlar, Ebiyonitler, sadakayla, ianeyle geçinmenin İncil'in ruhuna en uygun yaşam biçimi olduğunu öğütüyor, belki de bir bakıma, toprak köleliği ya da salgın hastalıklar, savaşlar yüzünden ülkelerinden kaçmış milyonlarca insanın bir bölümüne, bir tür 'istihdam' sağlamış oluyordu! Feodalitenin çözülmeye başladığı; ama henüz dağılan onbinlerce kır yoksulunun sonunun ne olacağını belli olmadığı bu karanlık dehşet döneminde, zaten başka türlü çok olanaklı olmayan bir hayatı seçmiş bu dilenci kitlelerine ya da bunların durumunda olup da dilenmeden; ama gündelik işler peşinde yarı aç dolaşanlara, 'işsiz' denmezdi. O çağda 'işsizlik' kavramı yoktu çünkü. İşsizlik, işçiliğin doğuşuyla başladı. 'Emek-gücünü ücret karşılığı satma özgürlüğüne sahip insanlar', toprak köleliğinin sona erdiği, meta düzeyinde pazar ilişkilerinin ve bununla birlikte emek-gücünün de bir meta olarak 'serbest piyasa' da pazarlanabilir hale geldiği kapitalizm çağına özgü bir sınıf olarak doğdu. Çünkü aynı anda, artık yanında çalışan insanlara, ekmek, tahıl, hayvan vermek, bunun karşılığında da onu ömür boyu toprağa bağlamak yerine, çalıştığı süre için 'ücret' ödeyen birileri de ortaya çıktı. Emek-gücü, alınıp satılabilir, üzerinde pazarlık yapılabilir bir 'meta' haline ancak o zaman geldi... Sonraları, artık kapitalizmin 'sanayii kapitalizmi' halini almasıyla işsizlik daha da fazla ön plana çıkmaya başladı. İş bulamayanlar sırtında bir küfe ya da yalnızca bir ip, 'boş adam var, boş adam' diye bağırarak dolaşırlar, sokak aralarında beklerlerdi. Onlar, 'serbest emek piyasasında, emek-gücünün meta olarak satılmasına elveren koşullardan yararlanma özgürlüğünü dahi kullanamayan, bu sözde özgürlüğe yöneltmiş canlı soru işaretleridir⁵².

Sermaye, tarih boyunca, uzandığı her köşede, işçilerle birlikte işsizleri de oluşturdu ve küreselleşme olarak adlandırılan, sermayenin uluslararasılaşmasının

⁵² ÇUBUKÇU, A., İşsizlik O En Büyük Hapishane, Evrensel Kültür, Ankara-2006, Sayı:116.

bugünkü düzeyi, işsizlik sorununu daha da arttırdı. Günümüzde, sermayenin hızla dolaşıp yayıldığı, toplumsal ilişkileri kendine ve hızına göre yeniden biçimlendirdiği dünya ve Türkiye’de işsiz kitleler çoğalmaktadır. İşsizler arasında görülen en yaygın ‘ruh durumu’, ‘geleceğe güvensizlik ve umutsuzluk’tur. Bunlar da, intihar, boşanma, ‘sosyal uyumsuzluk’, ‘bağımlılık’, ‘obsesivite’, ‘narsisistlik’ ve ‘stres’ gibi sonuçlara yol açmaktadır.⁵³

1.2.4. Dünyada İşsizlik

Uluslararası Çalışma Örgütü hazırladığı 2003–2005 yılı Küresel İstihdam Raporu’u dünyadaki istihdamın kötüye gittiğini belirtiyor ve on milyonlarca insanın işsizler kervanına katılmakta olduğunu ya da ‘çalışan yoksullar’ durumuna düştüğü belirtiyor. Uluslararası Çalışma Örgütü’nün raporuna göre, 2000 ile 2005 başı arasında 20 milyon kişi işsizler ordusunun saflarına katılmış, 2002 yılı sonu itibariyle dünyadaki açık işsizlerin sayısı 180 milyonu bulmuştu. Bu, korkunç bir sayı; kaba bir hesapla Türkiye nüfusunun 3 katı. Önümüzdeki 10 yıl içinde işgücüne katılacak en az 460 milyon kişiyi de kattığımızda (Aşırı işsizliğin hüküm sürdüğü koşullarda gelecekte işgücüne katılacak nüfusun tamamının istihdam edilmesi beklenemez. Bunların önemlice bir kısmı işsizler ordusuna katılacaktır.), sayı epeyce kabarıyor. Uluslararası Çalışma Örgütü raporu, işsizliğin sadece az gelişmiş/geri bırakılmış ülkelerde değil, sanayileşmiş ülkelerde de hızlı bir artış içinde olduğunu gösteriyordu. Bir bütün olarak bakıldığında sanayileşmiş ülkelerde 2000 yılında %6.1 seviyesinde olan açık işsizlik oranı, 2002 yılında % 6.9’a yükseldi. Avrupa Birliği’ndeki işsizlik 2002’de %7.6’ya çıktı. Aynı yıl, Kuzey Amerika ülkelerindeki işsizlik oranı da artmıştır.⁵⁴

⁵³ ÇUBUKCU, A., a.g.e., s.15.

⁵⁴ KENAR N., Dünyada ve Türkiyede İşsizlik, TES-İŞ Dergisi, 2001, No:4, s.20-26.

1.2.5. İşletmeler Açısından İşsizliğin Oluşturduğu Sonuçlar

Bireyin işini yitirmesi ya da çalışma olanağından yoksun olması insan yaşamı üzerinde derin izler bırakan bir olaydır. İşsizliğin psikik etkileri yalnızca iş bulamamış ya da işini yitirmiş bireyler üzerinde değil, çalışmakta olan işgörenler üzerinde de yoğun bir şekilde gözlenmektedir. İşgörenlerin algılanan işsizlik tehlikesi karşısında tutum ve davranışlarında değişmeler olabilmektedir. Kitlese işsizlik deneyimi ve ekonominin kriz dönemlerindeki işsiz kalma korkusu, işgörenler arasında performans ve rekabet baskılarının oluşmasına, böylece iş arkadaşları arasındaki dayanışmanın bozulmasına ve sağlık yakınmalarının tedavisinin bile ertelenmesine neden olabilmektedir.⁵⁵

1.2.6. İşsizliğin Psiko-Sosyal Sonuçları

Tarihsel süreç içerisinde, işsizlik olgusu farklı bakış açılarıyla incelenmiştir. Neo-Klasik iktisat anlayışının egemen olduğu dönemde işsizlik bütünüyle gönüllü bir sorun olarak değerlendirilmiştir. Bireylerin yaşadığı işsizlik olgusu ekonomik ya da toplumsal bir sorun olarak görülmemiştir. İşsizlik olgusuna daha çok kişisel bir sorun gibi bakan bir bakış açısından yaklaşılmıştır. Ancak, 1929 Dünya İktisat Buhranından sonra ve özellikle 1936 yılında Keynes'in Genel Teorisi yayınlandıktan sonra işsizlik sorununa bakış tamamen değişmiştir. Keynes işsizliğin toplam talep

⁵⁵ TINAR, M.Y., a.g.e., s.112.

yetersizliğinden kaynaklandığını ifade etmiş olup, işsizlik sorununun çözümünde hükümetlerin politikalarla piyasalara müdahale etmesi gerekliliğini ileri sürmüştür.⁵⁶

Bireyler işsiz kaldıklarında ve maddi sıkıntılar içine girdiklerinde bu duruma tahammül edemez duruma gelmektedirler. İşsizlerin çalışanlara karşı kompleksleri artmaktadır. İşsiz birey yeniden çalışmaya başladığında daha zayıf ve işine karşı daha güvensiz olmaktadır. Suça eğilimi artmakta, kendisini kontrol edemez durum içersinde bulunabilmektedirler. Yeni işlerinde iş yerinde çalışan diğer işçilerin güvenilir ve etkili konumlarıyla çatışma içine girerler. İşte taktirsizlik, işini kaybetme ve paraya muhtaç olma durumu işsizlerin insanlarla ilişkilerine de yansımakta ve onları yıkıcı işsizlik psikolojisine sokmaktadır. Bireyin işsizlik sürecinin başlangıcında şok yaşadığı ileri sürülmüştür. Bu aşamada gelecek hakkında belirsizlikler ve beraberinde üzüntü ve korku duyulmaktadır. Şok yaşayan işsiz birey aynı zamanda utanç, statü kaybı yaşamakta ve özsaygısını yitirebilmektedir.⁵⁷

1.2.7. Türkiye’de İşsizlik

İşsizlik, günümüz şartlarında tüketici isteklerine, dış pazardaki rekabet ortamına, teknolojik gelişmelere ve dünya ekonomisinin baskıyla ekonominin ayak uydurmadaki gecikmişliğini yansıtmaktadır. Bu olumsuz etkilere başarıyla karşı koyabilen ülkeler, verimli, rekabete açık ve yaratıcı iş gücü ve mal piyasalarına sahip olanlardır. İşgücü piyasası ülke ekonomisinde oldukça önemlidir. İstihdam ancak,

⁵⁶ ATAMAN, a.g.e., s.61.

⁵⁷ SWINBURNE, P., The Psychological Impact of Unemployment on Managers and Professional Staff, Journal of Occupational Psychology-1981, 54: 47-64.

işverenlerin maliyetine gerçekten katlanabilecekleri bir ücret seviyesi ve yapısı altında oluşturulabilir.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde genel olarak iş gücü piyasasını yansıtan verilerin eksikliği, yanlışlığı, güvenilir olmayışı, kısaca bu konudaki karmaşaları arttırmaktadır. İş gücü piyasasına ilişkin verileri sağlayan kaynaklar çeşitlidir. Devlet İstatistik Enstitüsünün yürüttüğü genel nüfus sayımları, sanayi ve iş yeri sayım ve anketleri, tarım sayımları, madencilik istatistikleri ve hane halkı iş gücü anketleri ilk başta sayılabilecek olanlardır. Hane halkı iş gücü anketleri 1988 yılına kadar düzensiz olarak yapıldığı bilinmektedir. Artık bu yıldan sonra 6 aylık bir periyotta yürütülmektedir. İşsizlik, Türkiye’de yaşanan hızlı nüfus artışı, genç nüfusun payının yüksekliği gibi genel demografik unsurlarla ilgili iken, iç göç ve kentleşmeyle beraber ortaya çıkan eğitim ve bölgesel dengesizlik eğilimleri de işsizliği arttırmaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, geçiş sürecini yaşayan ekonomimizde, piyasa ekonomisi mantığının rekabet kavramı ile beslenememesinden ötürü, özel sektörün yeterli yatırım seviyesine ulaşamamış olması ve böylece işsizliğin yapısal bir sorun olarak ortaya çıkması asıl vurgulanması gereken konudur.⁵⁸

2000’den 2007 yılına kadar olan dönemde nüfusu yaklaşık %8.1 artan Türkiye’nin aynı dönemdeki işgücü rakamı yaklaşık %6 artmıştır. 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus ise son beş yıl içinde yaklaşık %9 oranında artış göstermiştir. Yine aynı dönemde istihdam oranının %46.7’den %43.4’e gerilediği görülmektedir. 2000 yılında 1.591 bin seviyelerinde gerçekleşmiş olan eksik istihdam oranı da, 2007 yılının sonunda 817 bin seviyelerine gerilemiştir. Bu duruma neden olan faktörlerin başında işgücünde nüfusa oranla düşük artış ve 2004 ve 2007 yılı dışında istihdamın azalması gösterilebilir. Nitekim 2000 yılında 1.497 bin seviyelerinde olan işsiz sayısı beş yıl sonra 2.520 bin seviyelerine yaklaşık % 68’lik bir artışla ulaşmıştır. 2000 yılında %6.5 seviyelerinde olan işsizlik oranının 2005 yılında %10.3 civarında

⁵⁸ http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=808&id=48 – (20.04.2008).

seyrettiği görülmektedir. Son beş yıllık dönemde işsizlik oranımız iki değer arasındaki fark itibariyle %3.8 civarında gerçekleşmiştir. Ancak, aradaki bu farkın artan nüfus ve işgücü nedeniyle beş yıl öncesine oranla daha fazla kişiyi etkilediği göz ardı edilmemelidir. Beş yıl öncesinde %49.9 seviyelerinde seyreden işgücüne katılma oranının 2005 yılında %48.3'e gerilemiş olması da yukarıda belirttiğimiz gibi işsizlik rakamlarından etkilenen insan sayısının arttığı somut bir göstergesidir.⁵⁹

Türkiye'de istihdam oranı son beş yılda yaklaşık % 7 kadar düşmüştür. Eksik istihdam oranı ise yaklaşık %52 oranında azalmıştır. Beş yıl öncesinde işgücüne dahil olmayan nüfus 23.133 bin seviyelerinde iken 2005 yılında bu rakamın 26.260 bin seviyesine ulaşması eksik istihdamdaki bu düşüşün belirli bir kısmını açıklayabilir.

⁵⁹ http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=808&id=48 -(20.04.2008).

Tablo 1.12. Kurumsal Olmayan Sivil Nüfusun Yıllara Göre İşgücü Durumu

(Bin kişi, 15+yaş) TÜRKİYE

Yıllar	Kurumsal olmayan sivil nüfus	15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	İşgücü	İstihdam edilenler	Eksik istihdam	İşsiz	İşgücüne katılma oranı(%)	İşsizlik oranı(%)	Tarım dışı işsizlik oranı(%)	İstihdam oranı(%)	Eksik istihdam oranı(%)	İşgücüne dahil olmayan nüfus
2000	66.187	46.211	23.078	21.581	1.591	1.497	49.9	6.5	9.3	46.7	6.9	23.133
2001	67.296	47.158	23.491	21.524	1.404	1.967	49.8	8.4	12.4	45.6	6.0	23.667
2002	68.393	48.041	23.818	21.354	1.297	2.464	49.6	10.3	14.5	44.4	5.4	24.223
2003	69.479	48.912	23.640	21.147	1.143	2.493	48.3	10.5	13.8	43.2	4.8	25.272
2004	70.556	49.906	24.289	21.791	995	2.498	48.7	10.3	14.3	43.7	4.1	25.616
2005	71.611	50.826	24.565	22.046	817	2.520	48.3	10.3	13.6	43.4	3.3	26.260

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

Tablo 1.13. Kurumsal Olmayan Sivil Nüfusun Yıllara Göre Cinsiyet ve İşgücü Durumu (devamı)

(Bin kişi, 15+yaş) ERKEK

Yıllar	Kurumsal olmayan sivil nüfus	15yaş +	İşgücü	İstihdam edilenler	Eksik istihdam	İşsiz	İşgücüne katılma oranı(%)	İşsizlik oranı(%)	Tarım dışı işsizlik oranı(%)	İstihdam oranı(%)	Eksik istihdam oranı(%)	İşgücüne dahil olmayan nüfus
2000	33.058	22.916	16.890	15.780	1.416	1.111	73.7	6.6	8.4	68.9	8.4	6.025
2001	33.609	23.389	17.040	15.555	1.255	1.485	72.9	8.7	11.3	66.5	7.4	6.349
2002	34.154	23.827	17.058	15.232	1.158	1.826	71.6	10.7	13.3	63.9	6.8	6.768
2003	34.692	24.260	17.086	15.256	994	1.830	70.4	10.7	12.6	62.9	5.8	7.174
2004	35.226	24.755	17.902	16.023	881	1.878	72.3	10.5	13.1	64.7	4.9	6.854
2005	35.747	25.209	18.213	16.346	705	1.867	72.2	10.3	12.4	64.8	3.9	6.996

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

Türkiye'deki erkek nüfus son beş yılda yaklaşık %8.1 oranında artmıştır. 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus ise, yaklaşık %10 artış göstermiştir. Genel rakamlarıyla benzerlik gösteren bu oranlar, Türkiye'de kadın ve erkeklerin nüfus ve yaş itibariyle aşağı yukarı denk dağıldığını göstermektedir. Ancak, durum işgücü için oldukça farklılaşmaktadır. 2000 yılında 16.890 bin erkeğin işgücüne katıldığı görülmektedir (kadınlar için bu rakam 6.188 bin olarak gerçekleşmiştir). Beş yılın sonunda erkekler açısından işgücü rakamlarının yaklaşık %7.8'lik bir artışla 18.213'e ulaştığı görülmektedir. Erkekler arasındaki işsizlik oranı son beş yılda yaklaşık %56 oranında artmıştır. İstihdam oranları ise, %68.9'dan %64.8'e gerilemiştir. Son beş yıl içinde işgücüne dahil olmayan nüfusta yaklaşık %16.1'lik bir artış görülmektedir.⁶⁰

Nüfus artış hızı erkeklerinkine yaklaşık olarak denk olan kadınların 15 yaş üstü nüfus itibariyle de artış oranları denktir. Daha detaylı rakam vermek gerekirse Türkiye'de son beş yıl içinde erkek nüfusu yaklaşık %8.1 oranında artarken kadın nüfusu %8.2 oranında artmış ancak, 15 ve daha yukarı yaştaki erkek nüfusta artış %10 olarak gerçekleşirken kadın nüfusta bu artış %9.9 olarak gerçekleşmiştir. Son beş yılda kadınların işgücü içindeki payı %26.6'dan %24.8'e gerilemiştir. İşsizlik oranı ise, %6.3'ten %10.3'e yükselerek yaklaşık %63 oranında artmıştır. Kadınların istihdam oranları ise, son beş yılda %24.9'dan %22.3'e gerileyerek yaklaşık %10.4 oranında azalmıştır. Kadınlarda işgücüne dâhil olmayan nüfusta son beş yılda %12.6 oranında bir artış gerçekleşmiştir.⁶¹

⁶⁰ http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=808&id=48 -(20.04.2008).

⁶¹ TİSK, 2004 Çalışma İstatistikleri ve İşgücü Maliyeti, Yayın No:262, Ankara, 2005, 11.

Tablo 1.14. Kurumsal Olmayan Sivil Nüfusun Yıllara Göre Cinsiyet ve İşgücü Durumu (Bin kişi, 15+yaş) KADIN

Yıllar	Kurumsal olmayan sivil nüfus	15 yaş +	İşgücü	İstihdam edilenler	Eksik istihdam	İşsiz	İşgücüne katılma oranı(%)	İşsizlik oranı(%)	Tarım dışı işsizlik oranı(%)	İstihdam oranı(%)	Eksik istihdam oranı(%)	İşgücüne dahil olmayan nüfus
2000	33.129	23.295	6.188	5.801	176	387	26.6	6.3	13.5	24.9	2.8	17.108
2001	33.687	23.769	6.451	5.969	149	482	27.1	7.5	17.7	25.1	2.3	17.318
2002	34.239	24.214	6.760	6.122	139	638	27.9	9.4	19.8	25.3	2.1	17.455
2003	34.787	24.652	6.555	5.891	149	663	26.6	10.1	18.9	23.9	2.3	18.098
2004	35.330	25.150	6.388	5.768	114	620	25.4	9.7	19.6	22.9	1.8	18.763
2005	35.864	25.617	6.352	5.700	113	652	24.8	10.3	18.8	22.3	1.8	19.264

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

Tablo 1.15. İş Arama Sürelerine Göre İşsizler
(Bin kişi, 15+yaş)

Yıllar	Toplam	1-2 Ay	3-5 Ay	6-8 Ay	9-11 Ay	1 yıl ve daha fazla 2 yıldan az	2yıl ve daha fazla 3 yıldan az	3 yıl ve daha fazla	İş bulmuş başlamak için bekleyen
2000	1.497	530	395	164	50	190	72	44	52
2001	1.967	648	595	208	65	264	90	54	43
2002	2.464	704	583	279	102	428	176	94	98
2003	2.493	781	660	288	83	323	156	104	97
2004	2.499	513	544	326	111	472	269	220	44
2005	2.521	531	555	304	96	453	275	259	48

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları.

Yukarıdaki tabloya göre Türkiye’de işsizlerin iş arama sürelerine göre dağılımı görülmektedir. 2005 yılı verilerine göre 1 yıl ve daha fazla 2 yıldan az, 2 yıl ve daha fazla 3 yıldan az ve 3 yıl ve daha fazla bir süreden beri işsiz olanların bir diğer ifadeyle uzun süreli işsizlerin toplam işsizler içindeki payının %31.2 olduğunu görmekteyiz. 1 yıldan daha az bir süreden beri işsiz olanların toplam işsizler içindeki payı ise, %58,9’dur. 2000 yılında uzun süreli işsizlerin toplam işsizler içindeki payı %20.4 iken, 1 yıldan az süreli işsizlerin toplam işsizler içindeki payı ise, %76 civarındadır. Dolayısıyla, 2000-2005 döneminde işsizler içinde uzun süreli işsizlerin oranında yaklaşık %10’luk bir artış olmuştur.⁶²

1.2.7.1. İşsizliğin Toplumsal Açıdan Anlamı

İşsizlik, toplumsal yaşamımızı etkileyen önemli sorunlarımızın başında gelmektedir. Sorunun değişik boyutlarının bulunması, uzun süredir devam etmesi, sosyal yaşamımızda olumsuz sonuçlara yol açması, son yıllarda ekonomik büyümeye rağmen işsiz sayısının azalmaması çözüm noktasında ileriye yönelik projeler üretilmesini zorunlu kılmaktadır.⁶³

İşsizlik sorunu, dünyanın olduğu gibi Türkiye’nin de en önemli sosyal sorunu olarak görülmektedir. Hızla artan işsizlik oranında ya da işsiz sayısındaki artışta yaşanan son krizlerin etkisi büyüktür. Toplumsal açıdan bakıldığında Türkiye’de sorunun sadece işsiz oranının yüksekliğiyle kalmadığı, nitelikli işgücünün de işsizlik oranının yükselmesinde önemli bir faktör olarak ön plana çıktığı görülmektedir.

⁶² UYANIK Yücel, BEDİR Eyüp, Rosetta Planının Analizi Ve Türkiye’nin Sosyo-Ekonomik Şartlarında Uygulanabilirliği, <http://ab.calisma.gov.tr/belgeler/RosettaPlaniRaporGziUniversitesi.doc>.

⁶³ ÖZGEN Atıf, Önemli bir Toplumsal Sorumluluk; Genç İşsizlik, İşveren Dergisi, TİSK Yayınları, Ocak, 2007.

İş = ekonomik güvence = geçim; Yani beslenme, barınma ve korunma anlamına gelmektedir. Kişi, çalışarak, işini yaparak kendisinin ve ailesinin geçimini sağladığı, temel ihtiyaçlarını karşıladığı gibi, yaşamdan doyum almasını sağlayacak, yaşamını daha anlamlı kılacak diğer çeşitli ihtiyaçlarını da karşılayabilmeyi amaçlar. Kişi, işiyle, çalışmasıyla kendisini ve ailesini toplum içinde bir konuma, bir saygınlığa ulaştırır, kendisini toplumun tamamlayıcı bir üyesi gibi hisseder. Bu, toplum tarafından kabullenilme duygusu yaşamını anlamlı kılmasına ve yeterli bir güvenlik duygusunu edinmesine yardımcı olur. İşsizlik, işsiz kalınan süreye ve içinde bulunulan diğer koşullara bağlı olarak; bedensel, ekonomik, sosyal ve psikolojik boyutlarda giderek artan ve yayılan bir çöküntü ve yıkım anlamına gelmektedir. Birey işsiz kaldığı ve çalışmadığı için kendisini engellenmiş hissetmektedir.⁶⁴

1.2.7.2. İş güvencesi ve işsizlik kaygısı

Türkiye’de yaşanan ekonomik dalgalanmalar gerek kamu gerekse özel sektör örgütlerinde giderek artan şekilde görülen küçülme, yeniden yapılanma ve örgütsel değişim ile birlikte esnek çalışma düzenlemeleri “iş güvencesizliği”ni önemle üzerinde durulması gereken konulardan biri haline getirmiştir. Ekonomik krizler sonucu kapanan işyerlerinin sayısı ve işten çıkarmalar artmış, pek çok çalışan işsiz kalırken, pek çoğu da, işsizlik tehlikesi ve iş güvencesizliği ile karşı karşıya kalmıştır. İş güvencesi, çalışma yaşamının belirli bir düzen ve istikrar içerisinde sürdürülmesi açısından üzerinde önemle durulması gereken konulardan biridir. “İş güvencesinin” öneminin ve ne ifade ettiğinin anlaşılmasının, “iş güvencesizliğinin”

⁶⁴ ASLITÜRK Cem, İşsizlik Kaygısının Psikolojik Sonuçları
http://egebireyselgelisim.com/index.php?option=com_content&task=view&id=7 (04.04.2008).

ne olduğunun ortaya konulması ile daha belirgin hale geleceği düşünülmektedir. İş güvencesizliği, sadece ekonomik ve sosyal bir olgu değil, aynı zamanda işletmelere ve kişilere özgü olarak değişik düzeylerde hissedilebilen bir risk olduğu belirtilmiştir. Uzmanlar işsizliğin çalışanlar üzerindeki psikolojik etkilerini işsizlik kaygısı kavramı ile ifade etmişlerdir. Bu yaklaşıma göre işsizlik kaygısı, bireyin her an işsiz kalabileceği korkusundan kaynaklanmaktadır. İşsizlik kaygısı iş güvencesizliğinin önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. Ekonomik krizlerin, toplu işten çıkarmaların sık sık yaşanan olaylar haline gelmesi çalışma çağındaki nüfusun büyük çoğunluğunun işsizlikle ilgili deneyimlerinin bulunması, bir işte çalışmakta olanlar arasından da işsiz kalma korkusunu pekiştirebilmektedir.⁶⁵

İş güvencesizliği, mevcut işin sürekliliğine engel olacak her türlü yasal veya yasal olmayan organizasyonel değişimler sonucunda ortaya çıkan, çalışanda, belirsizlik düşüncesine dayalı olarak işini kaybetme kaygısı doğuran durumları kapsamaktadır. Buna göre iş güvencesizliğinin unsurları; belirsizlik, çalışma koşullarının değişkenliğinden kaynaklanan tehdit algısı ve kaygı olarak ifade edilebilir.

1.2.8. İşsizlik Kaygısı

İş güvencesizliğine ilişkin kaygılar, işsizlik sürecinin en ağır dönemi olarak da kabul edilmekte ve işini kaybetme öncesi yaşanan durumu ortaya koymaktadır. Bu durumu şu sözlerle açıklamak mümkündür:

“İş güvencesizliği süreç olarak çeşitli şiddetlerde yaşanabilir. Bu süreçte, olası kararlar ve eylemlerle ilgili dedikodular yayılır, güvenilir bilgiye ulaşmak zorlaşır. Bir başka iş arayıp aramayacağınıza karar vermeniz gereklidir. Bazen yapabilecek

⁶⁵ KUMAŞ H., a.g.e., s.271.

hiç bir şeyiniz olmadığını düşünürsünüz. Umut etmek ile umutsuzluk arasında bekler durursunuz...”⁶⁶

Eğer çalışan işini kaybedeceğine ilişkin bir algılama içinde iken, kendisini güçsüz hissediyorsa iş güvencesizliği kaygısı şiddetlenecektir. İş ve iş koşulları ile ilgili tehditleri algılayan birey, eğer bunlara karşı koyma-mücadele etme gücüne sahip değil ise iş güvencesizliğini daha fazla hissedecektir.

Ekonomik krizler, işsizlik, iş güvencesizliği yaratan etkenlerin ekonomik boyutunu oluşturmaktadır. Ülkemizde 1994-2002 yılları arasında yaşanan üç büyük ekonomik krizin (1994, Kasım 2000 ve Şubat 2001) ortak sonuçlarından biri işsizlik oranındaki artıştır. Buna göre 1994 krizinde işsizlik oranı %7,8’den %8.2’ye çıkmış, imalat sanayinde istihdam, özel sektörde %2.2, kamu kesiminde %7.4 azalmıştır.⁶⁷ Hane halkı işgücü anketi Kasım 2005 sonuçlarına göre işsiz sayısı 183 bin kişi artarken işsizlik oranı %10,6’ya çıkmıştır.⁶⁸

Aralık 2005 sonuçları ise işsizlik oranının %11,2’ye yükseldiğini göstermektedir. Türkiye’de özelleştirme uygulamaları sonucunda sektör ve şirketler arasında farklılıklar olmakla birlikte, personel sayılarında yaklaşık %20 ile %70 arasında değişen oranlarda azalma meydana geldiği görülmektedir.⁶⁹

Yapılan araştırmalarda, işsizlik oranının yüksek olduğu dönemlerde, işsizlik riski algısında artış olduğu, buna bağlı olarak çalışanların işlerini kaybetme kaygı ve korkularının arttığı, yeniden iş bulma umutlarının azaldığı saptanmıştır. İş güvencesizliğinin sadece güvencesiz çalışanları değil, onların ailelerini özellikle de

⁶⁶ JOELSON, L. and WAHLQUIST, L. (1987), “The psychological meaning of job insecurity and job loss: results of a longitudinal study”, *Social Science and Medicine*, Vol. 25:179– 82., s.179-180.

⁶⁷ KOYUNCU M. ve ŞENSES F. (2004), “Kısa Dönem Krizlerin Sosyo-Ekonomik Etkileri: Türkiye, Endonezya ve Arjantin Deneyimleri”, *Çalışma ve Toplum*, 2004/3, s.11-52. s.28-29.

⁶⁸ http://www.die.gov.tr/turkish/sonist/isgucu/kasim/k_270206.xls. 24.03.2008.

⁶⁹ http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/ok_faaliyet_bilgileri.htm.24.03.2008.

çocuklarını etkilediğini ortaya koyan çalışmalar mevcuttur. İşsizliğin sosyal etkilerini belirleyen araştırmalar, iş güvencesizliğinin olumsuz sosyal sonuçlarının, üzerinde durulması gereken bir konu olduğunu ortaya koymaktadır.⁷⁰ Kişisel ve aile içi ilişkilere ilişkin bir araştırmada, iş güvencesizliğinin aile içinde huzursuzluğa neden olduğu ve eşler arasındaki ilişkiyi olumsuz etkilediği saptanmıştır

İş güvencesizliği, iş konusundaki belirsizliğin yaşamın diğer alanlarına yayılması sonucunda aile yaşamının geleceğini de tehdit etmektedir. Boşanma oranlarının artması ve boşanma nedenleri arasında geçim sıkıntısı ve işsizliğin önemli bir yer teşkil etmesi bunun önemli bir göstergesidir.⁷¹

Ayrıca işsizliğin, suç işleme, intihar girişimleri ve sosyal çatışma gibi toplumsal yansımaları iş güvencesizliğinin psikolojik ve sosyal açıdan doğurabileceği sonuçlar konusunda ipuçları vermektedir.

1.2.9. İşsizliğin Mahiyeti

İşsizlik, cemiyetin bünyesinde ileri gelince, çaresini bulmak sorumluluğunda cemiyetler üzerine almış ve devletler II. Dünya savaşından bu yana tam istihdam siyaseti ile çalışma arzu ve iktidarında olan bütün insanlara iş sahası bulacak şekilde ekonomi siyasetlerini planlamaya çalışmışlardır. Tam istihdam siyaseti, iktisadi gelişmeyi sağlamak bakımından da önem arz etmiştir. Bir ülkede nüfusun çalışma

⁷⁰ FEERIE Jane E. (1999), "Health consequences of job insecurity", Labour Market Changes and Job Insecurity: A Challenge For Social Welfare and Health Promotion içinde, Editörler: Jane E. Ferrie, Michael G. Marmot, John Griffiths ve Erio Ziglio, WHO Regional Publications, European Series, No.81, Denmark, s.59-99.

⁷¹ KUMAŞ, H., a.g.e., s.144.

isteğinde olan iş gücü diye ifade edilen müstahsil kısmının tamamen istihdam edilmesi amacı güdülmüştür⁷².

Emek sunumun en önemli sonucu, bu sunumun fazlaştığı zamanlarda işsizliğe neden olmaktadır. İşsizliğe neden olma, yalnızca sunum miktarındaki fazlalığa bağlı değildir. Daha değişik nedenlerle de işsizlik sorunu ortaya çıkabilir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde işsizlik çok önemli bir ekonomik ve toplumsal sorun niteliğindedir. Böyle ülkelerde işsizlik ve emek piyasaları arasında bir ilişki kurarak, işsizlik türleri ortaya çıkmaktadır⁷³.

1.2.10. Modern Sanayi ve İşsizlik

İşsizlik modern sanayi çağının bir mahsulüdür. Bunun sebebi sanayinin bünyesinde saklıdır. Gelişmiş bir iş bölümü süratli bir makineleşme, otomasyon, dolambaçlı istihlal metodu mekan ve zaman itibarı ile bilinmeyen piyasalar için mal üretilmesi, teferruatlı bir para kredi sisteminin mevcudiyeti modern makine çağında sanayinin bünyesinde doğan başlıca işsizlik amilleridir. İş bölümünde ileri gelen işsizlik, fabrika sanayinin gelişmesinden sonra ve 19. asırdan bu yana önem kazanmıştır⁷⁴.

⁷² Devlet Bakanlığı, İşsizlikle Mücadele Yürütme ve Koordinasyon Kurulu, İşsizlikle Mücadele Ankara-1985, s.1.

⁷³ ZAİM Sabahaddin, Çalışma Ekonomisi, Filiz Kitabevi. İstanbul-1986, s.156.

⁷⁴ İNCE Ergun, Her Yönüyle Ücret, Milliyet Yayınları İstanbul-1990, s. 60.

1.2.11. İşsizlik ve Tam İstihdam

İşsizliği azaltmak için 1929-1930 buhranından sonra bütün ülkelerde çeşitli tedbirlere başvurulmuştur. Yıllık ücret garantisi, teknolojik yeniliklerin planlanması, iş saatlerinin kısaltılması vs. gibi hususlar bu arada sayılabilecek tedbirlerdir⁷⁵.

İşsizlik haddinin arz işsizliği aşamayacak asgari derecede bulunduğu hale Tam İstihdam denir. Bu sebeple birçok ülke tam istihdam terimi yerine, yüksek ve istikrarlı bir istihdam seviyesi tabirini kabul etmiştir. Türkiye’de uygulanan beş yıllık planlarda tam istihdama varmak hedef olarak kabul edilmiştir. Devlet planlama teşkilatından yapılan tahminlere göre, işsizlik nispeti tarım kesiminde mevsimden mevsime değişmektedir.⁷⁶

Uygulanan yöntemlerde amaç, belli bir istihdamı daha az ücret artışıyla sağlamak veya belli bir ücret seviyesine asgari işsizlikle varma hedefi güdülmüştür.⁷⁷

⁷⁵ ZAİM S., Türkiye’de ücret ve gelirler siyaseti” s.13.

⁷⁶ ZAİM S., Türkiye’de ücret ve gelirler siyaseti” s.14.

⁷⁷ ZAİM F., Çalışma Ekonomisi, s.164.

1.3. İŞSİZLİK ÇEŞİTLERİ

1.3.1. Gizli İşsizlik

Gizli işsizlik, çalışır görülmesine karşılık, iş gücünün düşük bir verimlilik ve buna düşük bir ücret ile üretim sürecine sokulması durumudur. Bazen çalıştırılan işçi sayısı işçi hacminin üstünde olur. Bu durum, özellikle tarım kesimi işletmelerinde görülmektedir. Gerçek işsizlik konusunda asıl önemli olan nokta, gelir ve satın alma gücünün düşüklüğüne neden olmasıdır. İşsizliğin yaratacağı ruhsal ve toplumsal sorunlar, economicilerden daha çok aktöreciler, sosyologlar yada psikologları ilgilendirir. Ekonomici için istihdamın kendisi bir amaç değildir. İstihdam, gelir ve satın alma gücünü yaratan bir araçtır. Böyle olunca açık ve gizli işsizlik neden olacağı gelir düşüklüğü ile eksik verimlilik koşulları altında verimsiz istihdamın doğuracağı gelir düşüklüğü arasındaki fark gözetmemek gerekir. Sorun, her iki yanda da söz konusudur. Bundan ötürü, doğuran bir istihdam, biçimine de, o yüklemi yüklemek için bir neden bulunmaktadır⁷⁸.

Türkiye’de gizli işsizliğin başka işsizlik türleri yanında çok büyük ölçüde olmasa da, anılan biçimlerde geçerli olduğu söylenebilir. Türkiye’den yurt dışına önemli ölçüde iş gücü gönderilmiş olmasına rağmen, genel olarak üretimde verim düşüklüğüne rastlanılmaması, bunun kanıtıdır⁷⁹. Aynı şekilde kamu sektöründe ve özel sektörde aynı nitelik ve kapasitedeki kuruluşların farklı işçi kullanması ve kamu girişimcilerinin iş gücü fazlasının zararları için nedenlerden biri olarak gösterilmesi de yaygındır. İşçilerin yeteneklerine uygun olandan ya da var olan üretim tekniklerinin olanaklı kıldığından daha az verimli işlerde kullanılmalarından doğan durumdur. Buna az gelişmiş ülkelerde, özellikle tarım kesiminde rastlanır. Çünkü iş

⁷⁸ İNCE, Her Yönüyle Ücret, s.61.

⁷⁹ ALTINTAŞ Mustafa, Toplum Ekonomisi, Teori Yayınları, Ankara- 2000, s.134

gücü, üretim tekniklerinin geriliğinden dolayı yeterince verimli olmayan işlerde kullanılır. Öte yandan, tarım sektöründe toprağın çok küçük parçaları bölünmüş olması halinde, gizli işsizlik sanıldığı ölçüde büyük değildir. Kaldı ki, iş gücü fazlası kentlere göçmektedir.

1.3.2. Açık İşsizlik ve Nevileri

Başlıca açık işsizlik çeşitleri şunlardır:

- Mevsim işsizliği
- Teknolojik işsizlik
- (konjoktürel) Devri işsizliği
- Arzı işsizlik

1.3.2.1. Mevsim İşçiliği

Belirli mevsimlerde bazı üretim dallarında iş-gücü talebinin artması veya azalması sonucu ortaya çıkan işsizliktir. En çok tarımsal üretim ve inşaat sektöründe kendisini göstermektedir.

Bazı sanayi dallarında, etkinliğin dönemsel olarak yavaşlaması ya da durması dolayısıyla, yılın belirli dönemlerinde düzenli olarak işlerini kaybedenlerin durumudur.

Diğer bir ifadeyle mevsimlik işsizlik özellikle tarımsal üretimde, tarıma bağlı sanayi dallarında görünen ve doğal koşulların etkisiyle belirlenen işsizlik türüdür. Mevsim işsizliğinin iki türlü genel sebebi vardır. Birincisi, mevsim işsizliğine doğrudan doğruya ve ani olarak tesir eden, ikincisi ise daha umumi ve mevsim işsizliğine dolayısıyla tesir eden sebeplere⁸⁰.

Birinci tipten sebepler, hava şartları ve mevsim değişimleridir. İkinci sebepleri ise, sanayinin bizzat bünyesinden doğan amiller olup, iş bölümünün gelişmiş olması ile ilgilidir⁸¹.

1.3.2.2. Teknolojik İşsizlik

Teknolojik işsizlik gelişen teknik alanların emek gücünü makine ile idame etmesi sonucunda doğmaktadır. Gerçekten genel olarak ekonomik gelişme ile birlikte teknolojinin yeni buluşlarından yararlanan üreticiler görece olarak ucuz olan kapitali emeğin yerine koymak eylemindedir⁸².

Eğer gelişen yeni teknolojiler üretimde maliyetleri düşürürken daha az emek kullanımı gerektiriyorsa, bu ülkede teknolojik gelişmeye bağlı olarak çıkan işsizliğe teknolojik işsizlik denir.

İşveren cephesinde teknik işsizliğin hafifletilmesi için alınan tedbirler arasında;

- a) İşletme içerisinde yapılacak temel değişimlerde üretimdeki değişimleri bir plana bağlamak

⁸⁰ KUMBARACIBAŞI, Onur, ŞAROL Erdoğan, Ekonomiye Giriş, Ankara-1978, s..258.

⁸¹ KUMBARACIBAŞI, ŞAROL, .a.g.e., s.256.

⁸² ZAIM F., Çalışma Ekonomisi, s.166.

- b) Bir yandan gelecek işsizliği yavaşlatmaya gidilirken, diğer yandan bu durumun işçiler ve sendikalar bildirilmesi yoluyla onları da tedbir almaya sevk eder.
- c) Bu plan gereğince toplu işçi çıkarılacak kısımlara yeni işçi alınmasını durdurmak.
- d) İşletmeden çıkarılacak işçilerin temin için onlara eğitim vermek gerekir⁸³.

Devlet bakımından, işsizlik sigortalarının kurulması ve devletin sanayi hareketini bir program dahilinde düzenlemesi gerekir⁸⁴.

1.3.2.3. Konjonktürel İşsizlik

Ekonomide refah ve buhran dönemleri birbirini izler. İşte bu dalgalanmalara konjonktür hareketleri denir. Alçak konjonktür(depresyon) dönemlerinde iş gücü tam istihdam edilemez ve işsizlik ortaya çıkar.

⁸³ KUMBARACIBAŞI, SORAL, a.g.e., s.256.

⁸⁴ Devlet Bakanlığı, İşsizlikle Mücadele Yürütme ve Koordinasyon Kurulu, İşsizlikle Mücadele Ankara-1985, s.1.s.2.

1.3.2.4. Arizi işsizlik

Arizi işsizlik (A.İ), bir toplumda emek ve arz talebi arasında genel bir denge olduğu zaman işçilerin kısa vadeli yer değiştirilmesinden kaynaklanan bir işsizlik türüdür.⁸⁵

İşletmelerde işçi devri yüksek olduğu takdirde arzı işsizlik artmaya başlar ve önemi artar. İşletmelerde işçi devrinin yüksek olması, iş piyasalarında işçilerin daha hızlı bir harekete tabii olması demektir. Arzı iki işletme arasında geçen sürtünme anını veya işçinin bir işletmeden diğerine girinceye kadar geçen intikal anını ifade ettiğine göre, işçi devrinin yüksek oluşuna arzı işsizlik nispetini de yükseltecektir⁸⁶. Eğer bir ekonomide üretim faktörlerinden birini oluşturan emek oransal olarak fazla, buna karşılık özellikle sermaye yetersiz ise bu oransızlık yapısal işsizliğe neden olmaktadır⁸⁷.

1.3.3. İrade Dışı İşsizlik

Kişisel çabasına uygun bulmadığı ya da verilen ücreti harcadığı çabaya oranla az bulduğu için çalışmayı reddeden işçinin durumudur. İrade dışı işsizlik, çalışabilir iş gücünün bir kısmının geçerli olan ücretle iş konularını kabul etmelerine rağmen, çalışabilecekleri iş yeri bulamama durumudur. İrade dışı işsizlik “Açık işsizlik” olarak da isimlendirilir. Buna karşı bir takım kimselerin çeşitli nedenlerle çalışmak istemeleri idari işsizlik olarak adlandırılmaktadır. İdari işsizlik yalnız liberal

⁸⁵ KUMBARACIBAŞI, SAROL, a.g.e., s.256.

⁸⁶ ZAİM F., Çalışma Ekonomisi, s.176.

⁸⁷ ZAİM F., a.g.e., s.176.

ekonomilere özgü bir işsizlik türü olmakla beraber, yüksek oranlı değildir ve gerçek bir işsizlikten söz etmek ancak irade dışı işsizlik için olmalıdır⁸⁸.

1.3.4. Yüksek Ücretten Doğan İşsizlik

En son (marjinal) verimin ücrete peşin olmadığı, çeşitli etkenlerle ücretin çok yüksekliği durumlarda iş verenler, emek kullanmaktan kaçınırlar, emek gücünü azaltırlar, dolayısıyla bir işsizliğe neden olurlar⁸⁹. Uzmanlardan tarafından tanımlanan bu işsizliğe yüksek ücretten doğan işsizlik denilmektedir.

1.3.5. Firiksiyonel İşsizlik

Firiksiyonel (geçici) işsizlik, kısmen gönüllü, kısmen gönülsüz bir işsizlik türüdür. Liberal bir ekonomide her an iş yerini değiştirenler, yeteneklerine uygun iş yeri bulamayanlar, daha iyi koşullarda iş bulmak ümidiyle işini bırakarak yeni iş arayanlar veya çalışabilir nüfusa yeni katılmış ve dolayısıyla henüz iş bulmamış olanlar vardır. Ayrıca emek piyasasındaki bilgi noktaları da iş arayanlara, işçi arayanların anında birbirlerini bulmalarını güçleştirir. Bu ve benzeri nedenlerle çalışabilir nüfusun bir kısmı doğal olarak işsizdir. Kişisel açıdan geçici olan bu tür işsizlik, makro açıdan çalışabilir nüfusun belli bir oranının sürekli olarak çalışmaması şeklinde belirir. Firiksiyonel işsizliğe önlenemezliğinden ötürü doğal işsizlik demek yerinde olur. O halde geçici işsizliği yalnız depresyonda değil tam

⁸⁸ KUMBARACIBAŞI.SORAL, a.g.e., s.255.

⁸⁹ İNCE, Her yönüyle Ücret, s.60.

istihdamda görülen bir işsizlik türü olarak bakmak daha doğru olacaktır. Kuşkusuz her ekonominin yapısal niteliklerine bağlı olarak geçici işsizlik oranı farklıdır⁹⁰.

1.3.6. İstençli İşsizlik

Bazen piyasadaki ücret düşüklüğü nedeniyle emek istemine karşı çalışmayan bir kitle vardır bu duruma istençli işsizlik adını veriyoruz.

1.3.7. Toplam Harcama Noktasından Doğan İşsizlik

Toplam harcama düzeyi düştüğü zaman çeşitli tüketim mallarına istem azalır. Dolayısıyla bu malları üretenler, üretimleri ve emek gücünü azaltırlar bu da işsizliğe neden olur⁹¹.

1.3.7.1. Sürekli Durgunluk

Bir ekonominin belirli bir büyüme sonunda kalması muhtemel iktisadi durgunluk halini ve bundan doğacak müzmin işsizlik durumunu belirler. Özellikle genel ve yaygın işsizlik, ya emeğe karşı talepte meydana gelen değişmelerden toplam fiili talebin yetersizliğinden veya üretimin yeterince arttırılmayışından ve toplam emek talebinin yetersizliğinden doğar. Bu sebeple en önemli işsizlik kolu yaygın olan konjektüel (devirli) işsizliktir. Toplam emek talebinin yetersizliğinden doğan işsizlik, bir ülkede artan emek arzını, yeterince gelişmeyen üretim cihazına

⁹⁰ KUMBARACIBAŞI SAROL, a.g.e., s.257.

⁹¹ İNCE, Her Yönüyle Ücret, s.63.

sığdıramayışından doğar. Bu tip işsizlik, toplam emek arz ve talebi denge halinde olsa dahi iş piyasasında bünyesinde ileri gelir ve iş piyasasının düzenlenmesi oranında azalır⁹².

1.3.8. İşsizliğin Nedenleri

1.3.8.1. Kişi başına daha az üretiyoruz

Bir işin yapımından, bir kişinin birim zamanında (Saat, Gün, Ay; vs) üretmesi gereken miktara “İş Standartı” da denilmektedir. Gelişmiş ülkeler en az 100 yıldan bu yana her iş için iş standartlarını tespit etmişler, yazılı hale getirmişler ve bunları, çalıştıran ve çalışanın ilişkilerinin temeli olarak benimsenmiştir. İş-standartları, iş-etüdü adı verilen bir teknikle tespit edilmektedir.

İlişkilerin böyle sağlam bir zemine dayandırılmasıyla;

- Prim sistemi uygulamak mümkün olacağından; çok üreten çok, az üreten az ücret alır.
- İşyerinin huzuru bozan çalışmadan kazanmak isteyenlere imkan kalmaz.
- Sonuçta; İş-standardı uygulayanların gelirleri artar.
- Öğrenim durumları, öğrencilerine “iş-standardı” kültürünü vermemişlerdir.
- Çalıştırılanlar, rekabetsiz bir ortamda kazanç teminine alışmışlardır⁹³.

⁹² ZAIM F., Çalışma Ekonomisi, s.257.

⁹³ Devlet Bakanlığı, İşsizlikle Mücadele Yürütme ve Koordinasyon Kurulu, İşsizlikle Mücadele Ankara-1985, s.22.

1.3.8.2. İşçinin kişiliğine bağlı nedenler

İşçinin kişiliğine bağlı nedenler çeşitli olabilir. Önce, bedensel ve ruhsal durumunu göz önünde tutmak suretiyle emeğinden yararlandırılmalıdır. Yani buna göre iş yeteneği çeşitli olan bir işçi, belirli bir alanda işsizlik hüküm sürmeye başlayınca diğer bir alana geçerek kendisini bu tehlikeden uzak tutabilmektedir.

İşsizliğe neden olan diğer birçok olayları da özellikle yine aile çerçevesi içinde aramak gerekir. Gerçekten, son zamanlara kadar hemen her yerde bazı ana-babalar çocuklara öğretilmelerini ve mesleklerini seçme unsurunda gerekli fikirleri aşılardan çok, sadece aile servetine ve baba şöhretine dayanarak aksine öğrenim bir meslek sahibi olmanın gerekli olduğunu telkin ediyorlar. Sonuç olarak zaman geçtikçe ailenin refah durumu bozulduğu zaman çocuklar artık ana-babalarının serveti ile geçinmek olanağından yoksun kalıp, bir iş bulmak zorunda kalıyorlar.

1.3.8.3. Ücret artışlarının işsizliğe katkısı

1989-1990 ve 1991 yıllarında işçilerin artması ile birlikte sermayedar sınıfın sözcüleri, ücret artışlarının işsizliği artıracağını ileri sürmeye başladı. İnsanlar düşük ücrette çalışmak ile işsiz kalıp açlığa mahkum olmak arasında bir tercih yapmaya zorlandı. Bir gurup işveren, işlerinin çok düşük işçilik maliyetine göre

planlandığından, artan maliyetler karşısında teknolojisini geliştiremedi, işini küçülttü veya tümüyle kapattı. Böyle bir durumda da işçiler işten çıkarıldı ve işsizlik arttı⁹⁴.

1.3.8.4. Yeni teknolojilerin etkisi

Önemli unsurlardan birisi teknolojileri takip ederek, verimliliği arttırmaktır. Araştırma geliştirmeye, daha doğru tabirle ”Bilim”e verdiğimiz önemin azlığı gelişmiş ülkelerde uygulanan yeni tekniklerden her geçen gün daha da uzaklaşmamıza sebep olmuştur⁹⁵.

1.3.8.5. İşçinin kişiliğine bağlı olmayan işsizlik nedenleri

Önce, iktisadi durum ve faaliyetlerin bu konudaki önemine işaret edelim. Bunların arasında ilk olarak zikredilecek bir nokta iktisadi çevrede meydana gelebilecek olan yapı değişiklikleri. Ancak makineleşmenin daha doğrusu iktisadi hayattaki teknik gelişmelerin mutlak olan bir işsizlik olayına yer verdiği kanısına da kapılmamak gerekir. Zira, makineleşme sayesinde üretim daha çabuk, bol ve ucuz yapılmaya başlamış, bu surette piyasadaki talep hacmi de gelişmiş olur. Çünkü eski fiyattan satın almayan bir çok müşterilerde artık talepte bulunmaya başlarlar.

İşsizliğin nedenlerini kısaca özetlersek;

Çalışma gücü ve isteğine sahip olup iş bulamayanların yada sahip oldukları işten kendi iradesi dışında ayrılanların işsiz kalma nedenleri çeşitlilik göstermektedir.

⁹⁴ Yol-İş “Türkiye’de Ücretler”. Eğitim Yayınları, s.60.

⁹⁵ İşsizlikle Mücadele, s.23

Teknolojide yaşanan hızlı değişimin yanı sıra çalışma hayatının eskiye oranla daha sık ve büyük değişimler göstermesi özellikle bazı çalışan gruplarının işsiz kalma riskini arttırmıştır. Bu “yapısal boşluğun” giderek daha ön plana çıkan yönü, yeterli kalifikasyona sahip olup olmama sorunudur. Meslek eğitimi almamış kişilerin iş bulamama ve işsiz kalma oranları artmaktadır. Eğitim düzeyi düşük olanların yanı sıra kadın iş gücünün çok düşük nitelikteki işlerde çalışmaları, daha az mobilite gösterebilmeleri gibi nedenlerle iş piyasasında dezavantajlı bir konumda yer aldıkları görülmektedir. Bu yapısal işsizlik nedenleri yanında, işe karşı değişen tutum, işe güdülenmede yaşanan sorunlar ve bireysel nitelikli nedenlerinde işsizliğe yol açtığı görülmektedir. Günümüzde gelişmiş ülkelerde yer alan işsizlik sigortasının işsiz kalmayı cazip hale getirip getirmediği zaman zaman tartışmalara yol açmaktadır. Ancak araştırmalar isteğe bağlı işsizliğin çok az görüldüğünü ortaya koymaktadır⁹⁶.

1.3.9. İşsizliğin İşçide Anlamı

İşsizliğin çalışan üzerinde yarattığı psikolojik ve ekonomik etkileri sadece bireyin kendisini değil çevresini de etkilemektedir. Bu sorunlar değişik şekillerde ortaya çıkmaktadır. İşsizliğin işçide anlamı önemli ve hazine sonuçlar yaratmaktadır. İşletmelerin kapanması ekonomik hayatta fazlaca kıymetlendirilmektedir. Çünkü bu durumda işsiz kesimin hayat standartları süratle aşağıya düşürülmüş olur. İşçinin geçim kaynağı olan ücretin işveren tarafından ödenmemesi işçinin harcamalarını kısıtlar. Örneğin işyerinin satılması, şirket birleşmeleri, yeniden yapılanma ve ileri teknoloji kullanımı gibi nedenlerle işin kaybedilmesi, iş güvencesini tehdit eden olayların sonucunda ortaya çıkan biçimini ifade etmektedir. Bu biçim, işin kaybedilmesi ile ilgili sonuçları içermektedir.

⁹⁶ TINAR Mustafa Yaşar, Çalışma Psikolojisi, İzmir-1996, s.104.

İşçilerin iş piyasası içinde uzun süre faaliyetsiz kalmaları bir takım sorunları beraberinde getirir. Öncelikle işçide çalışma alışkanlığı kaybolur, iş zor gelmeye başlar, tembellik alışkanlık haline gelir. İş hayatının sıkıcılığına ve iş şartlarındaki disipline geri dönmek zor gelir.

İş güvencesini çok boyutlu olarak ele alan yaklaşımda, bireyin işinde meydana gelebilecek olumsuz değişimlerin ve çalışanın haklarındaki gerilemenin birey açısından önemi ve algılanan olasılığı bir boyutu oluştururken, bu gerileme ve olumsuz değişikliklere karşı direnç göstermedeki güçsüzlük bir diğer boyutu oluşturmaktadır. Böylelikle iş güvencesizliği işi kaybetme konusundaki işaretlerin nasıl algılandığı ve bireyin direnci ile yakından ilgili olması bakımından öznel iş güvencesizliğine yakın bir anlayışa sahiptir. Her iki tür güvencesizlik de ekonomik, yasal ve örgütsel değişimlerin sonucu olarak yaşanabilmektedir. Kişisel şartlar, aile durumu, bölgesel işgücü piyasası, sosyal güvenlik sisteminin varlığı ya da yokluğu ve benzeri faktörler iş güvencesizliğinin şiddetini etkileyen değişkenlerdir. Benzer şekilde, örgütsel iklim, ekonomik döngü, hükümet politikaları da çevresel ve örgütsel değişkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca yaş, cinsiyet, etnik köken gibi kişisel özellikler işini kaybetme olasılığını etkileyebilmektedir. Bu faktörlerin, iş güvencesizliği olasılığı ve şiddetine farklı etkilerinin ve aralarındaki ilişkilerin incelenmesi, herhangi bir faktörün daha önemli olduğunu belirtmekten daha uygun olacaktır.⁹⁷ İşçilerin hayat standardının düşmesi bütün aile fertlerinin etkilenmesine sebep olur. Bu durum diğer fertlerini yasal olmayan yollarla para kazanmaya sürükleyebilir. İşsizlerde meydana gelen korku ve kin onların psikolojik durumlarına etki eder. İşçilerin psikolojik durumları öncelikle kendilerine ait olmakla birlikte daha sonra cemiyete etki etmektedir. Bu durum düzensiz yaşanan hayat tarzı ve tehlikeli bir gelecek hazırlar.

⁹⁷ KLANDERMANS Bert ve VAN VUUREN Tinka, Job Insecurity: Introduction, European Journal of Work and Organizational Psychology–1999, Vol.8, No.2, s.145-153.

1.3.10. İşsizliğin Cinsiyet ve Yaş Açısından Durumu

İşsizlik sadece erkeklerin değil çalışan kadınlarında en önemli sorunudur. Kadın işgücü erkek işgücüne oranla daha az arz edilse de maddi ve manevi etkileri her iki cins içinde aynıdır. Öte yandan yaş açısından bakıldığında işsizlik farklı sorunlar yaratır. Genç işsizler (13-19) orta yaşa oranla işsizlik problemlerinden daha az etkileneceklerdir. Çünkü orta yaş çalışanlarının yüklendiği sorumluluk daha fazladır⁹⁸.

1.3.10.1. Kadın işgücü

İşsizlik üzerine yapılan araştırmalarda erkek işgücü kadın işgücüne oranla daha ön plandadır. Bununla birlikte işsizliğin rahat yaşamaya etkisi, negatif tesirleri erkek ve kadın için aynıdır. Yapılan araştırmalara göre kadınların işlerini kaybettiklerinde yaşadıkları stres erkeklere oranla daha azdır. Kadın ve erkeklerin psikolojik ve dışsal semptomlarını belirleyen durum ve yerine koydukları değerler arasında çok fazla fark yoktur. Bulunan farklılıklar, her bir gurubun kaybedilen işe karşı gösterdikleri tutumdur. Erkekler, sorunun odak noktasını bulacakları ortaklarla yeni iş aramaya bağlarken, kadınlar üstlendikleri sosyal sorumluluğun getirdiği yükü odak noktası olarak görmektedir⁹⁹.

⁹⁸ Tınar, a.g.e, s.105

⁹⁹ <http://www.isguc.org/issizlik1.htm>.20.03.2008.

1.3.10.2. Genç işgücü (13-19 yaş arası)

İşsiz gençler orta yaşlılarla karşılaştırıldıklarında problemlerinin daha az olduğu görülür. Gençlerin insan ilişkilerinde yaşadıkları olumlu fırsatlar, yeni arkadaşlıklara ve boş zaman aktivitelerinin şekillenmesini sağlar. Finansal ihtiyaçları yaşlı gruba göre daha azdır. Bununla birlikte gençlerin istedikleri deneyim ve sosyal pozisyonlarında değişme ve gelişme, diğer işsiz kişilerde gördükleri kötü ekonomik koşullar sonucu kötü yönde etkilenir. Çünkü geniş çapta işsizliğin oluşumu gençlerin, kişisel sorumluluk ve sosyal statü gibi güçlü konuların oluşumunu azaltmaktadır.

1.3.10.3. Orta yaşlı işgücü

Orta yaş işgücü işsizliğe karşı negatif bir etkiye sahiptir. Devamlı olarak ailelerinin ihtiyacı olduğu finansal kaynakları sağlaması gereklidir. Finansal ihtiyaçlar orta yaştan istenen kadar büyük ve aile bireylerinin ihtiyaçlarını karşılayacak kadar olmalıdır. Ancak, gelecekle ilgili belirsizlik bu grubun işsizliğe karşı olan belirsizliği bilememesi durumunda ailedeki bireyleri kötü yönde etkileyebilecektir.

1.3.10.4. Uzun dönem işsizlik

Kaybedilen iş yaşamı etkilemektedir. İş kaybetmeyle kötüleşen şartlar sonucu zihin sağlığı da bozulmaktadır. Bu durum orta yaş işgücünü etkilemektedir. Genç

işgücünün uzun dönemde etkileri daha farklıdır. Gençlerin zihinsel sağlığı orta yaşa göre daha kuvvetlidir. Genç işgücünde daha çok çevreye karşı itaatsizlik ve davranış bozuklukları görölmektedir.

1.4. İŞSİZLİĞİN PSİKOLOJİK SONUÇLARI VE TOPLUMSAL MALİYETİ

İşsizlik sürecinde kaygı, depresyon, umutsuzluk gibi bir dizi psiko-sosyal sonuçlarla karşılaşılabilmektedir. İşsizlik sürecinde yaşanan kaygı, depresyon ve umutsuzluk gibi psiko-sosyal sonuçlar işsizliğin yapısından kaynaklanmaktadır. İş kaybının yaratacağı kaygı çalışma olanağından yoksun, bağımlı çalışan kesimde ve işsizlik sigortası bulunmayan ölkelerde insan hayatı üzerinde derin izler bırakmaktadır. Tehlike teşkil eden bu durumun sonuçları ölkesel ve küresel bir genişliğe sahiptir. İşten yoksunluk şu durumları da beraberinde getirmektedir¹⁰⁰.

- Ekonomik güvencenin ve ihtiyaçların giderilmesini sağlayan gelir kaynağının kaybı,
- “Ailenin rızkını sağlayan kişi” rolünün sona ermesi, zaman duygusunu ve buna bağlı olarak düzen algısını kaybetmek,
- Bireysel ve sosyal mesleki perspektifin yok olması; bunun yerine sosyal açıdan itilmişlikle karşı karşıya kalma,
- İş arkadaşlarıyla olan sosyal ilişkilerden yoksunluk,
- İş yerindeki sosyal yaşamın uyarılarından yoksunluk ve sosyal çevreyle olan bağların kopması,

¹⁰⁰ Tınar, a.g.e., ss.106-110

- Bir yaşam ifadesi ve bir şeyler yapma ihtiyacının ve tatmin yeri olarak işteki meşguliyetin yitirilmesi,
- Topluma yararlı olma ve işe yarama duygusunun kaybı.

Bu yoksunlukların neden olduğu sorunlar bireylere ve toplumlara göre büyük farklılıklar göstermektedir. Bireyler işsiz kaldıklarında ve maddi yoksunlukla karşı karşıya geldikleri zaman bu duruma tahammül edemezler. İşsizlerin çalışanlara karşı kompleksleri artmaktadır. İşsiz birey yeniden çalışmaya başladığında daha zayıf ve işine karşı daha güvensiz olmaktadır. Daha önce çalıştığı işteki gibi bir psikolojiye sahip olamazlar. Yeni işlerinde iş yerinde çalışan diğer işçilerin güvenilir ve etkili konumlarıyla çatışma içine girerler. Bu durum, işini kaybetme ve paraya muhtaç olma durumu işsizlerin insanlarla ilişkilerine de yansımakta ve onları yıkıcı işsizlik psikolojisine sokmaktadır. Genç ve orta yaştaki işsizlerde işlerini kaybettikten sonra kişisel temaslarında önemli ölçüde değişiklik gözlenmektedir. Sosyal ilişkileri azalır, sosyal saygınlığını yitirir, değerlerini kaybeder ve günlerini evde geçirmeye başlarlar. Bu durum zaten sağlanamayan sosyal iletişim üzerinde düşen prestij ve tercihlerin değişmesi nedeniyle geniş etki yaratır. İşsizliğin getirdiği yoksunluklar genel olarak üç başlık altında toplanabilir¹⁰¹.

1.4.1. Psikik Sorunlar ve Toplumsal Maliyet Yaratıcı Etkiler.

1.4.1.1. Somatik Sorunlar

1929 Dünya İktisat Buhramı sonrasındaki deneyimlere ve daha sonra 70'li yıllarda gerçekleştirilen bazı araştırmaların ortaya koyduğu verilere göre, işsizlik ve buna bağlı olarak artan yoksulluk şu sağlık sorunlarına neden olabilmektedir;

¹⁰¹ TINAR, a.g.e., s.107.

- Beslenme bozuklukları,
- Kas yapısının zayıflaması,
- Vücut direncinin zayıflaması, bulaşıcı hastalıkların artışı, salgın hastalık tehlikesinin artması,
- Mide-bağırsak rahatsızlıkları, kalp ve dolaşım hastalıkları gibi psikosomatik şikâyetlerde artış,
- Tansiyon, kolesterol vb. sağlık göstergelerinde değişmeler,
- Raşitizm hastalığında artış,
- Direncin azalması ve kötü bakım nedeniyle deri hastalıklarında artış,
- Bebek ve çocuk ölümlerinde artış,
- İş yapma gücünün azalması¹⁰²,

İşsizliğe neden olan genel ekonomik koşullar, sağlık sektöründeki tasarruf önlemlerinin de etkisiyle, çeşitli sorunlara yol açtığından, yoğun işsizlik dönemlerinde, mevcut sağlık sorunlarının tam tedavi edilemeyip gelecek dönemlere sarkması olasılığı da bulunmaktadır.

1.4.1.2. Psikik Sorunlar

İşsizliğin en dramatik etkileri insanın psikik yapısı ve kişiliği üzerinde etki yoğunlaşmasıdır. Bilimsel araştırma sonuçları da bunu desteklemektedir. İşsizliğin başlıca psikik sorunları şu maddeler altında toplanabilir:

¹⁰² <http://www.isguc.org/issizlik1.htm>, 20.03.2008.

1.4.1.2.1. Stres

İşini kaybedenler üzerinde yapılan çeşitli araştırmalar, işsizlikle beraber stres hormonlarının faaliyetlerinde artma olduğunu, gerilim, uykusuzluk ve sinirlilik durumları görüldüğünü, psikosomatik hastalıklarda artış olduğunu ortaya koymaktadır. Öte yandan, ekonomik sıkıntı zamanlarında, stres ve psişik rahatsızlıkların erkeklerde daha çok 35-54 yaş, kadınlarda ise 25-44 yaş arasında görülmesi, bu kişilerin söz konusu yaşlarda mesleki yaşamlarının en yüksek noktalarında bulduklarını ve çoğu kez ailenin varlığını sürdürebilmesi için “temel direk” rolünü taşıdıklarını göstermektedir. Buna karşılık işsizliğin yarattığı stresten az etkilenen gruplar da vardır. Önceden işsiz kalma tecrübesi olanlar, içinde bulunduğu durumun ciddiyetini kabul etmeyenler, (savunma mekanizması) sosyal çevresinden destek görmeyenler ve olaylar karşısında esnek davranabilenler strese daha az girmektedirler¹⁰³.

1.4.1.2.2. Depresyon Eğilimleri, Umutsuzluk, İçine Kapanma

İşsizliğin büyük bir umutsuzluğa, çaresizliğe, yalnızlık duygusuna ve depresyon eğilimlerine yol açtığı görülmektedir. İşsizler duygu ve düşüncelerini açıkladıklarında hayatın “boş ve karanlık” olduğunu, “yaşamın anlamı olmadığını” söylemektedirler. Depresyon nedeniyle kliniklere başvuran işsizler arasında sosyo ekonomik düzeyi yüksek kesimlerden olanların diğerlerine göre daha çok oldukları görülmektedir. Mesleki pozisyon ne kadar yüksek ise, işsiz kalmanın psişik yükü de o oranda yüksek olmaktadır. İşsizliğin psişik sonuçları ve işten hoşnutluk arasında bir bağlantı bulunmaktadır. İşsizlik, işe güdülenmesi yüksek ve ancak yeniden işe

¹⁰³ <http://www.isguc.org/issizlik1.htm>, 20.03.2008.

girme konusundaki şansını az olarak karşılayan kişilerde daha yüksek psöşik hasara yol açmaktadır.

1.4.1.2.3. Özsaygının Zedelenmesi

İşsiz kalan birey, kendi kimliğini, sosyal konumunun ve kişiliğinin gelişmesinde çok önemli rol oynayan bir faktörden yoksun kalmanın boşluğunu yaşayarak kendisine olan saygısını yitirebilir. Özsaygıyı ayakta tutan unsurlardan biri olan topluma yararlı olma duygusu, özellikle erkekler için büyük ölçüde bir meslek ve iş sahibi olmaya bağlıdır. Mesleğe işe verilen değerlerin çokluğu ölçüsünde, işi kaybetmek, yaşamda üstlenilen rolün birdenbire daralmasına yol açarak kimlik krizine yol açabilmektedir. Bu noktada toplumda işsizlere nasıl bakıldığının da büyük etkileri vardır. İşsizlik sigortasının bulunduğu ülkelerde, işsizlerin “ çalışmak istemeyip başkalarının sırtından geçinenler” ya da “işe yaramayanlar” şeklinde damgalanmaları ve bu durumun kendi suçları olduğu şeklindeki ön yargıların yaygınlığı özsaygıyı zedelemekte ve işsizleri suç duygusuna itmektedir.

1.4.1.2.4. Toplumsal ve Ailevi Rolü Kaybetmenin Etkileri

İşsiz kalma, hem işyerindeki arkadaşlardan ayrılma, hem de ailede sahip olunan belirleyici rolün dayanaklarından yoksun olma anlamına gelmektedir.

İş arkadaşlarından kopuş toplumsal bağlardan uzaklaşmanın başlangıcı olabilmekte, işsiz kalma süresi uzadıkça aileyi de içine alan bir dizi soruna neden

olabilmektedir. Mali sıkıntılarının ve işsiz olmanın verdiği ezikliğin etkisiyle sosyal ilişkilerden kaçınmakta, bu kaçınma sosyal izolasyonu daha da güçlendirmektedir. İşsizlik, ailedeki dengeleri bozan en önemli unsurdur.

1.4.1.2.5. Belirsizliğin Neden Olduğu Psikik Baskı

İşsizlerin bir kısmı belirsizlik duygusu içinde yaşamakta ve bundan rahatsız olmaktadır. Yeni bir iş bulunup bulunamayacağı konusundaki belirsizliğin ve üzerlerinde hissettikleri toplumsal baskının da etkisiyle, işsizler kendi yaşamları üzerindeki denetimlerini kaybetmekte ve geleceği planlama güçlüğü çeken bir karaktere bürünebilmektedirler.

1.4.1.3. Toplumsal Maliyet Yaratıcı Etkiler

İşsizlik, bireye ve bireyin yakın çevresine verdiği zararlar kadar sonuçta herkes tarafından yüklenilen sosyal maliyetleri de olan bir konudur. İşsizliğin özellikle gençlerde başıboşluk, alkol, uyuşturucu gibi kötü alışkanlıklar ile suç işleme eğilimlerini arttırdığı sıkça görülmektedir. İşsizler topluma ve mevcut sosyo-ekonomik düzeye olan güvenlerini kolayca kaybedebilmektedirler. İşsizlik sorunu sosyal çatışmalarda artışa ve ahlaki çöküntüye neden olarak toplumsal dengeleri derinden sarstığı için toplumdaki herkes tarafından büyük bir ciddiyetle ele alınmalıdır¹⁰⁴.

¹⁰⁴ <http://www.isguc.org/issizlik1.htm>.20.03.2008.

1.4.2. İşsizlik ve Psiko-Sosyal Sonuçları

Gelişmiş toplumlarda, istihdam yalnızca ekonomik açıdan değil, aynı zamanda toplumsal açıdan da önemli görülmektedir.¹⁰⁵

Toplumda, bireyin çalışma istek ve yeteneğinde olup da işsiz kalması, bir başka ifadeyle çalışma olanağı bulamaması, insan yaşamı üzerinde derin ekonomik, sosyal etkiler bırakan bir olaydır.¹⁰⁶ İstihdam insanlık tarihinin başlangıcına kadar uzanan bir olgudur. İstihdam, aynı zamanda insanın var olma koşullarından biridir.¹⁰⁷

Çalışma yalnızca gelir elde etmenin bir çabası olarak görülmemektedir. Çalışma insanlık için bir yaşam biçimi olarak değerlendirilmektedir. Bir işte çalışma, kişinin kendine güven ve saygı duygusunu geliştirmekte, ona bir değer katmanın gururunu yaşatmaktadır. Çalışma aynı zamanda kişinin topluma ait olma duygusunu güçlendirmektedir.¹⁰⁸

Günümüzde, çalışma bireyin temel haklarından biri olarak düşünülmektedir. Çalışma hakkı ve işsizliğin önlenmesi insana verilen değerlerin bir göstergesidir.¹⁰⁹ Öte yandan çalışma hakkı, birey için kendisinin ve ailesinin geçim olanak ve araçlarını sağladığından ötürü yaşama hakkının da bir devamı niteliğindedir.¹¹⁰

Günümüzde, çalışma hakkı bireylerin en önemli toplumsal hakları arasında sayılmaktadır. Toplumlar yeteneklerine uygun bir işte çalışmak isteyen bireylere bu

¹⁰⁵ TOKSÖZ, G., Gelişmiş Ülkelerde İşsizlik Üzerine Güncel Tartışmalar, İmaj Yayıncılık, Ankara-1999, s.55.

¹⁰⁶ TALAS, C., Toplumsal Ekonomi Çalışma Ekonomisi, 7. Baskı, İmge Yayınları, Ankara-1997, s.55.

¹⁰⁷ KOCACIK, F., "Sivas'ta İşsizlik Olgusu ve Aile Üzerine Etkileri", Cumhuriyet Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18, 1-15., Sivas-1995, s.5.

¹⁰⁸ ATAMAN, a.g.e., s.1.

¹⁰⁹ FİŞEK, G., a.g.e., s.171.

¹¹⁰ ERSEL, B., "Ulusal Basında İstihdam ve İşsizlik Sorunları", *Mercek*, 1999, 14, ss.52-67.

olanağı sağlamakla yükümlü tutulmaktadır.¹¹¹ Bu nedenle işsizlik bireysel bir sorun olarak görülmemektedir. İşsizliğe, tek başına bir toplumsal sorun olarak da bakılmamaktadır. İşsizlik diğer toplumsal sorunların kaynağı olabilecek bir sorun olarak değerlendirilmektedir.¹¹²

Çalışma yaşamının güçlüklerine karşın, çalışmak insanların psikolojik sağlıklarını ve gönençlerini olumlu yönde etkilemektedir. Çalışmak kişinin, bir işe yaradığı, toplumda statüsünün olduğu, emeğini değerlendirdiği duygusunu yaşamasına olanak sağlamaktadır. Nitekim yapılan bir araştırmada¹¹³ işsiz durumda olan kişilerin psikolojik gönençlerinin önemli düzeyde azaldığı, tekrar istihdam edilmeleri durumunda zihinsel sağlıklarında önemli iyileşmeler olduğu belirlenmiştir. Zihinsel sağlık, işsiz kişinin gelecekteki durumunu da etkilediği düşünüldüğünde, çalışmanın birey yaşamında önemi anlaşılmaktadır. Örneğin yapılan bir çalışmada zihinsel sağlığın iş bulma üzerinde önemli olan bir değişken olduğu belirlenmiştir.¹¹⁴

İşsizlerin duygu durumunu tanımlamaya yönelik yapılmış bir başka çalışmada, işsiz bireylerin çalışan bireylere göre daha sıkıntılı ve yalnızlık çektiği belirlenmiştir.¹¹⁵

İşsizliğin etkileri ya da sonuçları bireyin konumuna göre farklılık gösterebilmektedir. Aile reislerinin işsiz olması ailedeki tüm bireyleri etkileyebilirken, başkalarından sorumlu bulunmayan bireylerin işsizliği yaşaması aile

¹¹¹ GÜNDOĞAN, N., “Genç İşsizliği ve Avrupa Birliği’ne Üye Ülkelerde Uygulanan Genç İstihdam Politikaları”, 1999, s. 64.

¹¹² ERDOĞAN, N., *Sosyolojik Açıdan Kent İşsizliği ve Anomi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No:62, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir-1991, s.115.

¹¹³ GRAETZ, B., (1993), Health Consequences of Employment and Unemployment: Longitudinal Evidence For Young Men and Women, *Social Science and Medicine*, 36, 1993, s. 715, ss.715-724.

¹¹⁴ TARİS, W.T., Unemployment and Mental Health: A Longitudinal Perspective, *International Journal of Stress Management*, 2002, 9, s.53, ss.43-57.

¹¹⁵ TIGGEMANN, M., Winefield, A.H., (1984), The Effects of Unemployment on the Mood, Self-esteem, Locus of control, and depressive affect of schoolleavers, *Journal of Occupational Psychology*1984, s.37, ss.33-42.

reislerine göre daha az etkili olabilmektedir.¹¹⁶ Çalışmamamak ya da işsiz kalmak ekonomik güvencenin kaybolması demektir. Ekonomik güvencenin kaybı ailenin temel gıda ihtiyaçlarının giderilmesini sağlayan gelir kaynağının ortadan kalkması demektir. Bu da kişinin aile içindeki belirleyici rolünün kaybolması anlamına gelmektedir.

1.4.3. Suça Eğilim

Suç eğilim, işsizlik kavramının temel düşüncesidir. İşsiz kalan insanlar ekonomik güçsüzlük nedeniyle suça yönelmişlerdir. Türkiye’de yapılan çalışmalarda işsizlik suça eğilimde 1. derece olarak tespit edilmiştir.

Türkiye nüfusundaki genç işsizlerin yarısından fazlası tahmin edilenin aksine kırsal bölgelerde değil, kentlerde yaşamaktadır. Genç işgücü kırsal bölgelerde, özellikle tarım sektöründe iş imkânı bulurken, büyük şehirlerde bu sağlanamamaktadır. Türkiye’de büyük şehirlerde aşırı nüfus yoğunluğuna karşılık kısıtlı istihdam alanı söz konusu. Kırsal yerlerde tarımda çalışmak istemeyen genç işgücünün büyük kentlere göç etmesi de bu durumu körüklemekte ve bu da işgücüne katılmayan gençlerin çoğunun suça eğilimini yükseltmektedir.

¹¹⁶ KOCACIK, F., *Çalışma Sosyolojisi*, Sivas-2000, s.74.

1.4.4. Suç Kavramı

Suç, insanoğlunun var oluşundan günümüze kadar devam eden bir olgudur. Toplum ve birey ise bu değişim ekseninin merkezinde yer almakta olup birbirleriyle sürekli bir etkileşim halindedir. Fert, bu süreçte toplumdaki gelişmelere nazaran bir takım sapma davranışlar içine girebilmektedir.¹¹⁷

Bilhassa suç, toplumsal yapıda ortaya çıkan sosyal ilişkilerdeki çözümler nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu çözümler sosyal sorunlar ve bunalımlar yaratarak toplumsal yapıdaki değerlerin değişmesine ve yeni davranış kurallarının oluşmasına neden olmaktadır. Bu durum da bize, suç ve suçluluk olgusunun sosyal yapının bir parçası olduğunu gösterir. Bu yaklaşım çerçevesinde diyebiliriz ki, düzen, toplum yaşamının vazgeçilmez bir koşuludur. Düzenin devam ettirilmesi ise, toplumda var olan değer ve kurallara uyulmasına bağlıdır. Uyulması gereken kurallar, her toplumda değişiklik göstermesine rağmen, toplumsal normlara uyulmayan davranışlara her toplumda suç ya da sapkın davranış denilmektedir.¹¹⁸

Suçun farklı disiplinler içerisinde yer alması onu farklı tanımlamayı zorunlu kılmaktadır. Genel itibariyle suç, toplumun devamı ve bütünleşmesi açısından ona zarar veren davranış, “sosyo-kültürel bilimler” açısından da toplumda geçerli olarak kabul edilmiş kurallar bütününden sapma olarak tanımlanır.¹¹⁹

Kimi uzmanlar tarafından suç, farklı bir şekilde ifade edilmektedir. ALACAKAPTAN; isnat yeteneğine sahip bir bireyin kusurlu iradesi ile oluşturduğu, kanunda yazılı tipe uygun, hukuka aykırı ve bir cezanın uygulanmasını gerektiren

¹¹⁷ ERKAN, Rüstem; BAĞLI, Mazhar; SÜMER, Faruk ve ÜNVER Mahmut, Sosyal Çevrenin Sokak Çocukluğuna Ve Çocuk Suçluluğuna Etkisi, 1.Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu, Türkiye Çocukları Yeniden Özgürlük Vakfı, Ankara-2002, s.30.

¹¹⁸ ERKAN, Bağlı, Sümer ve Ünver, a.g.e., s.52.

¹¹⁹TARTAR, Gülistan; "Metropolitan Alanda Çocuk Suçluluğu İstanbul Çevresinde Yapılmış Bir İnceleme", Mimar Sinan Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul-1993, s.3-4.

icmali ve ihmali bir hareket olarak tanımlamıştır.¹²⁰ İZKAN suçu, “toplum halinde yaşama şartlarına yönelmiş her türlü saldırı olarak ifade etmiştir.¹²¹ Yasal mevzuatta suç, yasanın cezalandırdığı fiil olarak tanımlanır.

1.4.5. Suç ve Suçluluk İlişkisi

Toplumların, cemaattan-cemiyete doğru akan bir süreç içerisinde bir yol takip etmesi, Tonnie’sin , “cemaat” ve “cemiyet” kavramlarında anlamını bulmaktadır¹²², İnsanların sosyo-ekonomik, kültürel ve yüz yüze ilişkiler bakımından giderek farklılaşmasının temel odak noktasında bu kavram ilişkisi yer almaktadır. Günümüzde ise bu süreç hala devam etmektedir. Bugün insanlar arasındaki dayanışma ve paylaşma duygusunu ortadan kaldıran yapının arkasında bu gelişim yatmaktadır. Bugün cemiyete giden toplumlarda, görülen toplumsal hastalıklardan biri, yalnızlık meselesidir. Yalnızlık içerisinde kalan ve bu sorundan çıkış arayan ferdin, zaman zaman sapma davranışlar içinde bulunduğu görülmektedir.¹²³ Bununla birlikte, toplumsal yapı da çok önemlidir. Çünkü toplum, kimi zaman bireyin bütün ihtiyaçlarını karşılayan, kimi zaman ise bireyi suç işlemesine neden olan önemli bir faktördür. Sosyal ihtiyacını toplumda yerine getiren her birey gibi çocuk da, sosyal süreç içerisinde yaşayarak öğrendiği kimi alt kültürel öğeleri (varoşlar/sokak çeteleri) ve örnek aldığı diğer modelleri benimsemeye çalışması onu potansiyel bir suçlu konumuna getirebilecektir.¹²⁴

¹²⁰ ALACAKAPTAN, Ugur., Suçun Unsurları. Ankara-1975, s.10.

¹²¹ İZKAN, Sadettin, “Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Kentleşme Sürecinde Suç ve Suçluluk Olgusuna Sosyolojik bir Yaklaşım”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Sivas-1992, s..42.

¹²² BAL, Hüseyin. Kent Sosyolojisi, Turhan Kitabevi, 1. Baskı, Ankara.-1999, s.19-20.

¹²³ İZKAN, a.g.e.,s.46.

¹²⁴ İÇLİ, Tülin. Kriminoloji, Bizim Büro Basımevi, Ankara-1994, İçli’den Akt. Erkan, Bağlı, Sümer ve Ünver, 2002 , s.51.

1.4.6. Suç Teorileri

Suç olgusu ve suçluluk kavramlarını açıklayan bir çok teori bulunmasına rağmen, genel itibarıyla bütün teoriler bireysel ve sosyolojik temelde olmak üzere iki ana grupta toplanmıştır. Sosyolojik temelde açıklayanlar, suçu toplumsal koşulların bir nedeni olarak kabul ederken, bireysel temelde açıklayanlar, daha çok kişilik yapıları ve bireyin zekasını ön plana çıkartmıştır.¹²⁵

Bu bakış açısı itibarıyla bireyleri suç işlemeye iten nedenleri genel olarak Bireysel, Psikolojik, Biyolojik ve Sosyolojik Teoriler olmak üzere dörde ayrılmaktadır. Bu çalışmada daha çok çocuk suçluluğunun sosyolojik analizi yapılması nedeniyle sosyolojik teorilere daha fazla ağırlık verilecektir.

1.4.6.1. Bireysel teoriler

Bireysel teoriler ilk ortaya atılan teoriler olup, suçu tek nedenle açıklamaya çalışana teorilerdir. İlk teoriler, Klasik ekol, Neo klasik ekol, Pozitif ekol ve Coğrafi ekol olarak bilinmektedir. Klasik görüşe göre kişiler, suç işleme dahil her türlü davranışta bulanabilir.

Bireylerin davranışlarının ancak ceza korkusu ile kontrol edilebileceği belirtilmiştir. Kişilerin ancak bu şekilde toplumun düzenine ve kanunlarına saygılı olabileceği belirtilmektedir. Neo klasik ekole göre, ceza, suçluya değil suça uygun olmalıdır. Bu durumun bir sonucu olarak, klasikçilere ağır eleştiriler getirmişlerdir. Pozitif ekole göre, insan faaliyetleri fertlerin kontrolleri dışındaki güçler tarafından belirlendiği ve suçlu davranışın biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörlerin bir sonucu olarak ortaya çıktığını belirtmişlerdir. Coğrafi ekole göre suç, sosyal koşulların ve

¹²⁵ ERKAN, Bağlı, Sümer ve Ünver, Ankara- 2002, s.54.

içinde yaşanan coğrafi etmenlerin suçlu davranışı üzerinde etkili olduğu görüşüne dayanır.¹²⁶

1.4.6.2. Biyolojik Teoriler

Biyolojik teoriler, suçluların biyolojik ve genetik bakımdan birbirinden farklı olduğunu ve bu yapıların farklılıklarının bireyleri suç işlemeye yatkın hale getirdiğini belirtmektedir. Biyolojik teorilerin ilk savunucusu Cesare Lombroso'ya göre, suçlular biyolojik bakımdan anormal ve doğuştan dejenere olan kişilerdir. Onları suç işlemeye iten nedenlere, fiziksel ve kalıtım yoluyla sahip olduklarını belirtmiştir. Lombroso'nun teorisi pek çok taraftar bulmasına rağmen bir takım eleştiriler de almıştır. Yapılan araştırmalarda, bazı grupların Lombroso'nun belirttiği gibi fiziksel suçlu tipinin varlığı ile ilgili bir sonuca varılmadığı görülmüştür.¹²⁷

1.4.6.3. Psikolojik teoriler

Psikolojik teoriler, yirminci yüzyılın başlarında ortaya çıkan ve suçun nedenlerini fiziksel nedenlerde değil ruhi nedenlerde arayan teorilerdir. Bu teoriler genel itibariyle, akıl bozukluğu ve suç arasındaki ilişkileri açıklayan teorilerdir. Aynı zamanda, zeka eksikliği bu teoride önemli bir suç nedeni olarak görülmüştür. Bu teorileri ilk ortaya atan teorisyenler, suçluların zihinsel olarak kusurlu oldukları, akıl

¹²⁶ DURMAZ, Şükrü, Bilişim Suçlarının Sosyolojik Analizi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetim Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara-2005,s.24-26.

¹²⁷ DURMAZ, a.g.e., ss.26-27.

hastalığının doğuştan geçtiğine ve özellikle suçluların ruhsal bozukluklarının olduğunu belirtmişlerdir.¹²⁸

Psikolojik teoriler incelenirken, psikoanaliz ve psikoanalitik psikoloji üzerinde önemli durulması gereken konulardan biridir. Bu çalışmalar, Sigmund Freud tarafından ilk ortaya atılmıştır. Psikoanaliz, insanın kişilik gelişimiyle birlikte bilinçaltı ve onun içerdiği etken güçleri açıklamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, Freud, zihni üçe ayırmıştır. Bunlar, bilinçli zihin, bilinç öncesi zihin ve bilinçsiz zihindir. Bilinçli zihin, insanların kavramlar ile ilgilenen bölümü, bilinç öncesi zihin, farkında olmadan ve herhangi bir anda akla gelen bölümü ve bilinçsiz zihin ise, cinsellik ve düşmanlık gibi insanların bilinç altlarında tuttıkları bölümdür. Bunun yanında Freud, kişiliği de üçe ayırmıştır. Bunlar, alt benlik, benlik ve süper egodur. Alt benlik, insanların yaratılışı için gerekli olan ilk kısmıdır. Yeme, içme ve cinsellik gibi ilk dürtülerdir. Benlik ise, yaşam süreci içerisinde her şeyin elde edilemeyeceğini ve bunu toplumsal standartlar çerçevesinde yerine getirmeye çalışan kısmıdır.¹²⁹

Psikoanalitik görüş ise, suçluluk kavramının benlik ile üst benlik arasındaki orantısızlıktan kaynaklandığını belirtmiştir. Alt benliğinin aşırı gelişmesi ve ihtiyaçlarının üst benlik tarafından karşılanmamasının, bireylerin suç işlemelerine neden olduğunu açıklayan bir görüştür.¹³⁰

¹²⁸ DURMAZ, a.g.e., s.28.

¹²⁹ İÇLİ, Tülin, Kriminoloji, Bizim Büro Basımevi, 4.Baskı, Ankara–2001, s.46-49.

¹³⁰ DURMAZ, a.g.e., s.30.

1.4.6.4. Sosyolojik teoriler

19.yüzyılın başlarından itibaren, suç kavramının sosyolojik yönden incelemesi yapılmaya başlanmıştır. Sosyolojik teoriler genel itibariyle, sosyal organizasyonlar, sosyal statü, sosyal değişme, sosyal süreçler, sosyal normlar ve sosyal çatışma ile birlikte bireyleri sapma davranışlara götüren ve bunların suç ile ilgisini ortaya çıkarmaya çalışan teorilerdir. Bu teoriye göre, suçlu sosyal ortamın bir ürünüdür ve esas suçlu toplumun kendisidir.¹³¹

Kimi sosyolojik teoriler ise, suçu “sosyal değerler”, “sosyal yapılar” ve sosyal normlar” açısından açıklamaya çalışırken, kimi teoriler ise, suçluluğun temelinin kültür çatışması olduğunu belirtmişlerdir.¹³²

Suçun nedenlerini, doğasını ve yayılmasını açıklama açısından en kapsamlı teorilerin sosyolojik nitelikteki teoriler olduğunu belirtmiştir. Sosyolojik teoriler şu başlıklar altında incelenmiştir.¹³³

1.4.6.4.1. Sosyal yapı teorileri

Sosyal yapı teorileri suçun sosyal yapı ve toplum içerisindeki ilişkilerini inceler. Bu bağlamda suç, sosyal yapının özelliklerinden dolayı vardır. Sosyal yapı teorileri bazı noktalarda farklı olmalarına rağmen sosyal problemlerin kaynağı olan suç, bireyler değil toplum ortaya çıkarır temel görüşünü paylaşmaktadır.¹³⁴

¹³¹ İÇLİ, a.g.e., s.65-66.

¹³² DURMAZ, a.g.e., s.30-31.

¹³³ İÇLİ, a.g.e., s.513-514.

¹³⁴ BALAMİR, a.g.e., s.47.

1.4.6.4.1.1. Anomi teorisi

Bu teorinin en önemli ismi Durkheim'dir. Durkheim, temel varsayımı ise, toplumu bağımsız ve kolektif bilince sahip olan bir varlık olarak görmüştür. Durkheim, suçun anormal olmadığını belirterek suçun evrensel bir olgu olduğunu ve toplumun kültürünün bir parçası olduğunu belirtmiştir. Suçun toplumda yürürlükte olan normların bir parçası olduğunu belirterek toplumların değişmesinde etkili olduğunu belirtmiştir.¹³⁵

Durkheim'in en önemli katkısı ise, suçu normal olarak görmesi ve onu anomi kavramı ile açıklamasıdır. Ona göre, insan davranışlarının hatta insanların kötü davranışlar göstermesinin nedenini, bireylerde değil gruplarda ya da organizasyonlarda aramak gerektiğidir.¹³⁶

Bu bağlamda, modern ve gelişmiş toplumlarda anomi kavramı daha sıklıkla görülmektedir. Çünkü, bu toplumlarda geleneksel normlar, yerlerine yeni normlar konulmadan bir kenara atılmaktadır. Dolayısıyla sosyal yaşamda, bireyleri yönlendirecek açık ve belirgin normlar oluşturulmadığından anomi olayı sıklıkla görülebilmektedir.¹³⁷

¹³⁵ BALAMİR, Rağsan, "Suç Teorileri İçinde Chicago Okulu'nun Yeri Ve Önemi", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara-1999, s.48.

¹³⁶ BALAMİR, a.g.e., s.48.

¹³⁷ DURMAZ, a.g.e., s.33.

1.4.6.4.1.2. Gerilim teorileri

Gerilim teorisi, belli değerler üzerinde toplumun homojenliğini kabul eder ve toplumu oluşturan nüfusun büyük çoğunluğunun sadece reklamlarla değil, aile, okul ve kitle iletişim araçlarıyla sosyalleştiğini kabul eder. Bu teoriyi savunanlar, yasaları ya da kuralları çiğneyen kişilerin kendi anormal ya da patolojik toplumsal koşullarına normal bir biçimde karşılık vermesidir. Bu çerçevede suçun nedenini, toplumun sosyal organizasyonuna bağlamışlardır.¹³⁸

Gerilim teorisinin mimarı olan Robert K. Merton'a göre gerilim, normlar ile sosyal realitelerin çatışmasının bireyin davranışlarına yansımadır. Merton'un teorisi önemli bir teoridir. Ancak, Merton'a göre, gerçek yaşamda şartlar ve durumlar bu şekilde değildir¹³⁹. Merton, "Sosyal Yapı ve Anomi" adlı gerginlik teorisi yazısında da bu duruma işaret etmektedir. Gerginlik teorisi, insanların, kurallara itaat etmeyi isteme ya da grup veya toplumun normlarını beynelmilel kılmalarından dolayı yaratılıştan ahlaklı olduğu varsayımıyla ortaya çıktığı belirtilmektedir.¹⁴⁰

İÇLİ'ye göre, toplumdaki kültürel hedeflere ulaşmak için takip edilecek yollar arasında bir denge olmalıdır. Dengenin bozulması ya da sosyal yapı ile kültürel beklentiler arasında bir bütünleşmenin olmaması durumunda toplumsal yapıdaki normlar işlevlerini kaybetmektedir. Bu bağlamda, insanlar yasalara uyarken büyük bir baskıya veya gerilime maruz kaldıklarında suça yönelebilmektedir. Dolayısıyla suç probleminin ana kaynağı sosyal yapıdır.¹⁴¹

¹³⁸ BALAMİR, a.g.e., s.49.

¹³⁹ DURMAZ, a.g.e., s.33.

¹⁴⁰ KORKMAZ, Abdullah. (1981-1985 Malatya Araştırması), "*Şehirleşme ve Suç*", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul.

¹⁴¹ İÇLİ, Tülin. (2001), *Kriminoloji*, Bizim Büro Basımevi, 4.Baskı, Ankara-2001, s.73.

1.4.6.4.1.2.1. Alt kültür teorileri

Anomi kavramından yola çıkılarak oluşturulan teorilere alt kültür teorileri denir. Alt kültür teorisi, herkesin neden suçlu olmadığını açıklama getirmek ister. Herkesin suçlu olmamasının nedenlerini ise; kaliteli bir eğitim, iyi bir arkadaş ve aile çevresi ve sağlam bir karakter olduğunu belirtir. Aynı zamanda, alt kültür kuramının temelini oluşturan çevrenin, önemli bir neden olduğunu belirterek; iyi bir çevrenin kişinin toplumda iyi bir yer edinmesini sağladığını ve kötü bir çevrenin de bireyi suçlu bir davranışa götürdüğünü belirtir.¹⁴²

Alt kültür teorileri diğer bir taraftan alt sınıftan erkekler arasında genç suçluluğunu açıklamak amacıyla ortaya atılmıştır. Suçlu gençlik alt kültürü dediğimiz bu kesim, hakim kültürünün karşılaşmadığı bir takım özel problemlere tepki olarak ortaya çıkmıştır.¹⁴³ Bunun yanında, alt kültür kuramı çerçevesinde “Suçlu Çocuklar” konusunda Albert Cohen tarafından yeni bir yaklaşım getirilmiştir. Bu yaklaşımda suçların asıl sebebinin toplumdaki var olan uyumsuzluklar olduğu belirtilmiştir. Özellikle Cohen’e göre, alt sınıfa mensup ailelerin çocuklarının sosyal yaşamda hayal kırıklığına uğramalarından dolayı çeteler gibi bazı alt kültürlere katıldıklarını belirtmiştir.¹⁴⁴ Sutherland da alt kültür kuramını, alt kültür grupları ile etkileşime giren bazı bireylerin bu sosyal normları benimseyerek suçlu davranış içine girdiğini belirtmiştir. Dolayısıyla, bireylerin katıldığı grup, yasaların ihlal edilmesini kabul eden bir anlayışa sahip ise, ister istemez birey sapma davranışlar içine girebilmektedir.¹⁴⁵

¹⁴² BALAMİR, a.g.e., s.49-50.

¹⁴³ İÇLİ, a.g.e., s.77-77.

¹⁴⁴ DURMAZ, a.g.e., s.36.

¹⁴⁵ BALAMİR, a.g.e., s.50.

1.4.6.4.2. Sosyal süreç teorileri

Sosyal süreç teorileri içerisinde sırasıyla, sosyal öğrenme ve davranış teorileri, kontrol teorileri ve etiketleme teorisi ele alınacaktır.

1.4.6.4.2.1. Sosyal öğrenme ve davranış teorileri

Sosyal öğrenme teorileri, Garbiel Tarde'nin "taklit" teorisine dayanır. Tarde, suçluların normal kişi olduklarını ve suçu zamanla öğrendiklerini belirtmiştir. Kriminolojide davranış teorisinin en önemli açıklayıcı dalı, sosyal öğrenme ve davranış teorisidir.¹⁴⁶

Sosyal öğrenme teorileri, psikolojik ve biyolojik faktörlerin kişiyi şiddet içeren faaliyet içerisine götürebileceğini ancak, çevrenin rolünün daha etkili olduğunu belirten bir teoridir.¹⁴⁷ Bunun yanında, Albert Bandura, sosyal öğrenme terimini ilk kullanan ve yine taklit etme temeline dayanan kuramcılarının başında gelmektedir. Ona göre, çevrenin insan davranışlarını etkilemesinin yanı sıra insan davranışlarının da çevreyi etkileyebileceğini belirtmiştir. Bandura bu ikili ilişkiye üçüncü bir neden eklemiştir. Bu bağlamda, kişiliği oluşturan faktörleri, insan davranışları, çevre ve kişinin psikolojik yapısı olarak ele almıştır.¹⁴⁸

Bununla birlikte, Bandura, bireylerin çevrelerindeki fertlerin davranışlarını sürekli gözlediklerini belirtmiştir. Bireylerin gözledikleri bu davranışlarını 4 temel

¹⁴⁶ İÇLİ, a.g.e., s.99-100.

¹⁴⁷ BALAMİR, a.g.e., s.42-43.

¹⁴⁸ DURMAZ, a.g.e., s.46-47.

süreçte anlatan Bandura, bu süreçleri; gözlem ve taklit edilme, hatırlama, yeniden üretme ve pekiştireç olarak belirtmiştir. Gözlem ve taklit edilme sürecinde, birey duygularıyla beraber tüm dikkatini beğendiği ve taklit etmek istediği davranışa yöneltir. Hatırlama sürecinde, davranış belleğe görsel, sözel ya da sembolik olarak kodlanır. Yeniden üretme sürecinde, çevre şartları ve zaman gibi farklı nedenlerden dolayı model alınan davranış farklı bir şekilde üretilebilmesi söz konusu olabilir. Son olarak pekiştireç sürecinde, birey, taklit edilen davranışı meydana getirmesi için ödül beklentisi içinde olması gerektiğini belirtir.¹⁴⁹

1.4.6.4.2.2. Sutherland’ın farklılıkların birleştirilmesi teorisi

Sutherland, farklılıkların birleştirilmesi teorisinde grup ilişkileriyle öğrenme olgusu içinde durmakta ve suç davranışını açıklarken kişilik ve çevresel faktörleri dikkate almaktadır. Sutherland’a göre, suçluluk davranışı ilk çocukluk döneminde gelişmektedir. Bu nedenle suç davranışının nedenlerini ve bunları önlemeye yönelik ilk adımları kişinin suç işlediği ilk yıllarında aramak gerektiğini belirtir.¹⁵⁰ Bu teori, suçun öğrenme fonksiyonunun bir sonucu olduğunu belirtir. Suçlu davranış sürecinin öğrenilmesini de yakın kişisel gruplar içinde gerçekleştiğini belirtir. Öğrenme süreci içinde bireyin aynı zamanda suç tekniklerini öğrendiğini belirtir. Dolayısıyla bu teori, suçun işlenme gerekçelerini sosyo-ekonomik ya da suçlunun bireysel özelliklerinde aramaz.¹⁵¹ Bunun yanında, Sutherland’ın farklılıkların birleştirilmesi teorisi, bir çok açıdan eleştiriye uğramıştır. Suçun biyolojik ve sosyo-ekonomik faktörlerini, mağdurun rolünü ve suçun çıkış noktasını göz önüne almaması ve sadece suçu genel nitelikleriyle açıklaması bu teoriye getirilen önemli eleştirilerden birkaçı olmuştur.¹⁵²

¹⁴⁹ DURMAZ, a.g.e., s.47-48.

¹⁵⁰ DURMAZ, a.g.e., s.43-44.

¹⁵¹ DURMAZ, a.g.e., s.46-48.

¹⁵² İÇLİ, a.g.e., s.102-103..

1.4.6.4.2.3. Etiketleme teorisi

Etiketleme teorisi, suçun sosyal etkileşiminin bir sonucu olduğunu göstermeye çalışan ve kısaca bireylerin suçlu olmaya iten gerekçelerini çevreleri tarafından bu şekilde görülmelerinden kaynaklandığını açıklamaya çalışan bir teoridir. Akers'e göre toplum, bazı davranışları ya da kişileri sapkın ya da suçlu bir şekilde damgalayabilmektedir.¹⁵³ Dolayısıyla, burada bireyin davranışı ikinci planda kalmakta, asıl önemli olan damgalamayı yapan kişinin bunu neden ve niçin yaptığı ön plana çıkmaktadır. Bu teorisyenlere göre, toplumda onaylanmayan davranışta bulunan kişiler değersiz olarak etiketlenmektedir. Etiketleme teorisine göre hangi davranışların sapkın davranış ya da hangi kişilerin suçlu olarak etikleneceğini toplumdaki hakim sınıf belirlemektedir. Ayrıca bu teoride kişinin ne yaptığına değil, toplumun hangi kesiminden geldiğine bakılmaktadır. Bir kez suç işleyerek etiketlenen kimse, bu etiketlenmeye tepki olarak suç işlemeye devam edecektir.¹⁵⁴ Bunun yanında etiketleme teorisine getirilen bir takım eleştiriler de mevcuttur. Bu teori, etiket veren sosyal kontrol kurumları ile etiketlenen kişiler arasındaki ilişkiyi yüz yüze veya yakın ilişkiler içerisinde değerlendirmiştir. Ancak, suçun yakın ilişkiler içerisinde değerlendirilemediği sosyal yapılarda bu teori yetersiz kalmaktadır. Bununla birlikte bu teori, etiketlemeyi yapan organizasyonların rolleri üzerinde de yeterince durmamıştır.¹⁵⁵

1.4.6.4.3. Kontrol teorileri

Kontrol teorileri içerisinde, Reckless'in Sınırlama teorisi ile Goffredson ve Hirsch'in Öz Kontrol Teorisi ele alınacaktır.

¹⁵³ AKERS, L.Ronald., "*Criminological Theories*", Fitzroy Dearbon Publishers, London-1999, s.100.

¹⁵⁴ DURMAZ, a.g.e., s.46-48.

¹⁵⁵ BALAMİR, a.g.e., s.46-47.

1.4.6.4.3.1. Reckless'in sınırlama teorisi

Reckless'in sınırlama teorisi, suçun işlenmesini engelleyen iç ve dış sınırlamalar ile gençleri suç işlemeye iten "itici" ve "çekici" nedenler üzerinde durmuştur. Reckless'e göre, iç ve dış itici ve çekici nedenler iç ve dış sınırlamalarla engellenmezse çocuk suç işleyecektir. ¹⁵⁶ Reckless, iç kontrolün suçlu davranışa yönelmede dış kontrollere göre daha etkili olduğunu belirtir. Ona göre, bir bireyde iyi benlik kavramı, güçlü ego ve hedefe odaklanma gibi içgüçlülüğün bir işareti olan değerler mevcutsa birey ya da genç daha az suç işleyecektir. Dış kontrol olarak ele aldığımız aile, okul ve kurumlar eğer birey üzerinde etkili değilse bireyin benlik anlayışı daha önem kazanmaktadır. ¹⁵⁷ İç kontrolün dış kontrolden daha etkili olduğunu ifadelendiren Haskell ve Yablonsky'de, eğer, dış sınırlamaların zayıf olduğu bir yerde yaşayan bir gencin iç sınırlamaları kuvvetliyse suçsuz kalabileceğini belirtmiştir. ¹⁵⁸

1.4.6.4.3.2. Gottfredson ve Hirsch'in öz kontrol teorisi

Bu teori, öz kontrolü düşük olan insanların öz kontrolü yüksek olan insanlara nazaran daha fazla suç işleme eğilimi içerisinde olduklarını açıklamaya çalışan bir teoridir. Bu teori, insanların neden daha az düşük kontrole sahip olduklarını, ailelerin çocuklarını yetiştirmedeki eksiklik ve hatalarına bağlamaktadır. Bu üyeler küçük homojen, istikrarlı bir yapıya sahip olduğundan üyeler arasında güçlü bir dayanışma söz konusudur. Aynı zamanda grupların küçük olması, gruplar arası ilişkilerde yakınlık oluşmasına yardımcı olmaktadır. Grup üyelerinin yakınlığı ve küçük olması, grup üyelerinde değişimin daha yavaş gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bununla

¹⁵⁶ DURMAZ, a.g.e., s.46-48.

¹⁵⁷ BALAMİR, a.g.e., s.49.

¹⁵⁸ DURMAZ, a.g.e., s.49-50.

birlikte, grubun kendine benzemeyen gruplardan ayrılmış olması, suçluluğun bu gruplarda daha az görülmesine yol açmıştır¹⁵⁹.

İkinci tür sosyal organizasyonda, birbirini tamamlayan grup üyeleri arasındaki sosyal organizasyonlara dayanmaktadır. Bu gruplarda, kişiler arasındaki ilişkiler grubu bir araya getiren rollerin bağımlı oluşundan kaynaklanmaktadır. Bu gruplar arasında geleneksel bağ grup üzerinde en az düzeyde etkilidir. Farklı fikir ve inançların gruba kolaylıkla girmesinden dolayı grup üyeleri birbirine yabancıdır. Şehir hayatı bu sosyal organizasyonun en tipik örneğidir.¹⁶⁰

Toplum üyeleri ortak değerlerini kaybettiklerinde toplumda sosyal organizasyonsuzluğun görüleceğini söyleyen Wirth, toplumda sosyal organizasyonsuzluğun olması için normalden sapmanın yanında bireysel farklılaşmanın da görülmesi gerektiğini belirtmektedir. Bununla birlikte, sosyal organizasyonsuzluk, normlar arasındaki görülen çelişkilerle ifade edilmektedir. Buna örnek olarak, göç, kentleşme gibi farklı yapıdaki grupların norm çatışmasında sosyal problemleri ortaya çıkartabileceğini belirtmesidir.¹⁶¹ Bu çelişki ve çatışmalar ise daha çok şehirlerde görülmektedir.

1.4.6.4.4. Sosyal çatışma teorileri

Çatışma teorisi, suçü kültürel ve sınıfsal çatışmaların bir ürünü olarak görür. Çatışma kuramcılarına göre, 1960'ların son dönemlerinde toplumun birbirleriyle rekabet eden gruplara ayrıldığını ve dolayısıyla toplumda yer alan her bir grubun kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için birbirleriyle mücadele içerisine girdiklerini belirtmiştir. Teori bu yönüyle Marksist düşünceden etkilenmiştir. Marx'a göre,

¹⁵⁹ BALAMİR, a.g.e., s.62.

¹⁶⁰ BALAMİR, a.g.e., s.62-63.

¹⁶¹ WIRTH, Louis. Ideological Aspects of Social Disorganization A.Reggs (Ed) On Cities and Social Life, The University of Chicago Pres, Chicago-1981, s.45-47.

burjuvazi, toplumda hakim sınıftır. Üretim araçlarını elinde tutar ve işçi sınıfını sömürür.¹⁶² Çatışma teorileri belirlemede, çatışma kaynağını oluşturan toplumda rekabet eden sınıfların varlığı ya da toplumda hakim olan tek sınıfın olması durumuna göre farklılaşabilmektedir. Suç kavramı, toplumdaki hakim sınıfın kararlarına göre değişebilmektedir.¹⁶³

Sosyal çatışma teorilerine göre, sapma toplumda görülen eşitsizliklerin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sapma ise toplumdaki hakim sınıfların durumuna göre şekillenmektedir. Sosyal çatışma teorisi, sapmayı üç değişik şekilde güç kavramına bağlamaktadır. Birincisi, toplumdaki normlar ve yasalar, zenginlerin ve güçlülerin elindedir ve onların çıkarlarına göre işlemektedir. İkincisi, güçlüler, toplumsal norm ve değerlere aykırı ve sorunlu davranışlarda bulunsalar bile sapma etiketini önleyecek kaynaklara sahiptirler. Üçüncüsü ise, yasaların ya da normların iyi ve doğru olduğuna dair yaygın inanıştır. Bireyler, yasaların ya da normların eşitsiz bir şekilde uygulandığından bahsederken, aslında yasaların ya da normların doğru ya da yanlış olduklarını hiç sorgulamazlar.¹⁶⁴

Bu teorisyenlere göre, sosyal eşitsizlikler ve güç, tüm toplumların ortak özellikleri olarak belirtilmektedir. Güçlü ve zengin sınıfın ortaya çıkarmış olduğu sosyal eşitsizlik ve adaletsizlik sapmanın ve suçluluğun en büyük nedeni olarak görülmektedir. Bu duruma ilişkin olarak kapitalist sistemin temel varlığına işaret edilmekte ve kapitalist sistemi; yasaları bir baskı aracı olarak gören ve güçlülerin ayrıcalıklı konumlarını devam ettirmelerini sağlayan bir araç görür.¹⁶⁵ Ancak bu süreç sürekli devam etmemektedir. Kapitalist sınıfın aşırıya kaçan ihlalleri, işçi sınıfının güçlü bir tepkisine neden olabilmektedir. Bunun sonucu olarak, hakim sınıfının da zaman zaman cezalandırılması ve hakim sınıfın baskı ve ayrıcalıklı konumunu kaldırarak yasaların yeniden sorgulanabilmesi yolunu açabilecektir. Bu durum, eşitsizliğin temeli olan yasaların yeniden yapılandırılmasını sağlayacaktır.

¹⁶² BALAMİR, a.g.e., s.73-74.

¹⁶³ İÇLİ, a.g.e., s.122-123.

¹⁶⁴ DURMAZ, a.g.e., s.53-54.

¹⁶⁵ DURMAZ, a.g.e., s.40.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SUÇ VE SUÇ EKONOMİSİ

Suç, evrensel, genel bir olaydır. Suç, tarihin en eski devirlerinden itibaren var olmuştur ve ileride de var olmaya devam edecektir. Suçsuz bir toplum hayalden başka bir şey değildir. İnsanların içinde ihtiraslarla birlikte toplum halinde yaşamının ortaya çıkardığı çeşitli sosyal çelişkiler, uyumsuzluklar buldukça suç da var olacaktır. Suç bir bakıma, bazı kişilerin davranışları ve tutumları ile bunların içinde yaşadıkları grupta yerleşmiş davranış örnekleri ile arasında bir çelişkidir. Bu çelişki her zaman ve her yerde zorunlu olarak var olacağından, suç genel ve evrensel bir olay teşkil eder ve adam öldürme, hırsızlık gibi çeşitli suçların farklılığına rağmen bir çeşit bilimsel yönden gözlemin yapılması kabil ve bilimin konusunu oluşturan bir olay niteliği ile varlığını korur.¹⁶⁶

Araştırmacılar suç oranlarını etkileyen değişkenlerin en başında işsizlik olduğunu belirtmişlerdir. İşsizlik oranının arttığı yerlerde hırsız ve yankesicilik suçunun da arttığını belirtmiştir.¹⁶⁷ İstihdam sorununun suç oranı ve suçluluk eğilimini arttırdığı görülmüştür. İşsiz erkeklerin daha fazla suç işlediğini belirtilmiştir. Türkiye’de işsizlik oranı ve suç oranı arasındaki ilişki birbirini tamamlamaktadır.¹⁶⁸

¹⁶⁶DÖNMEZER Sulhi, Kriminoloji, 8.bası, Beta yayınları, İstanbul-1994, s.45
<http://www.kriminoloji.com/main.htm>

¹⁶⁷ SEZAL, İ. Sosyolojiye Giriş, Martı Yayınları, Ankara-2003, s.15.

¹⁶⁸ AYHAN İrem, K. Mert ÇUBUKÇU, Suç ve Kent İlişkisine Ampirik Yaklaşım, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl/Volume: 3, Sayı/Issue: 5, 2007, 30-55

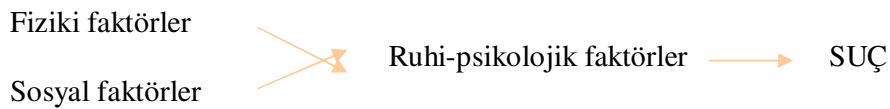
2.1. Suçun Nedenleri

Kriminoloji (suç bilimi) açısından suçu anlaşılabilir yapan dört unsur dikkat çekicidir: ¹⁶⁹

1. Kişiliği oluşturan gerçekler; Failin yapısı,
2. Kişiliği gösteren gerçekler: Gelişim durumu,
3. Kişiliğe şekil veren gerçekler: O ana kadar yaşayıp öğrendikleri,
4. Fiile şekil veren gerçekler: Fiil zamanındaki dış etkiler.

Kişilik, ruhi ve sosyal faktörlerin oluşturduğu bir bütündür. Kalıtım onun hammaddesini ortaya koymakla birlikte, aile, arkadaşlar, okul, komşular ve mahalle ve millet de dahil olmak üzere, çevre bunu şekillendirir. Kişiliğin oluşumu ve gelişiminde etkili olan bu kalıtımsal ve sosyal faktörlerin önemlerini belirlemek ve bunlardan hangisinin daha büyük rol oynadığını saptamak amacıyla çeşitli araştırmalar yapılmıştır. ¹⁷⁰ Bu faktörler üç ana gruba ayrılır:

- 1) Fiziki-antropolojik-biyolojik,
- 2) Psikolojik-psikiyatrik,
- 3) Ekonomik-sosyal.

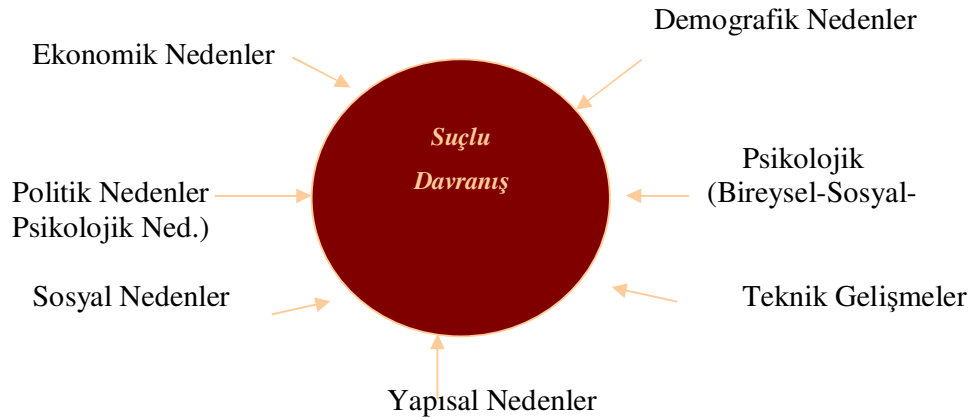

Şekil 2.1: Suçu doğuran Faktörler

¹⁶⁹ DEMİRBAŞ Timur, Kriminoloji, Seçkin, Ankara-2001, s.93.

¹⁷⁰ DEMİRBAŞ, a.g.e., s.93.

Sosyal ve ekonomik faktörler gibi, fiziki-antropolojik-biyolojik faktörler yalnızca bir psikolojik veya psikiyatrik faktörün transformasyonu vasıtasıyla etkili olabilirler.

Şekil 2.2: Suçun Nedenleri (Kaiser, Kriminologie, 246)

Kaynak: <http://www.kriminoloji.com/Sucun%20Nedenleri%20>

Suçun nedenleri, günümüzde ve geçmişte araştırmacıların çok ilgisini çeken bir konu olmuştur. Suç oranlarındaki artışların toplumlara psikolojik ve ekonomik açıdan zarar verdiği kabul edilmiş bir gerçektir. Suçun ekonomik değişkenlerle ilişkili olduğu konusu uzun yıllardır üzerinde tartışılan bir hipotez olmuştur. Bu doğrultuda ekonomik değişkenlerin toplumdaki suç oranı üzerindeki etkisi bir çok araştırmaya konu olmaktadır. Ancak, farklı ülkeler ve farklı yöntemlerle yapılan bu çalışmalar birbiriyle tutarlı sonuçlar ortaya koymamaktadır. Özellikle Türkiye gibi ekonomik göstergeleri hızlı değişen, gelişmekte olan ülkelerde, suç ile ekonomik değişkenler arasında olası bir ilişkinin araştırılması suç ile ekonomik değişkenler arasında varlığı araştırılan bu ilişkiye çarpıcı bir bakış açısı getirecektir.¹⁷¹

¹⁷¹ PAZARLIOĞLU, M. Vedat, TURGUTLU Timur, Gelir, işsizlik ve suç: Türkiye Üzerine bir inceleme, 8.Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumunda bildiris, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar 2007 Cilt: 44 Sayı:513, s.63-71, s.63.

Suçun nedenlerini analitik verilerle tespit edebilmenin toplumların refahı için öneminin büyüklüğü yadsınamaz bir gerçektir. Bu nedenle, suç bilimcileri (kriminoloji), sosyologlar, ekonomistler ve daha pek çok farklı alandan araştırmacılar bu konuda net sonuçlar elde edebilmek amacıyla çalışmalar yapmışlardır. Çalışmalarında suçu nesnel hale getirmek için model ile ifade etmeye çalışmışlardır. Ancak bugüne kadar yapılan çalışmalarda suçun nedenleri konusunda genel bir görüş birliğine varılamamıştır. Suç oranındaki değişmelerin sebepleri olarak bugüne kadar demografik unsurlar, ekonomik nedenler, sosyolojik sebepler, kamu düzenlemeleri gibi etkenler gösterilmiş ancak bunların neredeyse hiçbiri değişmelerin kesin nedeni olarak kabul edilmemiştir. “Suç ekonomisi” kavramı bu çalışmalar sırasında ortaya çıkmış olup ve ekonomik değişkenlerle suçlar arasındaki ilişkiyi açıklayabilme hedefini taşımaktadır.¹⁷²

2.2. Suç ve Ekonomi İlişkisi

Suçluluk ile ekonomik durum arasındaki ilişkileri belirlemek üzere konu farklı yönlerden incelenmektedir. Örneğin, bireylerin ekonomik durumları ile suç arasında doğrudan veya dolaylı bir ilişkinin varlığı araştırılmaktadır.¹⁷³ Konuya makro açıdan bakıldığında, ekonomik durgunluk dönemlerinde veya ekonomik aktivitenin arttığı dönemlerde suçluluğun bu durumlardan nasıl etkilendiği konusu üzerinde durulmaktadır. Genelde ekonomik durumları iyi olmayanların daha fazla suç işlediğine dair bir ön kabul bulunmaktadır. Farklı bölgelerde ve ülkelerde yapılan araştırmalar sonucunda bu görüşü doğrulayan ve doğrulamayan sonuçlar elde edilmiştir. Bununla birlikte, istatistikler bireylerin ya da ailelerin ekonomik durumları hakkında tam bilgi vermekten uzaktır. Örneğin zengin sınıfın işlediği

¹⁷² PAZARLIOĞLU Vedat, TURGUTLU Timur, a.g.e., s.64.

¹⁷³ DÖNMEZER, a.g.e., s.286.

suçlar (beyaz yaka suçları), genellikle istatistiklerde yer almamaktadır.¹⁷⁴ Yüksek gelir sahibi suçlular, yakalanma veya mahkum olma olasılıklarını azaltmak üzere; suçlarını planlamaya, iyi avukat tutmaya ve rüşvete, bu uğurda daha fazla para harcama eğiliminde olan kişilerdir. Çünkü onlar için katlandıkları bu maliyetler, hapis cezası aldıkları zaman karşılaştıkları maliyete oranla daha azdır. Bununla birlikte düşük gelirli suçlular bu imkanlara sahip olmadıkları için ve para cezası ödeyemedikleri için hapis cezasına katlanırlar; onların hapisanede geçirecekleri zamanın maliyeti, para cezasının maliyetine göre daha düşüktür. Zengin suçlular para cezası ödeyerek de hapis cezasından kurtulmakta ve böylece bu suçlular mahkum istatistiklerinde yer almamaktadırlar.¹⁷⁵ Bununla beraber, yoksul kesim, hayat şartları iyi olmayan ve suç teşkil eden hayat tarzıyla devamlı temas halinde olan bölgelerde yaşamaktadır.

Ekonomik durgunluk dönemlerinde işsizliğin artması sonucu genelde mülkiyete karşı suçlar da artmaktadır. Genç işsizlerin suç işlemeye daha eğilimli oldukları gözlenmiştir. Fakat işsizlikle suç arasında direkt bir ilişkinin saptanmadığı çalışmalar da yapılmıştır.¹⁷⁶ Ekonomik refahın artışı da suç artışına sebep olabilir; kişilere karşı işlenen suçlar ile beyaz yaka suçları bu dönemlerde artış göstermektedir.¹⁷⁷ Ekonomik gelişme yasal sektör için yeni fırsatlar doğurmaktadır. Fakat toplumun diğer üyelerinin zenginliği artacağı için, suçtan beklenen potansiyel gelir de artacaktır.¹⁷⁸ Ekonomik gelişmeyle teknolojinin yaygınlaşması, iletişimin daha kolay hale gelmesi ve teknik gelişmenin sunduğu fırsatlar daha kolay suç işleme imkanının doğmasına, dolayısıyla suç oranında artışa sebep olabilir.

¹⁷⁴ DÖNMEZER, a.g.e., s.293.

¹⁷⁵ BECKER, Gary, Crime and Punishment: An Economic Approach, Journal of Political Economy, Yıl:1968, ss.195-6.

¹⁷⁶ RICHARDSON, Paul, Unemployment Crime and Offenders, NACRO, NY, 1989, s.5.

¹⁷⁷ DÖNMEZER, a.g.e., s.297.

¹⁷⁸ FAJNZYLBER, Paul ve diğerleri, "What Causes Violent Crime ?", European Economic Review, Yıl:2002, Cilt:46, s.1328.

2.3. İşsizlik - Suç-Ekonomi ve Türkiye Değerlendirilmesi

Suç, Türk Dil Kurumu Türkçe sözlüğünde ilk anlamında “Törelere, ahlak kurallarına aykırı davranış”, ikinci anlamında ise, “Yasalara aykırı davranış, cürüm” olarak tanımlanmaktadır. Suç kavramına bu doğrultuda yaklaşıldığında bir ahlaki bir de yasal bakış açısı olduğu söylenebilmektedir. İnsanın yaratılışından günümüze kadar olan dönemde, suç da onunla birlikte varolmuştur. Suçun sebeplerini tespit ederek önüne geçebilmek, birçok toplum için üzerinde durulan bir konu olmuştur. Bu doğrultuda yapılan çalışmalarda, toplumların refah seviyelerini belirleyen en önemli unsurlardan biri olan ekonomik göstergeler araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Suç ve ekonomik göstergeler arasındaki ilişki arayışı bu şekilde başlamıştır. Suça ekonomik yaklaşım Becker (1968) ile başlamıştır. Suç işleme olgusuna fayda-maliyet analizi şeklinde bakılabilir. Çünkü, suç içeren aktiviteler gelir yaratan ve zaman tüketen bir istihdam türü olarak düşünülecek olursa, “rasyonel suçlu” yasal ve yasal olmayan faaliyetlerden sağlayabileceği getirileri karşılaştırarak suç işleyip işlememek yönünde karar vereceği söylenebilir.¹⁷⁹

Suç oranı ile ekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi açıklayan öncü çalışma Ehrlich (1973) tarafından yapılmıştır. Hem Becker (1968), hem de Ehrlich (1973) çalışmalarında, emek piyasası koşullarının suç üzerinde etkili olduğu varsayımı bulunmaktadır. Teoriye göre, emek piyasasında, fırsatların kıt olması durumunda, kişiler bunun bir ikamesi olarak kabul edilen yasa dışı aktivitelere yönelebilmektedir. Aynı bakış açısından hareketle, işsiz kişinin yasal aktiviteden elde etmekte olduğu marjinal fayda düşmekte olduğu ve yasa dışı faaliyetlerde bulunmak için daha çok serbest zamanı olduğu söylenebilir. Yasa dışı aktiviteye yönelmeye neden olan bir başka unsur ise, gelir olarak görülmektedir. Kişinin emek piyasasında elde ettiği gelir ile yasa dışı faaliyetten elde ettiği gelir, birey tarafından yakalanma ve cezalandırılma riski de işin içine katılarak değerlendirilmekte ve bu doğrultuda bir seçim yapılmaktadır. Bu çalışmalardan günümüze, suç ekonomisi üzerine birçok

¹⁷⁹ RAPHAEL S., WINTER-EBMER R., Identifying the Effect of Unemployment on Crime, Journal of Law and Economics, Vol. 44, No. 1. 2001, s.64, ss. 259-283.

araştırma yapılmıştır. Fakat suçun ekonomik değişkenlerden nasıl etkilendiğine dair bir görüş birliği sağlanamamıştır.¹⁸⁰ Beklenenin aksine bulunan bu negatif ilişkilere dair iki neden gösterilmektedir. Bunlardan ilki ekonomik durgunluk dönemlerinde ortada çalınabilecek az sayıda mal olmasıdır. İkincisi ise, işsizliktir. Bu farklı neticeler için yapılabilecek en doğru yorum ise şudur: İstatistiksel analizler nedensel bir ilişkiyi her zaman garanti etmemekte olup, ayrıca, suç oranındaki değişimler sadece işsizlik gibi tek bir değişkenden değil, diğer bir çok farklı değişkenden etkilenmektedir.¹⁸¹

Allen (1996) Amerika Birleşik Devletleri'nde 1959-1992 yılları arasında gerçekleştirdiği çalışmada, işsizliğin soygun ve ev hırsızlığını pozitif etkilediğini, ama motorlu araçlar hırsızlığını negatif etkilediğini ortaya koymuştur. Carmichael ve Ward (2001) İngiltere ve Galler'de bölgesel verileri kullanarak yaptıkları çalışmada, genç ve yetişkin işsizlik oranının, çeşitli suç tipleriyle (dolandırıcılık (fraud), sahtekârlık (forgery), soygun, yankesicilik ve toplam suçla) pozitif ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Benzer bir başka çalışmada Cerro ve Meloni (2000), Arjantin'de, işsizliğin suç üzerinde pozitif ve önemli bir etkisi olduğunu panel veri analiziyle tespit etmişlerdir. Papps ve Winkelman (1998), Yeni Zellanda'da, işsizliğin suç üzerindeki etkilerini araştırdıkları çalışmalarında, işsizliğin suç oranı üzerinde kuvvetli bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Güney Afrika verilerine Johansenin eşbütünleşme tekniğini uygulayan Luiz (2000), mala karşı işlenen suçlarla modelde yer alan ekonomik değişkenler arasında bir ilişki tespit edememiş, ancak kişi başına gelir ile saldırı suçları arasında negatif bir ilişki belirlemiştir. Raphael ve Winter-Ebmer (2001), ABD eyaletleri için yaptıkları panel veri analizinde, 1971-1997 döneminde işsizliğin mala karşı işlenen suçların önemli bir belirleyicisi olduğunu tespit etmişlerdir. Aynı çalışmada, çarpıcı bir bulgu olarak, şiddet suçlarının (cinayet v.b.) işsizlikle negatif ilişkili olduğu, bir başka ifadeyle işsizlik arttıkça şiddete bağlı suç oranlarının azaldığını tespit etmişlerdir. Oliver

¹⁸⁰ PAZARLIOĞLU M. Vedat, TURGUTLU Timur, Gelir, işsizlik ve suç: Türkiye Üzerine bir inceleme, 8.Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumunda bildirisi, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar 2007 Cilt: 44 Sayı:513, s.63-71, s.63.

¹⁸¹ PAZARLIOĞLU M., ve TURGUTLU T., a.g.e., s.64

(2002), ABD’de 1960–1998 dönemi için suç oranına etki eden değişkenleri tespit etmek amacıyla yaptığı çalışmada, değişkenlerini, ekonomik değişkenler, caydırıcı değişkenler ve demografik değişkenler olmak üzere üç grup altında toplamıştır: Ekonomik değişkenler olarak, eğitilmiş bir nüfusun suça eğiliminin daha düşük olacağını öngörerek, yüksek okul mezunlarının toplam nüfusa oranını, lise mezunlarının toplam nüfusa oranını, reel GSMH, gelir dağılımının suç üzerindeki etkisini görmek amacıyla Gini katsayısı ve işsizlik oranını araştırmasına almıştır. Caydırıcı değişkenler olarak da, polis sayısını ve hapisteki nüfus oranını kullanmıştır. Demografik değişken olarak da 25 yaş altı nüfus yüzdesini almıştır.¹⁸²

Bu suç teorilerinden yola çıkılarak işsizlik ve suç arasında şu tespitler yapılmıştır. Türkiye’de toplam suç, devlete karşı, kamu güvenliğine karşı, genel ahlaka karşı işlenen suçlar ile KBGSYH ve toplam işsiz sayısı arasında uzun dönemli denge ilişkisi tespit edilmiştir. Burada dikkat çekici nokta, toplumun geliri artarken suça olan eğiliminin de artmasıdır. Yani, gelirin artmasıyla birlikte gelen refah bireylerin bir kısmını suça teşvik etmektedir. Bu noktada yürütme erkinin bu konuda önlemler alması gerekmektedir. Diğer taraftan, model sonuçlarına göre işsizlik sanıldığı gibi suça teşvik etmemektedir. Bu durumda işsizlik ve suç, insan psikolojisi ve çevre etmenlerine bağlı olarak doğrusal veya açısız sapmalar göstermektedir. Türkiye’deki suç olaylarında, il ve ilçe merkezleri (belediye sınırları içinde kalan yerler) polisin, bunların dışında kalan alanlar ise; jandarmanın sorumluluğundadır. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), il ve ilçe merkezlerini şehir olarak kabul etmektedir. Buna göre Türkiye nüfusunun % 64.9’u şehir yerleşmelerinde, başka ifade ile polisin sorumluluk alanında yer almaktadır. Şehrin coğrafi tanımı farklı olmakla birlikte, bu çalışmada il ve ilçe merkezleri şehir olarak kabul edilmiştir.¹⁸³

İç İşleri Bakanlığı suçları, trafik, asayiş, kaçakçılık ve toplum suçları olarak tasnif etmektedir. Buna göre Türkiye’de 2003’den sonra meydana gelen (trafik suçları hariç) toplam 342664 suç olayının 322189’u asayiş suçu (%94); 15007’si

¹⁸² PAZARLIOĞLU M., ve TURGUTLU T., a.g.e., s.66.

¹⁸³ DİE, 2000.

kaçakçılık (%4,4); 3676'sı toplum suçları (%1) ve 2176'sı terör (%0,6) suçlarıdır. Türkiye'de suç sayıca en çok İstanbul (82529), Ankara (30887), İzmir (22482), Bursa (16787), Antalya (14667), Mersin (11551) ve Gaziantep (10532) şehirlerinde işlenmektedir. Nüfus bakımından büyük şehirlerde suçun diğer şehirlerden sayıca fazla olması tabii bir durum olmakla birlikte kamuoyunun dikkatini çekmektedir. Yazılı ve görsel basında çıkan haberler, dikkatlerin büyük şehirlerdeki suçlar üzerinde yoğunlaşmasına neden olmaktadır. 2003 yılında Türkiye'de işlenen toplam 322189 asayiş suçunun %63.1'i (203409); 144186 şahsa karşı suçun %48.6'sı (70217) ve 178003 mala karşı suçun %74,8'i (133192) nüfusu bir milyonu aşan dokuz büyük şehirde gerçekleşmiştir. Büyük şehirlerde 100000 kişiye düşen suç oranı Adana (429) ve Konya (535) dışında Türkiye oranının (674) üzerindedir. Suç oranı Antalya (1372) ve Mersin'de (1077) oldukça yüksektir. Antalya, Türkiye'de suç oranı en yüksek şehirlerarasında yer almaktadır. İstanbul (832), Ankara (816), İzmir (764) Türkiye oranının üzerinde olmasına rağmen, kamuoyunda bilindiğinin aksine, Türkiye'de en çok suç işlenen merkezler olmadıkları görülmektedir. Büyük şehirlerdeki asayiş suçlarına, şahsa ve mala karşı suçlar ayırımında bakıldığında, şahsa karşı suç oranı, Ankara (377), Antalya (391), Bursa (372), Gaziantep (311), Mersin (450) ve Konya'da (342), Türkiye oranının üzerinde olmakla birlikte Mersin dışında yüksek değildir. Adana (258), İstanbul (199) ve İzmir'de (284) ise; Türkiye oranının altındadır. 2001-2003 döneminde şahsa karşı suçlar, Gaziantep (%-3), Mersin (%-1) ve İstanbul'da (%-13) azalmış, Ankara'da ise %1 oranında artış göstermiştir. Adana (%23), Bursa (%19) ve Konya'da (%43) artış oranı, Türkiye oranının (%4) oldukça üzerindedir. Yaralama, aile fertlerine kötü muamele, intihara teşebbüs, kumar oynamak ve oynatmak, meskun mahalde silah atmak ve 6136 sayılı ateşli silahlar kanununa muhalefet, büyük şehirlerde çok işlenen şahsa karşı suçlardır. Diğer büyük şehirlerden farklı olarak Ankara'da tehdit ve Bursa'da insan kaçırma çok işlenen suçlar arasındadır. Yaralama, bütün büyük şehirlerde, en çok işlenen suçtur. Yaralamayı, Ankara ve İzmir'de aile fertlerine kötü muamele, Bursa ve Konya'da intihara teşebbüs, Adana'da kumar oynamak ve oynatmak, Gaziantep'te meskun mahalde silah atmak suçları takip etmektedir.¹⁸⁴

¹⁸⁴YILMAZ A., GÜNAYERGÜN, S., Türkiye'de Şehir Asayiş Suçları Dağılımları, *Fırat Üniversitesi*

Tablo 2.1: 2006 Yılı Türkiye Geneli Polis Sorumluluk Alanında Meydana Gelen Terör Olaylarının Suç Türlerine Göre Dağılımı

EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ			
SUÇ TÜRÜ		OLAY SAYISI	
SALDIRI	KARAKOLLARA	8	
	MESKENLERE	4	
	KİŞİLERE	14	
	TOPLULUKLARA	-	
	RESMİ BİNALARA	8	
	PARTİ-DERN.SEN. BİNA.	2	
	ULAŞIM	RESMİ	7
	ARACINA	SİVİL	4
	ELÇİLİKLERE		-
ÇATIŞMA	GÜVENLİK GÜÇLERİ İLE	5	
	GRUPLAR ARASI	2	
PATL. MAD. KULLANIMI	PATLAYAN	179	
	PATLAMAYAN	82	
GASP-SOYGUN	BANKA	-	
	DİĞER	2	
ADAM KAÇIRMA		1	
KANUNSUZ TOP. VE GÖS. YÜR.		167	
AFİŞ-YAZI-BİLDİRİ-PANKART	ÖRGÜT TARAFINDAN	188	
	ÖĞRENCİ TARAFINDAN	13	
	DİĞER	56	
CEZAEVLERİ	AÇLIK GREVİ	16	
	FİRAR	-	
	İSYAN	-	
İŞGAL-BOYKOT	ÖĞRENCİ	1	
	DİĞERLERİ	8	
DİĞERLERİ		527	
T O P L A M			

Kaynak: Emniyet Genel Müdürlüğü

Tablo 2.2: Kaçakçılık Olayları

EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ				
2006 YILI TÜRKİYE GENELİNDE POLİS SORUMLULUK ALANINDA MEYDANA GELEN MALİ SUÇLARIN TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIMI		2006 YILI TÜRKİYE GENELİNDE POLİS SORUMLULUK BÖLGESİNDE MEYDANA GELEN NARKOTİK SUÇLARININ TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIMI		2006 YILI TÜRKİYE GENELİ POLİS SORUMLULUK BÖLGESİNDE MEYDANA GELEN ORGANİZE SUÇLARIN DAĞILIMI
SUÇLAR	OLAY SAYISI	SUÇLAR	OLAY SAYISI	SUÇLAR
Kıymetli Evrak Sah.	3911	Esrar (Toz)	7635	Organize Suçlar
Kalpazanlık	4569	Esrar (Likit)	274	Toplu Kaçakçılık
Kıymetli Taş ve Maden Kaç.	52	Esrar (Plaka)	90	Münferit Kaçakçılık
Kültür ve Tabiat Varlıkları Kaç.	287	Esrar (Reçine)	267	Nükleer M. Kaçakçılığı
Tekel Kaçakçılığı	849	Eroin	751	TOPLAM
Gümrük Kaçakçılığı	2437	Bazmorfin	3	
Dolandırıcılık	1833	Afyon	47	
Karşılıksız Çek	369	Kokain	208	
İşçi Simsarlığı Organizatör Göçmen	168	Asitanhidrit	4	
Naylon Fatura	145	Sentetik Ecza	221	
Döviz Kaçakçılığı	36	Captagon	26	
Karapara Aklama	4	Extacy	890	
Diğer Suçlar	2536	Methadone	1	
TOPLAM	17196	Hint Keneviri	1310	
		Haşhaş Bitkisi	20	
		TOPLAM	11747	

Kaynak: Emniyet Genel Müdürlüğü

Tablo 2.3: Kaçakçılık Olayları

EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ			
2006 YILI TÜRKİYE GENELİNDE POLİS SORUMLULUK ALANINDA MEYDANA GELEN TOPLUMSAL OLAYLARIN TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIMI			
SUÇ TÜRÜ		OLAY SAYISI	
1	İnkılap Kanunlarına Muhalefet	46	
2	298 Sayılı Kanuna Muhalefet	5	
3	Fikir ve Sanat Eserleri Kan. Muh.	4894	
4	Sinema ve Video Eserleri Kan.Muh.	73	
5	Pornografik İçerikli Materyallere İlişkin TCK'nın İlgili Hük.Muh.	493	
6	Din Hürriyeti Aleyhine İş. Suçlar	-	
7	529 SKM. İbadet Yerleri Dışında Ayin ve Dini Tören Yapma	1	
8	Bildirimli	Olaylı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü	32
		Olaysız Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü	832
9	Bildirimsiz	Olaylı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü	158
		Olaysız Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü	374
10	Basın Açıklaması	Olaylı	104
		Olaysız	8209
11	Grev Lokavt	Kanuna Uygun	99
		Kanuna Aykırı	35
12	Diğer		3826
TOPLAM			19181

Kaynak: Emniyet Genel Müdürlüğü

Tablo 2.4. 2006 Yılı Türkiye Geneli Polis Sorumluluk Alanında Meydana Gelen Şahsa Ve Mala Karşı İşlenen Asayiş Olaylarının Suç Türlerine Göre Dağılımı

ŞAHSA KARŞI İŞLENEN ASAYİŞ OLAYLARI			MALA KARŞI İŞLENEN ASAYİŞ OLAYLARI		
SUÇ TÜRÜ		OLAY SAYISI	SUÇ TÜRÜ		OLAY SAYISI
Öldürme	Kasten	2066	Hırsızlık	Evden	85964
	İhmal veya Kazaen (Trafik Kazası Hariç)	826		İşyerinden	55967
	Öldürmeye Teşebbüs	563		Resmi Kurum ve Kuruluşlardan	4307
Müessir Fiil	(*) Kasten Yaralama	111565		Bankadan	202
	İhmal ve Kazaen Yaralama	11446		Otodan	68855
Genel Adab ve Aile Nizamı ile Şahıs Hürriyeti Aleyhine Suçlar	Kız-Kadın, Erkek Kaçırma	7130		Oto Hırsızlığı	31522
	Çocuk Kaçırma	546		Kapkaç	12154
	Rehin Alma	48		Yankesicilik	27612
	Tehdit	28088		Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Hırsızlığı	1200
	Aile Fertlerine Kötü Muamele	17064		Diğer	64166
	Hakaret ve Sövme	11509	Gasp	Şahıstan	7770
	Müstehcen Hareketler	3144		Evden	192
	İrza Geçmek	1300		İşyerinden	428
	İrza Tasaddi	1026		Bankadan	8
	Evlenme Vaadiyle Kızlık Bozma	309		Adam Kaldırmak	95
Fuhşa Teşvik, K.Ticareti ve Aracılık	1932	Zorla Çek - Senetİmzalatmak / Tahsil Etmek		316	
Kumar Oynamak / Oynatmak	2329	Yangın	Kasten	2210	

Devlet İradesi Aleyhinde İşlenen Suçlar	Kolluk Kuv. Hakaret, Muk. Darp / Saldırı	9631	Diğer Suçlar	İhmalen	6038
	Diğer Dev.Me.Hakaret, Darp ve Saldırı	1841		Dolandırıcılık	12651
	Rüşvet	173		Emniyeti Suistimal	8529
	Zimmet	40		Suç Eşyası Satın Almak, Satmak	1055
	İrtikap	20		Mala Zarar Vermek (Nası Izrar)	38267
	İhtilas	1		Bilişim Suçları	299
Diğer	İnsan Ticareti (TCK 201/b)	104	MALA KARŞI İŞLENEN ASAYİŞ OLAYLARININ TOPLAMI	Mesken Masuniyeti Aleyhinde Suçlar	3156
	6136 Sayılı Kanuna Muhalefet	19137		Hükümet Emirlerine Muhalefet	3487
	Meskun Mahalde Silah Atmak	6533		Mala Karşı İşlenen Tasnif Dışı Suçlar	27384
	İntihar	1647			
	İntihara Teşebbüs	18527			
Şahsa Karşı İşlenen Tasnif Dışı Suçlar		63131			
ŞAHSA KARŞI İŞLENEN ASAYİŞ OLAYLARININ TOPLAMI		321676			

(*) Yeni TCK' nda değişiklikler neticesinde, 2007 yılında uygulanan form verileri ile sağlıklı değerlendirme yapılabilmesi açısından, 2006 yılı "darp" suçu verisi, "kasten yaralama" başlığı içerisinde verilmiştir.

Kaynak: Emniyet Genel Müdürlüğü

2.4. Suçun Ekonomik Modelleri

Suçun ekonomik modellerini anlamak için ekonominin suça nasıl yaklaştığının temellerini bilmek gerekir. Suça ekonomik yaklaşımın, kriminoloji, psikoloji, sosyoloji ve diğer bilimlerden temel olarak çok farklı olduğunu belirtmek gerekir. Ekonomik yaklaşımda kişi davranışlarının ekonomik unsurlara ve bu unsurlar ile gerçek hayat arasındaki ilişkiye bağlı olduğu kabul edilir. Bu unsurlar ve aralarındaki ilişkiler ekonomik model olur ki gerçek hayattan ima yolu ile çıkarmak yerine önerme şeklinde ortaya atılmıştır. Suçun ekonomik modellerinde ana fikir, insanların (suçlular dahil) ‘akılcı’ bir şekilde davrandığı bir başka deyimle ekonomik refahlarını maksimum yapmak için çalıştığıdır. Bir ekonomistin bakışı açısından, bir kimsenin suç işlemeye karar vermesi onun bir portakal satın alma kararından nitelik olarak bir farkı yoktur. Nasıl ki diğer şartlar sabitken portakalın fiyatının artması portakala olan talebi azaltır, suç işlemenin beklenen maliyetinin artması da suçun miktarını azaltır.¹⁸⁵

2.4.1. Geleneksel Ekonomik Model

Hiç bir ekonomik modelde ‘doğuştan suçlu’ diye bir kavram yoktur. Bu husus ceza hukukunun iki temel okulundan biri olan pozitivist okulun ilkelerine açıkça aykırıdır. Wittman ve Whitten’ in belirttiğine göre pozitivist okul suçu ya babadan oğula geçen bir olgu ya da sosyal şartlardan doğan bir olay olarak kabul etmiştir. Bu okulun fikrine göre cezalandırma, suçu önleyemez çünkü o, insan tabiatını değiştiremez. Bununla birlikte, bir ekonomistin görüşü açısından her şahıs suça katılıp katılmamakta özgürdür. Kişinin kararı ancak şartların değişmesiyle

¹⁸⁵ SCHMIDT, Peter ve WITTE, D. Ann. *Suçun ve adaletin bir ekonomik analizi*. (An Economic Analysis of Crime and Justice). Orlando, Flo. : Academic matbaası, 1984, s.142-143.

değişebilir.¹⁸⁶ Bu görüş ceza hukukunun diğer temel okulu olan klasik okulun düşüncelerine uygundur. Çünkü bu okula göre, suç kişinin özgür iradesiyle serbestçe işlenebilir.

2.4.2. Fayda Teorisi ve Risk Analizi

Daha önceden belirtildiği üzere, suç teşkil eden fiillerin neticesi belirsizdir; suçlu tutuklanıp mahkum olacağını önceden bilmemektedir. Bu nedenle, suçun ekonomik modellerinde derin bir bilgi sahibi olabilmek için fayda teorisini ve risk analizini görmek gerekir.

Kişinin risk karşısında 3 çeşit davranışı bulunmaktadır; a) Riskten kaçınma, riskten kaçınma veya minimum düzeye indirmek için çalışan kişilerin durumlarını gösterir b) Risk tarafsızlığı, riskin dağılımını gözardı edip, beklenen kazanç üzerinde yoğunlaşmayı ifade eder. c) Risk düşkünlüğü riski tercih etmeyi ifade eder. Parasal dönüşümleri aynı olan, daha riskli ve daha az riskli bir seçimle karşı karşıya kalındığı zaman riskten kaçınan kişi daha az riskli bir alternatifi tercih ederken risk düşkün olan kimse daha fazla riskli olan bir alternatifi tercih eder.¹⁸⁷ Çoğu kimseler riskten nefret eder ekonomik tabirle risk kaçınıcılarıdır "risk averse".¹⁸⁸ Kişilerin neden riskten kaçındığını fayda teorisi tatmin edici bir şekilde açıklamaktadır. Fayda teorisinin temelinde paranın azalan marjinal faydası bulunmaktadır.¹⁸⁹ Risk düşkün olan kimse için toplam fayda ile para arasında daha fazla bir nisbi ilişki bulunmaktadır. Daha açıkcası, toplam faydadaki artış, para miktarındaki artıştan

¹⁸⁶ WARREN, E. H. a.g.e., s. 441.

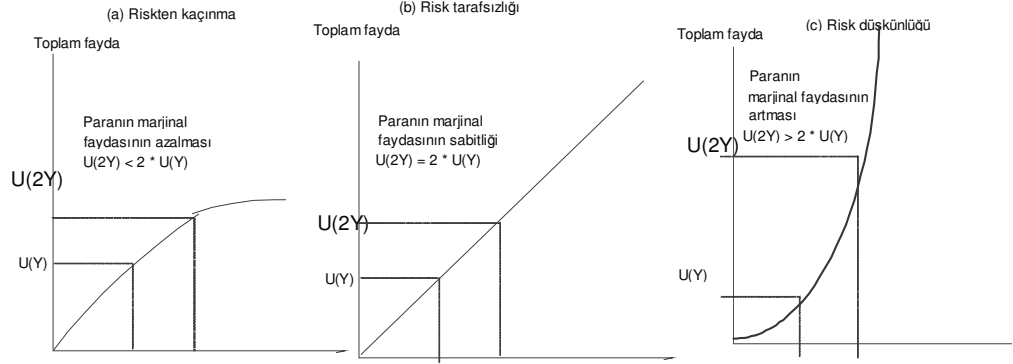
¹⁸⁷ HIRSCHHEY, Mark ve PAPPAS, L. James. İşletme Ekonomisi (*Managerial Economics*), Yedinci Baskı, The Dryden Matbaası, 1993, s.93.

¹⁸⁸ SCHMIDT ve WITTE, a.g.e., s. 149.

¹⁸⁹ HIRSCHHEY ve PAPPAS, a.g.e., s. 93.

daha fazladır.”¹⁹⁰Bu olay aşağıdaki grafiklerde daha açık bir şekilde görülebilir.

- (a) Zenginliği 2 katına çıkarmak (Y'den 2Y'ye) riskten kaçınan bir kimse için faydada nispi olarak daha az artışa neden olur.
 (b) Risk tarafsızlığı durumunda zenginliği ikiye katlamak faydayı da ikiye katlamak demektir.
 (c) Risk seven bir kimse için zenginliğin ikiye katlanması onun faydasının nispi olarak daha fazla artmasına neden olur

Şekil 2.3. Para ve onun faydası arasındaki riske karşı tutulan tutum.

Kaynak: HIRSCHEY ve PAPPAS, a.g.e., s. 93.

Riske karşı tutum matematiksel bir yolla da izah edilebilir. Örneğin kişinin gelir durumuna bağlı olarak aşağıdaki şekilde bir fayda fonksiyonu bulunmaktadır;

$$U = U(I)$$

Fiyatların sabit kabul edildiği varsayılırsa, bu fonksiyon yüksek gelirin yüksek fayda getireceğini açıkça gösterir, bu yüzden $U' > 0$ olduğu açıkça kabul edilebilir ki, $U' = dU/dI$

I ya göre fayda fonksiyonunun türevidir ve gelirin marjinal faydası olarak adlandırılır. Bu demektir ki, gelir belirsiz ise fayda da belirsizdir. Açıkça bilinirki kişi belirsiz alternatiflerden en büyük beklenen faydası olan alternatifi tercih eder yani kişi $E[U(I)]$ ' yı maksimum yapmaya çalışmaktadır. Bu fonksiyonun $E(I)$ ' den farklı olup olmadığı fayda fonksiyonunun ikinci türevine yani $U'' = d^2U/dI^2$ 'ya bağlıdır ki bu fonksiyon kişinin riske karşı olan tutumunu gösterir.¹⁹¹

¹⁹⁰ HIRSCHEY ve PAPPAS, a.g.e., s. 94.

¹⁹¹ SCHMIDT ve WITTE, a.g.e., ss. 149-150

Schmidt ve Witte'nin açıklamalarına göre $U'' = 0$, U' nun sabit olduğunu gösterir, bu yüzden gelirin marjinal faydası da sabittir. Nitekim U, I 'nın doğrusal bir fonksiyonudur. Bu durumda risk tarafsızlığı olduğu söylenebilir, çünkü $U(I)$ 'nin maksimum olması I 'nin kendi başına maksimum olması demektir. Başka bir deyimle, riske karşı tarafsız olan bir kimse için beklenen faydanın maksimum yapılması beklenen gelirin maksimum yapılması ile sağlanır. $U'' < 0$ olması demek ise, U' nun, I arttıkça oransal olarak düştüğünü kabul etmek demektir, yani gelirin marjinal faydası gelir artışıyla birlikte oransal olarak düşmektedir. Fayda fonksiyonu, gelir artışı ile birlikte artmakta fakat düşen bir oranda artmaktadır. Bu husus şunu vurgular: $E[U(I)] \leq U[E(I)]$ 'dir. Başka bir ifadeyle, beklenen geliri aynı olan bütün alternatifler arasında, kesin olan $E(I)$, olasılığı bir olan gelir en yüksek faydayı sağlar ve bu yüzden tercih edilir. Aşağıdaki fayda fonksiyonu riskten kaçınma halini gösterir;

$$U(I) = \sqrt{I}$$

birinci türev şu şekilde bulunabilir;

$$U(I) = (I)^{1/2}$$

$$U'(I) = \frac{1}{2} (I)^{-1/2} \quad (\text{İlk Türev})$$

ikinci türev ise şu şekilde ifade edilebilir;

$$U''(I) = \frac{1}{2} [-1/2 (I)]^{-1/2-1}$$

$$= -1/4 (I)^{-3/2}$$

$$= -1/4 \times 1/ (I)^{3/2}$$

$$= -1/(4 \times I^{3/2}) \quad \text{veya}$$

şu şekilde yazılabilir = $-1 / (4 \times I(\sqrt{I}))$

Bu sonuç birden küçük olduğundan dolayı riskten kaçınma halini gösterir. Bu fayda fonksiyonunu uygulayarak aşağıdaki örnek verilebilir; varsayalım bir kimsenin 100\$ geliri bulunmaktadır. İlk alternatif bu parayı kesin olarak elde etmektir. İkinci alternatif bu 100\$'ı elde etmek için birisi ile yazı tura atmaktır; bu alternatifte, 0.5 ihtimali ile 0\$ ve 0.5 ihtimali ile 200\$ elde edilir. Birinci alternatifte kesin olarak

$I = 100$ \$, bu yüzden $E [U (I)] = U (I) = \sqrt{100} = 10$. İkinci alternatifte .5 ihtimalle $I = 200$ ve .5 ihtimalle $I = 0$ dür. Bu nedenle;

$$E [U(I)] = (.5) (\sqrt{200}) + (.5) (\sqrt{0}) = 7.07.$$

Bu iki fonksiyondan her biri gelir açısından aynı beklenen değere sahip olmasına rağmen, ilk alternatif kesin olmasından dolayı, riskten kaçınan bir kişi için tercih edilebilir niteliktedir. Gerçekte, ikinci alternatif, kesinliğe sahip olan $I = 50$ ile aynı beklenen faydayı sağlayabilir. Çünkü 50' yi ilk alternatifte yerine koyarsak 7.07' yi elde ederiz. Böylelikle, ikinci alternatifle karşı karşıya kalan kişi kesin bir sonuç elde etmek için $\$100 - \$50 = \$50$ risk primi ödemeye istekli olacaktır. Bu oldukça yüksek bir risk primidir çünkü $U = \sqrt{I}$ yüksek bir riskten kaçınma halini gösterir. Riskten kaçınma halini en çok *Arrow- Pratt mutlak riskten kaçınma* yöntemiyle ölçeriz. Bu yöntem matematik olarak şu şekilde gösterilebilir.¹⁹²

$$R (I) = -U'' (I) / U' (I), \text{ veya}$$

$$= - \partial \log U' (I) / \partial I \text{ }^{193} \text{ ki kişinin ödeyeceği risk primine eşittir.}$$

Arrow- Pratt mutlak riskten kaçınma yöntemine göre -Lattimore and Witte'nin belirttiği üzere- kişiler sırasıyla risk düşkün, risk tarafsız ve risk kaçınıcı olmak üzere adlandırılabilir, matematiksel bir ifadeyle $R (I) \leq 0$ ' dır.

Buna ilave olarak, Arrow ve Pratt çoğu kimselerin mutlak anlamda riskten kaçınmalarının düştüğünü kabul etmiştir; başka bir deyimle $R' (I) < 0$ olup küçük bahislerin miktarı gelir ile birlikte yükselmiştir.¹⁹⁴

¹⁹² LATTIMORE, Pamela and WITTE, D. Ann. Şüpheli durumlar altında alınan kararların modelleri: Suç Seçimi. *Akıllı Suçlu: Suç Konusunda Akıllı Seçim Perspektifi* adlı kitabın içinde yayımlanmıştır. (Models of Decision making under uncertainty: the criminal choice in *The Reasoning Criminal: Rational Choice Perspectives on Offending*) editör Derek B. Cornish ve Ronal V. Clarke, New York, NY: Springer - Verlag, 1986. s.150-152

¹⁹³ LATTIMORE ve WITTE, s. 150

¹⁹⁴ LATTIMORE ve WITTE, a.g.e. ss. 150, 151

Son olarak, $U'' > 0$ durumunda ise gelirin marjinal faydası gelirle birlikte yükselmekte ve risk düşkünlüğü olayı meydana gelmektedir. Bu duruma bir örnek vermek için aşağıdaki fonksiyonu dikkate alalım;

$$U(I) = I^2$$

Önceki örnekte kişinin 100\$'ı kesin olarak elde ettiğini varsaymıştık. Bu kesin miktar birinci alternatifte $U = E(U) = 10.000$ iken, ikinci alternatifte, 200\$'ın yarım şansı ve 0\$'ın yarım şansı olmak üzere $U = E(U) = 200^2 + 0^2 = 20.000$ ' dir; bu nedenle risk düşkünlüğü kimse riskli alternatifi tercih eder. Risk düşkünlüğü davranışı gerçek hayatta nadir olarak bulunur.¹⁹⁵

Bu bölümü bitirmeden önce John von Neumann ve Oscar Morgenstern adlı ekonomistlerden söz etmek gerekir. Risk tarafsızlığı, riskten kaçınma ve risk düşkünlüğü kavramları bu yazarlar tarafından ortaya atılmıştır. Bunun yanında bu yazarlar beklenen fayda hipotezini ortaya atmışlardır. Bu hipoteze göre tüketicilerin riskli beklentileri değerlendirmesi, herbir ihtimalin beklenen faydalarının ölçülmesi suretiyle bulunur.¹⁹⁶

Von Neumann-Morgenstern beklenen fayda modelinin çeşitli riskli durumlarının veya talih oyunlarının çıktısına ve bu çıktılarının olasılığına göre bazı aksiyomları bulunmaktadır. Bu aksiyomlar aşağıdaki şekildedir;

1. (Alternatiflerin Sırası). X_j and X_k , aynı anda ikisi birden gerçekleşmeyecek olaylardan (mutually exclusive) ise kişi ya X_j 'yi X_k 'ya tercih eder ($X_j > X_k$ ise), veya X_k 'yi X_j 'ye tercih eder ($X_k > X_j$ ise) veya alternatifler X_j ve X_k arasında ($X_j \sim X_k$ ise) - bütün j ve k için- kayıtsızdır.
2. (Geçişlilik). Eğer $X_j > X_k$ ve $X_k > X_n$ ise, $X_j > X_n$ dir.

¹⁹⁵ SCHMIDT ve WITTE, a.g.e. s.151.

¹⁹⁶ LIPSEY, et. all. *Mikroekonomi (Microeconomics)*. Harper & Row Yayınevi, New York, Dokuzuncu Baskı, 1990, s.165.

3. (Devamlılık). Eğer X_1 en iyi çıktı, X_n en kötü çıktı ise, her bir X_k için ($k = 1, 2, \dots, n$) bazı p_k vardır ki kişi, kesin olan X_k 'yi veya kumar olan X_1 'yi p_k olasılığı ve X_n 'i $(1-p_k)$ olasılığı ile elde etmek arasında kayıtsızdır.
4. (İkame Edilebilirlik). Eğer $X_k \sim Y_k$ ise 1'inci seçim ile 2'inci seçim arasında fark yoktur, yani $(C_1 \sim C_2)$ olarak $C_1 = [(p_1, X_1), \dots, (p_k, X_k), \dots, (p_n, X_n)]$ ve $C_2 = [(p_1, X_1), \dots, (p_k, Y_k), \dots, (p_n, X_n)]$. Bu kural birbiriyle alakasız alternatiflerin birbirinden bağımsızlığı şeklinde de adlandırılır.
5. (Karmaşık Talih Oyunlarının Kısaltılması). Kişi karmaşık talih oyunlarını basit bir şekle düşürmek için olasılık teorisini kullanır, bununla birlikte talih oyununun formülasyonu neticeyi değiştirmez.

(Tekdüzelik) $[(p, X_1), (1-p, X_n)]$ şeklindeki talih oyunu $[(q, X_1), (1-q, X_n)]$ şeklindeki talih oyununa yalnızca $p > q$ durumunda üstünlüğü bulunmaktadır. Bu durumda X_1 'yi en çok tercih edilen X_n 'i ise en az tercih edilen alternatif olarak kabul etmektedir.¹⁹⁷

2.4.3. Zaman Ayırma Modelleri

Becker'in fikrine göre kişinin suç işleminin temel nedeni, suçtan beklediği faydanın diğer faaliyetlerden beklediği faydadan fazla olmasından dolayıdır. Becker'in suçun ekonomik modellerine yaptığı katkıdan itibaren yasadışı faaliyetlere katılma konusunda birçok model ortaya atılmıştır. Becker'in modeli yasal ve yasadışı faaliyetler arasında zaman ayırmayı gösteren modellerden biri olarak düşünülebilir. Bu modellerin temel özelliği maddi olmayan menfaat ve maliyetleri de açıklamaya çalışıyor olmalarıdır.¹⁹⁸

¹⁹⁷ LATTIMORE ve WITTE, s. 152

¹⁹⁸ LATTIMORE ve WITTE, s. 153

2.5. Becker'in Modeli

Becker, bir kimsenin suçtan beklediği fayda, kişinin zamanını ve kaynaklarını kullanarak başka faaliyetlerden beklediği faydadan fazla ise kişinin suç işleyeceği fikrini kabul etmekte, bununla beraber hukuki bir genelleme olan kişinin cezalandırılma riskinin artmasının, cezaların şiddetinden daha büyük bir etkiye sahip olduğu fikrini kabul etmemektedir.

Suçta katılma konusunda genel bir teori geliştirerek, Becker, suçun "kişilerin farklı zihinsel yapılarından, düzensizliklerinden veya ekonomik teorisinin karikatürlerinden olup kişide varsayılan tam bir bilgi, açık ve hızlı hesaplama..." yöntemiyle açıklanamayacağını kabul etmektedir.¹⁹⁹

Suçluların faydalarını maksimum yapmaya çalışan kimseler olduğunu kabul ederek, Becker suç sayıları ile değişkenler arasında fonksiyonel bir ilişki olduğunu kabul etmektedir. Becker fikrini matematiksel olarak aşağıdaki şekilde ifade etmiştir,

$$O_j = O_j(p_j, f_j, u_j), \text{ ki}$$

O_j kişinin belli bir zaman diliminde işlediği suç sayısı,

p_j suç başına kişinin mahkum olma olasılığı

f_j suç başına kişinin cezası

u_j suça etki eden diğer değişkenleri gösteren bir değişkendir.

Becker yalnızca p_j ve f_j 'deki artışın suç miktarını azaltacağını kabul etmemekte, u_j 'deki değişimin de suç miktarını etkileyeceğini ifade etmektedir. Yasal yollardan elde edilen gelirin yükselmesi veya cezaların para cezasından hapis cezasına dönüşümü suç miktarını azaltacaktır, mesela ikinci durumda kişi

¹⁹⁹ Pyle, J. David. *Hukuk Uygulamalarının ve Suçun Ekonomisi. (The Economics of Crime and Law Enforcement)*. St. Martin's matbaası, 1983, s.13.

hapishanede olduğundan dolayı suç işleyemez.

Yalnızca mahkum olan kimselerin cezalandırıldığını kabul ederek, Becker kişi mahkum olursa f_j kadar bir bedel ödediğini kabul etmektedir. p_j ' deki veya f_j 'deki bir artış suçtan beklenen faydayı düşürdüğünden dolayı suç miktarını düşürür, çünkü suçtan dolayı yüksek fiyat ödeme ihtimali veya bizihi suçun fiyatı artmıştır. Becker matematiksel olarak fikrini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir;

$$Op_j = \partial O_j / \partial p_j < 0$$

ve

$$Of_j = \partial O_j / \partial f_j < 0 \text{ (p. 14).}$$

Becker bir suç işlemekten dolayı beklenen faydayı aşağıdaki şekilde ifade etmiştir;

$$EU_j = p_j U_j(Y_j - f_j) + (1 - p_j) U_j(Y_j)$$

ki,

EU_j kişinin beklediği faydayı

p_j kişinin yakalanma ve mahkum olmasının subjektif olasılığı

Y_j kişinin geliri (yalnızca maddi olmayıp manevi geliri de kapsar)

U_j kişinin fayda fonksiyonu

f_j cezanın parasal karşılığı

p_j veya f_j 'deki bir artışın suç işlemekten beklenen faydayı ve suç miktarını düşüreceği açıktır. Gerçekten bu fonksiyonun p_j ve f_j 'ye göre kısmi türevini alırsak

$$\partial EU_j / \partial p_j = \partial p_j / \partial p_j [U_j(Y_j - f_j)] + \partial 1 / \partial p_j [U_j(Y_j)] - \partial p_j / \partial p_j [U_j(Y_j)]$$

$$\partial EU_j / \partial p_j = U_j(Y_j - f_j) - U_j(Y_j) < 0$$

ve

$$\partial EU_j / \partial f_j = p_j U_j'(Y_j - f_j) (-1)$$

$$= -p_j U_j'(Y_j - f_j) < 0$$

olarak buluruz. Burada gelirin marjinal faydasını pozitif olarak kabul etmekteyiz.

Becker, p_j 'deki artışın eğer f_j 'deki bir düşüşle dengelenirse suç işlemekten beklenen gelirin değişmeyeceğini iddia etmektedir. Bu iddiasını şu şekilde ifade etmiştir;

$$\begin{aligned} E Y_j &= p_j (Y_j - f_j) + (1-p_j) Y_j \\ &= p_j Y_j - p_j f_j + Y_j - p_j Y_j \\ &= Y_j - p_j f_j \end{aligned}$$

Bununla birlikte kişilerin riske karşı olan farklı tutumlarını dikkate alarak, Becker bu durumda suç işlemekten beklenen faydanın değiştiğini çünkü riskin değiştiğini kabul etmiştir.²⁰⁰

Suçlunun yakalanma ve mahkum olma olasılığını gösteren p_j nin mi yoksa cezanın ağırlığını gösteren f_j 'nin mi suçu daha fazla önleyeceği konusunda, Becker riske karşı takınılan tavra göre ayırım yapmaktadır. Risk düşkün kimseler için p_j 'deki bir artış f_j 'deki bir artıştan daha etkili olup, riskten kaçınan kimseler için durumun tersi geçerlidir. Riske karşı tarafsız olan kimseler için p_j veya f_j 'deki artış aynı etkiyi doğurur (s. 16). Matematiksel olarak, Becker iddiasını şu şekilde gösterdi;

$$-\partial E U_j / \partial p_j \times p_j / U_j = [U_j (Y_j) - U_j (Y_j - f_j)] p_j / U_j \Leftrightarrow \partial E U_j / \partial f_j = p_j U_j' (Y_j - f_j) f_j / U_j \text{ (her iki tarafı } -1 \text{ ile çarparsak), şu şekle dönüşür;}$$

$$U_j (Y_j) - U_j (Y_j - f_j) / f_j \Leftrightarrow U_j' (Y_j - f_j).$$

Riske karşı takınılan tutuma göre sol taraf sağ taraftan büyük olabilir, küçük olabilir veya eşit olabilir. Çünkü U_j'' sıfırdan büyük, küçük veya eşit olabilir. Risk düşkünlüğünde $U_j'' > 0$, risk tarafsızlığında $U_j'' = 0$ ve riskten kaçınmada $U_j < 0$ 'dır . Daha sonra, Becker aşağıdaki şekilde bir piyasa suç fonksiyonu ortaya attı;

$$O = O (p, f, u).$$

²⁰⁰ PYLE, J. David. *Hukuk Uygulamalarının ve Suçun Ekonomisi. (The Economics of Crime and Law Enforcement)*. St. Martin's matbaası, 1983, s.15.

O suçların toplamı olup p_j , f_j , ve u_j 'nin kümeleri toplamına eşittir. Bu değişkenlerin kişilerin zeka, yaş, eğitim, suç işlemeden önceki hal, zenginlik ve aile yetiştirilmesine göre farklı olduğunu göz önüne alarak, Becker bu değişkenlerin ağırlıklı ortalama değerlerini kabul etmiştir. Mesela p , p_j 'nin ağırlıklı ortalaması olarak şu şekilde gösterilebilir;

$$p = \sum_{j=1}^n O_j / \sum_{i=1}^n O_i$$

Kişi suç fonksiyonunda olduğu gibi, piyasa suç fonksiyonu da p ve f ile negatif olarak ilişkili ve risk düşüklüğü durumunda ise p , f 'den daha etkilidir. Bu iddiadan şu netice çıkar;

$$\partial O / \partial f, \partial O / \partial p < 0.$$

2.6. Ehrlich'in Modeli

Ehrlich'in modeli, suçun ekonomik modelleri arasında çok önemlidir. Bunun yanında Ehrlich'in modeli bazı kapsamda şahsa karşı işlenen suçlar bakımından da uygulanır.

Ehrlich yalnızca bir ekonomik model kurmamış, modelinin geçerli olup olmadığını bazı delillerle de test etmiştir. Ehrlich'in modeli ayrıca Becker'in modelinden daha fazla ayrıntıya sahiptir. Beckerin aksine, Ehrlich'in bakış açısından suça katılma, yasal ve yasal olmayan yollar arasında yapılan bir seçim olmayıp, suçlu birçok yasal ve yasal olmayan yollarla belli bir zamanda birlikte uğraşabilir veya arasına hayatının belli bir döneminde, bir yoldan diğer bir yola geçiş yapabilir.²⁰¹

²⁰¹ PYLE, J. David. *Hukuk Uygulamalarının ve Suçun Ekonomisi. (The Economics of Crime and Law Enforcement)*. St. Martin's matbaası, 1983, s.70-71.

Kişinin iki piyasaya katılabileceğini gözönüne alarak, Ehrlich yasadışı faaliyetleri, i , ve yasal faaliyetleri l şeklinde göstermiştir. Yasal faaliyetler, l , net geri dönüşüm olarak daha güvenlidir ve $W_l(t_i)$ fonksiyonu ile gösterilir ve bu fonksiyonda t zaman ögesini gösterir; bununla birlikte i daha risklidir çünkü iki durum sözkonusudur;

- a) kişi p_i olasılığı ile yakalanır ve cezalandırılır ya da
- b) kişi $1-p_i$ olasılığı ile ne yakalanır ne de cezalandırılır,

Ehrlich kişi ne yakalanıp ne de cezalandırılırsa $W_i(t_i)$ 'yi alacağını kabul etmektedir, bununla birlikte yakalanıp cezalandırılırsa alacağı miktarın $F_i(t_i)$ kadar kesileceğini belirtmektedir ki bu miktar yasadışı faaliyetlerden ve bununla ilgili işlerden dolayı uğranılan parasal ve parasal olmayan değerlerin toplamına eşittir.

Ehrlich'e göre kişi sanki bir dönemlik tüketiminden beklediği faydayı maksimum yapmaya çalışan kimse gibi davranır. Herhangi bir durumda, s fayda fonksiyonu şu şekilde gösterilebilir;

$$U_s = U(X_s, t_c),$$

ki;

X_s karışık piyasa mallarının stoku -mallar, belli bir dönemde kazanılanlar ve yasal ve yasal olmayan faaliyetlerden elde edilen parasal dışı gelirlerin karşılığı gerçek zenginlik dahil- ki s durumunun oluşumuna bağlıdır,

t_c tüketim ve piyasa dışı faaliyetlere ayrılan zaman,

U dolaylı fayda fonksiyonu ve X_s ile t_c yi tüketim alanına çevirir. Zaman içinde elde edilen bütün kazançları gerçek anlamında ve karışık mallar kategorisi, X , şeklinde ifade ederek, Ehrlich i , ve l için X 'e göre iki durumun geçerli olduğunu belirtmektedir;

- a) $X_b = W' + W_i(t_i) + W_l(t_i)$, $1-p_i$ olasılığı ile veya

b) $X_a = W + W_i(t_i) - F_i(t_i) + W_l(t_l)$, p_i olasılığı ile ki W' malların gerçek değeri olan cari kazançlara eşittir ve yukarıda verilen herhangi bir durumun başında kesin olarak bilinmektedir. Beklenen fayda şu şekilde verilirse;

$$c) EU(X_s, t_c) = \sum_{s=a}^n \pi_s U(X_s, t_{cs})$$

ki π , s 'nin olasılığını gösterir, Ehrlich eşitlik (c)'yi aşağıdaki kısaltılmış şekle dönüştürerek kişilerin beklenen faydayı maksimum yapmak için davrandıklarını kabul etmektedir;

$EU(X_s, t_c) = (1-p_i)U(X_b, t_c) + p_iU(X_a, t_c)$. Problem, bu kısaltılmış eşitliği t_i , t_l , ve t_c 'ye göre, (a) ve (b) eşitliğine bağlı ve aşağıdaki zaman kısıtlamasına tabi,;

$t_o = t_i + t_l + t_c$, ve negatif olmama gerekliliğinde,

$t_i \geq 0$; $t_l \geq 0$; $t_c \geq 0$ olarak nasıl maksimum yapılacaktır.

(a) ve (b) eşitliğini kısaltılmış eşitlikte yerine koyarak, Ehrlich, Kuhn-Tucker ilk derece maksimum koşulunu aşağıdaki şekilde göstermiştir;

$$\partial EU / \partial t - \lambda \leq 0,$$

$$(\partial EU / \partial t - \lambda) t = 0,$$

$$t \geq 0,$$

ki;

t , t_i , t_l , ve t_c 'nin herbirinin maksimum durumlarını,

λ ise tüketimde harcanan zamanın marjinal faydasını gösterir.

Belli bir zamanın tüketim için verildiğini, t_c , kabul edersek, i ve l arasında en iyi zaman ayırma mutlak maksimum durumunda, (d)'nin birinci türevinin çözüm kümesinin bulunmasıdır;

$$d) -w_i - w_l / w_i - f_i - w_l = p_i U'(X_a) / (1-p_i) U'(X_b)$$

ki,

$$w_i = (dW_i / dt_i), f_i = (dF_i / dt_i), \text{ ve } w_l = (dW_l / dt_l) \text{ dir.}$$

(d)'nin sol tarafı fırsat sınırın meyli, karışık malları, X 'i iki durum arasında değiştiren üretim yayı (zamanın negatif olmama koşulu ki gelecek sayfadaki şekil

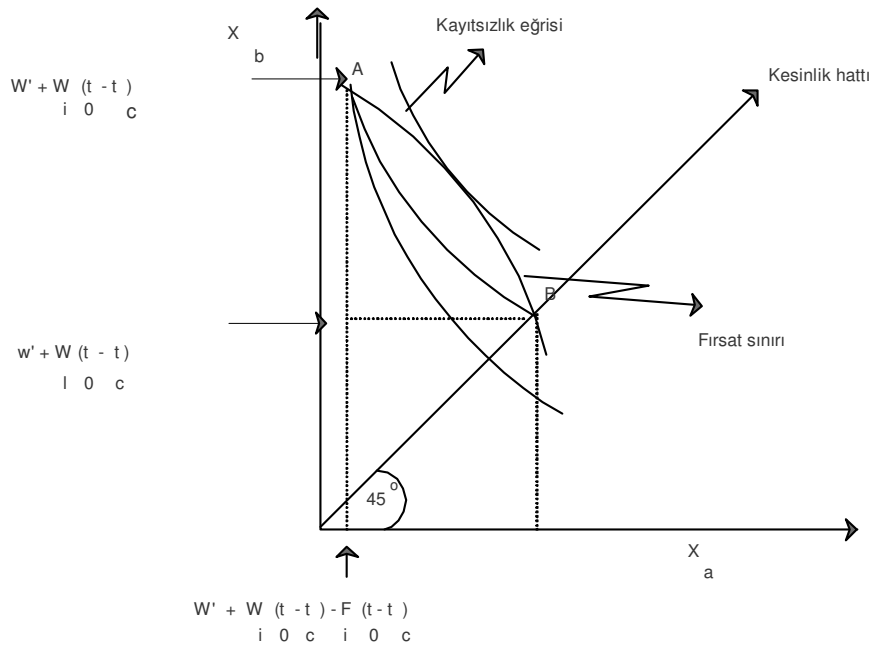
2’de A ve B noktaları arasında tanımlanmıştır), sağ tarafı ise X_a, X_b deki kayıtsızlık yayının meyli ki $dU^* = 0$ olarak tanımlanmıştır. i ve l ’ye katılmada bir denge pozisyonu bulmak için fırsat meyli ile kayıtsızlık yayı eşit olmalıdır. Bu durum l için geçerli olduğu gibi i için de geçerlidir. Eşitlik (d)’nin geçerli olabilmesi için muhtemel marjinal ceza, f_i , yasadışı faaliyetlerden elde edilecek getiriyi aşmalı, matematik olarak, $w_i - w_l$, başka deyimle i deki marjinal fırsatlar l ’den fazla olmalıdır. Aşağıdaki şartlar dahilinde eşitlik (d), i ve l ‘ye katılmada gerekli olan genel bir maksimum için yeterli ve gerekli olan bir koşuldur;

a) Eğer kayıtsızlık yayı merkeze içbükey ise ki zenginliğin marjinal faydasının düştüğünü gösterir ve

b) Eğer fırsat sınırı doğrusal veya merkeze dışbükey ise ki mükafatın düştüğünü ve marjinal cezaların sabit veya arttığını gösteririr.

Eşitlik (d) bize kişilerin eşitlik (a) ve (b)’deki zenginlik arasında yer alan marjinal değişkenlik oranını, eşitlik (a) ve (b)’deki zenginlik arasında yer alan subjektif marjinal ikame oranı ile dengelediği zaman beklenen faydasını maksimum ediyor olduğunu gösteririr. Riske karşı takınılan tutumu dikkate almayarak, Ehrlich i ye girmek için yeterli koşul olarak fırsat sınırının mutlak meylinin kayıtsızlık yayının mutlak meylini aşması gerektiğini ifade etmektedir. Bu durum Şekil 2.4’deki B noktasındaki toplam çalışma zamanının yasal faaliyetlerde harcanan kısmı olarak açıkça görülmektedir veya matematiksel açıdan; $-(w_i - w_l) / (w_i - f_i - w_l) > p_i / (1 - p_i)$ ’dir. Daha açıkcası i ‘nin marjinal beklenen faydası l ’ninkini aşmalıdır.

Ehrlich, eğer fırsat sınırı Şekil 2.4 de olduğu gibi merkeze dışbükey ise veya kişinin yakalanması ve cezalandırılması t_i nin pozitif fonksiyonu ise yasal ve yasadışı faaliyetlere katılmanın zenginliğin artan veya sabit olan marjinal faydası ile uyumlu olduğunu belirtmektedir.

Şekil 2.4. Ehrlich modeli

Suçluların fırsatlarının, onların riske karşı takındığı tavırdan bağımsız olduğunu farz ederek, Ehrlich riske karşı tarafsız olan kimselerin riskten kaçınan kimselerden daha fazla olarak yasadışı faaliyetlerde zaman harcadığını belirtmekte ve risk düşkün kimselerin ise bu üçlü arasında en fazla zaman harcayan kimseler olduğunu belirtmektedir. Matematiksel açıdan eşitlik (d) yi çapraz çarpım ile çarparsak şu eşitlik şartını yazabiliriz;

$$-(1-p_i)(w_i - w_l)U'(X_b) = p_i U'(X_a) (w_i - f_i - w_l), \text{ bu eşitliği yeniden yazarsak;}$$

$-(1-p_i)(w_i - w_l) / p_i (w_i - f_i - w_l) = U'(X_a) / U'(X_b)$, eşitliğin sağ tarafını 1 olarak gösterirsek

$-(1-p_i)(w_i - w_l) / p_i (w_i - f_i - w_l) \leq 1$; yani risk düşkün için eşitlik şartı riske karşı tarafsız olan kimsenin solunda olmalı, hatta riskten kaçınan kimse ile mukayese edersek daha solunda olmalıdır (X_b ye daha yakın olması) çünkü fırsat sınırı merkeze doğru dışbükeydir. Eğer fırsat sınırı doğrusal ve p_i sabit ise maksimum şartına göre suçlular yasadışı faaliyetlerde uzmanlaşacaklardır.

Ehrlich'in bakışı açısından mükerrirlik önceden belirli olan durumların sonucudur. Suç için belirli bir dönemden diğer bir döneme geçişte suçlunun tercihlerinde esaslı bir değişiklik olmadığından dolayı suçlu kolaylıkla suçunu tekrarlama eğilimindedir, Çünkü fırsatlar onun için değişmemiştir. Gerçekten de suçlu için yasal çalışma imkanı daralmış ve hapisane onun yetenek ve iş fırsatlarını etkilemiştir.

Ehrlich modeli hakkında bazı sonuçlar da çıkarmak mümkündür. Diğer değişkenleri sabit tutarsak p_i veya f_i deki bir artış suça katılmayı düşürecek çünkü böyle bir artış cezanın beklenen marjinal maliyetini, $p_i f_i$ artıracaktır. Bununla birlikte, risk tarafsızlığında p_i veya f_i deki yüzde bir artış $p_i f_i$ de aynı etkiye sahiptir. Risk kaçınıcılığında ise f_i deki yüzde bir artış p_i deki yüzde bir artıştan daha etkilidir fakat risk düşüklüğünde durum tersinedir.

Diğer değişkenleri eşitlik (d) de sabit tutarsak, Ehrlich yasal mükafatın düşmesinden veya yasadışı faaliyetin getirisinin yükselmesinden dolayı yasal olmayan yolların marjinal ve ortalama dönüşü artarsa, $(w_i - w_b)$, bu durumun yasadışı faaliyetlere girmek veya daha fazla zaman ayırmak için bir zemin teşkil edeceğini belirtmektedir, Çünkü Şekil 2'de B noktasında görüldüğü üzere fırsat sınırı bu durumda daha düz bir şekil alır. Daha önce faaliyetlerini yasal alanlarda kullanan kimseler şimdi yasadışı alanlara girmek için fırsat bulacaklardır. İşsizlik şansının yükselmesi, u_i , riskten kaçınan kimselerin yasadışı faaliyetlere katılıp katılmamasında oldukça belirsiz bir etkiye sahiptir çünkü işsizlikteki bir yükseliş zenginliğe olan talebi artırır, bununla birlikte suça katılmayı, i düşürebilir çünkü suça katılma muhtemel zenginliği düşürebilir.

En iyi çalışma zamanının i ve l arasında yer değiştirmesi konusunda, Ehrlich suçlunun artan veya düşen bir şekilde riskten kaçınma durumuna göre ayırım yapmaktadır. Eğer artan bir şekilde riskten kaçınma durumu varsa bu durumda

zengin kimselerin fakirlerden daha az bir şekilde suça katılacağını kabul edebiliriz.

Son olarak, Ehrlich yasal piyasa fiyatlarında husule gelen telafi edici ve telafi edici olmayan değişikliklerin yasadışı faaliyetlerin bünyesinde husule gelen değişikliklerden daha az bir öneme sahip olduğunu belirtmektedir. Bunun yanında telafi edici olmayan yasal ve yasadışı fırsatlarda oluşan değişiklikler suça amatör bir şekilde katılan insanlarda oluşturduğu değişiklikler suçta uzman olan kimselerde oluşturduğu değişikliklerden daha büyüktür. Çünkü suçta uzman olan kimseler bir sınır çözüm elde ederler ve yasal fırsatlarda meydana gelen küçük değişiklikler onları etkilemez, hatta tüketim zamanını değiştirmedeği müddetçe yasal işlerde meydana gelen telafi edici olmayan küçük değişiklikler bile onları etkilemez. Ehrlich'e göre değişik market koşullarında oluşan değişiklikler suçta profesyonel olan kimselerde suçta amatör olan kimselerden daha az etkili olur, çünkü suçta uzman olan kimseler yasadışı faaliyetlerle oldukça fazla olarak ilgilenirler. Şahsa karşı işlenen suçların nefret ve ihtirasla işlendiğini gözönüne alarak, Ehrlich bu suçların yasadışı faaliyetler olduğunu belirtmektedir. Şahsa karşı işlenen suçlar insanların dolaysız bir şekilde ihtiyacını karşıladığından dolayı piyasa veya zenginlik oluşturan faaliyetlerden farklıdır. Şahsa karşı suç işleyen kimseler mükafatlara mala karşı suç işleyen kimselerden daha farklı bir şekilde tepki vermeyeceğinden, mala karşı işlenen suçlar için söylenenler bazı değişikliklerle şahsa karşı suç işleyen kimseler için de geçerlidir. Daha somut olmak gerekirse, suçtan yakalanma olasılığının artması veya suçun cezasının artması şahsa karşı işlenen suçları da azaltır, bununla birlikte, yasal piyasa faaliyetlerinde oluşan bağımsız değişiklikler şahsa karşı işlenen suçlar üzerinde daha etkilidir. Mesela w_l deki bir artış diğer gelirlerde oluşan bir düşme ile telafi edilirse bu durum zaman yoğunluklu tüketim faaliyetlerini düşürecek ve şahsa karşı işlenen suçları da azaltacaktır çünkü nisbi maliyetler artmıştır. Bunun yanında, mala karşı işlenen suçların aksine t_c deki dış faktörler etkisiyle oluşan somut bir düşüş olumsuz ölçü etkisi (negative scale effect), ile şahsa karşı işlenen suçları düşürebilir çünkü yasal ve yasal olmayan faaliyetler için daha az bir zaman kalmış olacaktır. Bu gerçeğe uyumlu olarak, şahsa karşı işlenen suçların maliyeti diğer yasadışı faaliyetlere nazaran artmasa bile, yasal kazançlarda meydana gelen olumlu

değişiklikler yasal faaliyetlere ayrılan zamanı çoğaltır dolayısıyla şahsa karşı işlenen suçları azaltabilir.

Suçların arz fonksiyonu zamanın ve diğer kaynakların bu alana tahsis edilmesinin gözönüne alınması yerine gözlenebilen suçların sayısı, q_{ij} ile belirlenmiştir. Ehrlich bütün değişkenlerin sabit olarak birbirleri ile ilişkide olduğunu farzetmiştir;

$$q_{ij} = \Psi_{ij} (p_{ij}, f_{ij}, w_{ij}, w_{lj}, u_{ij}, \pi_j)$$

p_j haricinde bütün değişkenler önceki halinde gösterilmiştir. p_j a) diğer değişkenler olup belli bir kimse, j tarafından işlenen suçların sıklığını, mesela, suçlunun ailesinin zenginlik durumunu, kendini suça karşı müdafaa etmesinin etkinlik durumu, ailesi ve suç organizasyonu tarafından sağlanan özel sigortanın miktarını b) diğer birbirini ikame eden veya birbirini tamamlayan yasadışı işlerin, i , maliyet ve kazancı, c) cezanın hapis, para cezası veya her ikisi olarak şeklini gösterir. Kişilerin yasal ve yasal olmayan alanlarda oluşan muhtemel kazanç fırsatları ve bu fırsatların muhtemel maliyeti olan hapis cezası bakımından farklılık gösterdiğini dikkate alarak, Ehrlich aşağıdaki şekilde toplam suç arz fonksiyonunu sağlamıştır;

$$Q_i = \Psi_i (P_i, F_i, Y_l, Y_i, U_l, \Pi_i)$$

ki; bütün değişkenler, Π haricinde, değişkenlerin ortalama değerlerini gösteririr. Π çevre değişkenlerinin ve diğer değişken dağılımlarının bütün momentlerini gösteririr. Ehrlich, toplam suç arz fonksiyonunu yığınaklı yoğunluk dağılımı fonksiyonu olarak ele aldı. Bu fonksiyon kişiler arasındaki suça girmek için beklenen asgari net kazancın farkını gösterdiği gibi kişilerin sözkonusu net kazançtaki değişkenlere nasıl bir tepki verdiğini de gösteririr. Örneğin risk düşkününü kimseler suçtan beklediği net parasal değer negatif bile olsa suça girebilir, bununla birlikte riskten kaçınan kimseler ancak suçtan beklediği parasal gelir çok yüksek ise suça girebilirler. Bütün kimseler tek tek suçta uzman olsalar ve değişkenlere cevap vermeseler de toplam suç arz fonksiyonu pozitif esnekliğe sahiptir, çünkü yüksek net kazançlar suça yeni

insanları çekecektir.²⁰²

2.7. Heineke'nin Modeli

Mala karşı işlenen suçları gözönüne alarak, Block and Heineke bir ekonomik model geliştirmişlerdir. Buna ilave olarak 1978 yılında Heineke dört adet suçun ekonomik modellerini geliştirmiştir. Bu dört modelden yalnızca Model II suçlarla genel olarak uğraştığından dolayı aşağıda anlatılacaktır. Model II' yi iyi anlamak için aşağıdaki tanımlamalar yapılmıştır,

W: gerçek gelir

W^0 : zenginlik veya dış gelir

U(W): kişinin von Neumann-Morgenstern fayda fonksiyonu,

$U_w > 0, U_{ww} < 0$

x : W^0 nin yasadışı işlere ayrılan belli bir bölümü

$0 \leq x \leq 1$

p: yasadışı işin başarısız olma olasılığı

W_s : yasadışı iş başarılı ise kişinin geliri,

W_u : yasadışı iş başarısız ise kişinin geliri.

Heineke modelini daha açık bir şekilde yapabilmek için aşağıdaki fonksiyonları da tanımlamıştır;

G (t_2 ; α): t_2 saat zaman ayrılan ve başarılı olan yasadışı işten elde edilen parasal dönüşüm; $G_2 > 0, G_\alpha > 0$ and $G_{2\alpha} > 0$.

F (t_2, β): t_2 saat zaman ayrılan ve kişinin yakalanıp tutuklandığı zaman uğradığı parasal ceza; $F_2 > 0, F_\beta > 0$ and $F_{2\beta} > 0$.

L (t_1 ; δ): t_1 saat zaman ayrılan ve yasal yollardan elde edilen parasal dönüşüm; $L_1 > 0, L_\delta > 0$ and $L_{1\delta} > 0$ 'dır.

²⁰² EHRlich, Isaac. Suça Katılma: Bir Ekonomik Analiz. *Suçun ve Cezanın Ekonomisi Hakkında Makaleler* adlı kitabın içinde yayımlanmıştır. (Participation in illegitimate activities: An Economic Analysis in *Essays in the Economics of Crime and Punishment*) editör G. S. Becker ve W. M. Landes, Columbia Üniversitesi Matbaası, New York, 1974.

Eğer yasadışı iş başarılı ise kişinin geliri;

$W_s : W^0 + L(t_1; \delta) + G(t_2; \alpha)$, şeklinde olacak, eğer başarısız ise şu şekle dönüşecektir;

$$W_u : W_s - F(t_2; \beta)$$

ki ,

α , β ve δ bu iki fonksiyondaki değişkenlik parametreleridir

L; yasal faaliyetin, t_1 , parasal ve parasal olmayan fayda ve maliyetlerini ölçer

G, yasadışı faaliyetlerin, t_2 , parasal ve parasal olmayan fayda ve maliyetlerini ölçer F, cezanın parasal ve parasal olmayan fayda ve maliyetlerini ölçer.²⁰³ Heineke başarısızlık durumunu; kişinin yakalandığı zaman eldeki geliri, G, harcıyı harcamadığına göre ise şu şekilde göstermiştir; W_u , $(W^0 + L + G - F; p)$, veya $(W^0 + L - F; p)$. İlk durumda kişi hiç gelir harcamamış, ikinci durumda ise suçtan elde ettiği gelirin tamamını harcamıştır. Yukarıda belirtilen olasılık varsayımından hareketle, Heineke, kişinin beklediği faydayı şu şekilde açıklamıştır; $E[U(W)] = (1-p)U(W_s) + pU(W_u)$. Kişinin beklediği faydayı maksimum yapan t_1 ve t_2 değerlerini seçeceğini Heineke not etmiştir. Bu şartlar altında problem; $(1-p)U(W_s) + pU(W_u)$ 'nin t_1 ve t_2 ye göre ki $t_1 + t_2 \leq t$, şeklinde sınırlama olup, ayrıca $t_i \geq 0$, $i = 1,2$ olduğu kabul edilerek nasıl maksimum yapılacağıdır; Maksimum için gerekli koşullar;

$$a) (1-p)U_s L_{t1} + pU_u L_{t1} = 0, \text{ ve}$$

$$b) (1-p)U_s G_{t2} + pU_u(G_{t2} - F_{t2}) = 0$$

ki; alt işaretler türevleri göstermek için kullanılır, i.e. $L_{t1} = \partial L / \partial t_1$, etc.

İlk durumda, t_1 'in optimum değeri $L_{t1} = 0$ olunca husule gelir ki bu durum kişinin yasal faaliyetlere ayırdığı zamanın kişinin zenginliği ve cezaların karakteri ile bir ilgisinin olmadığını gösterir. Yine bu şarttan yasadışı faaliyetler için oluşan sonucu belli olmayan dönüşümlerin, yasal faaliyetler için ayrılan zamanı etkilemeyeceği çıkartılabilir. Kişinin zenginliği, yasadışı faaliyetlerin getirisinin fazla olması, düşük ceza veya tutuklanma olasılığının olmaması yasal faaliyetlere ayrılan

²⁰³ HEINEKE, J. M. Suçun Ekonomik Modelleri: Genel bir Bakış. *Suçun Ekonomik Modelleri* adlı kitabın içinde yayımlanmıştır. (Economic Models of Criminal Behavior: An Overview in *Economic Models of Criminal Behavior*) editör Heineke, J. M. North - Holland Yayınevi, 1978. s.10-25.

zamanı etkilemez. Bununla birlikte, t_2^o nin optimum değeri ki, ikinci koşuldan elde edilmiştir yasal faaliyetlere ayrılacak zamana bağlıdır. sonra, Heineke, modelinin durağan karşılaştırmalı özelliklerini sunmaktadır. J_2^o yi Jacobian determinanı temsil etmek üzere (t_1^o, t_2^o) 'nin dengeli dağılımında değerlendirilen eşitlik (a) ve (b) deki içsel maksimum için gerekli şartları göstermek için kullanmıştır. Determinantın elementlerini ise D_{ij} , $i, j = 1,2$ olarak göstermiştir. Kişinin yakalanma olasılığında meydana gelen değişiklikler yasal faaliyetler için ayrılan zamanı etkilemez; matematiksel açıdan, $\partial t_1 / \partial p = 0$ bununla birlikte, yakalanma olasılığının yükselmesi suça katılmayı düşürür; c) $\partial t_2^o / \partial p = D_{11} [U_s G_{t2} - U_u (G_{t2} - F_{t2})] / J_2$,

(c)nin köşeli parantezinin içindeki açıklamalar pozitifdir; çünkü (b)'nin birinci sıra koşulu ile $(G_{t2} - F_{t2}) < 0$, D_{11} 'in pozitif ve J_2 'nin negatif olduğu varsayımıyla;

$$\partial t_2^o / \partial p < 0 \text{ dır.}^{204}$$

Kişinin riske karşı olan tutumunu göz önüne almayarak, Heineke zenginlikte oluşan harici değişkenlerin yasal faaliyetler için ayrılan zamanı etkilemeyeceğini ileri sürmüştür; daha bilimsel bir ifadeyle,

$$\partial t_1^o / \partial W^o = 0 \text{ dır.}$$

Eğer kişi riskten ve mutlak anlamda düşen bir şekilde riskten kaçmıyorsa veya risk düşkününü ve mutlak anlamda artan bir şekilde risk düşkünlüğünde bulunuyorsa zenginlik düzeyinin artması suça katılmayı artıracaktır; daha kesin bir ifadeyle,

$$d) \partial t_2^o / \partial W^o = -D_{11} [(1-p) U_{ss} G_{t2} + p U_{uu} (G_{t2} - F_{t2})] / J_2^o,$$

Köşeli parantezin içindeki açıklama pozitif olduğundan dolayı,

$$\partial t_2^o / \partial W^o > 0 \text{ dır.}$$

Yasadışı faaliyetlerin dönüşümünün değişmesi yasal işe katılma oranını etkilemez; resmi olarak, $\partial t_1^o / \partial \alpha = 0$ Mutlak anlamda düşen bir şekilde riskten

²⁰⁴ EIDE, E. *Suçü Önlemenin Ekonomisi ve Akıllı Suçlu. (Economics of Crime Deterrence and the Rational Offender)* North - Holland Yayınevi, 1994, s.83.

kaçınma durumu varsa, yasadışı işlere katılım bu işlerden elde edilen getirinin artması ile artacaktır; matematik olarak,

$$e) \partial t_2^0 / \partial \alpha = -D_{11} (\partial EU / \partial W^0) G_{2a} / J_2^0 + G_a (\partial t_2^0 / \partial W^0)$$

Eşitlik (e)' de birinci ve ikinci açıklama pozitif olduğundan dolayı mutlak anlamda düşen bir şekilde riskten kaçınma durumu varsa şu netice elde edilir;

$$\partial t_2^0 / \partial \alpha > 0$$

Suçun cezasının artırılması yasal faaliyetler, t_1 , için ayrılan zamanı etkilemeyecektir; daha açık bir ifadeyle, $\partial t_1^0 / \partial \beta = 0$ bununla birlikte, suç faaliyeti düşecektir:

$$f) \partial t_2^0 / \partial \beta = pD_{11} [F_b U_{uu} (G_2 - F_2) + U_u F_{2b}] / J_2^0.$$

F_β ve $F_{2\beta} > 0$ olduğu farzedilerek, riskten kaçınan kimseler için; $\partial t_2^0 / \partial \beta < 0$ 'dır. Bununla birlikte, risk düşkününü kimseler için eşitlik (f) deki köşeli parantezin içindeki iki terim birbirinin karşısı işarete sahiptir ve β deki değişikliğin etkisi bu terimlerin değişik faktörlü değerlerine tabidir. Sonuç olarak risk düşkününü kimseler için işaret önceden belirlenemez. Son olarak, yasal faaliyetlerin getirisinin yükselmesi hem yasal hem de yasal olmayan faaliyetlere katılımı artıracaktır. Bu anlamda yasal ve yasal olmayan faaliyetler birbirlerine katkı sağlamakta, tamamlamaktadırlar; matematik olarak, $\partial t_1^0 / \partial \delta = -D_{22} (\partial EU / \partial W^0) L_{1\delta} / J_2^0$

$$\partial t_1^0 / \partial \delta > 0$$

$$\partial t_2^0 / \partial \delta = L_d (\partial t_2^0 / \partial W^0)$$

$\partial t_2^0 / \partial \delta > 0$ 'dır. Netice olarak, Heineke'nin modelinden risk tarafsız kimseler için aşağıdaki neticeler çıkartılabilir;

$$\partial t_2^0 / \partial W^0 = 0$$

$$\partial t_2^0 / \partial \delta = 0$$

$$\partial t_2^0 / \partial \alpha > 0$$

$$\partial t_2^0 / \partial \beta < 0$$

$$\partial t_1^0 / \partial \delta > 0 \text{ dır.}$$

2.8. Schmidt ve Witte' nin Modeli

Schmidt ve Witte kişinin herhangi bir işe sahip olup olmadığını modeline eklediler. İş ve ceza müeyyidelerinin sonucunun karşılıklı olarak birbirinden bağımsız olduğunu farzettiler. Olasılık için aşağıdaki işaretleri kullandılar;²⁰⁵

p_a , tutuklanma olasılığı

$p_{c/a}$, tutuklanan kimselerin mahkum olma olasılığı

$p_{j/c}$, mahum olan kimselerin hapsedilme olasılığı.

Sekiz durum ve herbir durumun kendi olasılıkları ile gelir düzeyi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir;

²⁰⁵ SCHMIDT ve WITTE, a.g.e. s.157.

Tablo 2.5: Olasılıkları ile birlikte durumlar ve gelir düzeyleri

Durum	Olasılığı	Gelir Düzeyi
İş sahibi ve ve suçtan dolayı yakalanmamış	$P_1 = (1-e) (1-p_a)$	$I_1 = A + L(t_b, \delta) + G(t_l, \alpha)$
İşsiz ve suçtan dolayı yakalanmamış	$P_2 = e (1-p_a)$	$I_2 = A + G(t_l, \alpha)$
İş sahibi ve tutuklanmış fakat mahkum edilmemiş	$P_3 = (1-e) p_a (1-p_{c/a})$	$I_3 = A + a(t_b, \delta) + G(t_l, \alpha) - F^1(t_l, \beta)$
İşsiz ve tutuklanmış fakat mahkum edilmemiş,	$P_4 = (e) p_a (1-p_{c/a})$	$I_4 = A + G(t_l, \alpha) - F^1(t_l, \beta)$
İş sahibi, tutuklanmış ve para cezası şeklinde mahkum edilmiş	$P_5 = (1-e)p_a p_{c/a} (1-p_{j/a})$	$I_5 = A + L(t_l, \delta) + G(t_b, \alpha) - F^2(t_b, \beta)$
İşsiz, tutuklanmış ve para cezası şeklinde mahkum edilmiş,	$P_6 = (e) p_a p_{c/a} (1-p_{j/c})$	$I_6 = A + G(t_b, \alpha) - F^2(t_b, \beta)$
İş sahibi, tutuklanmış ve hapsedilmek suretiyle mahkum edilmiş	$P_7 = (1-e) p_a p_{c/a} p_{j/a}$	$I_7 = A + L(t_b, \delta) + G(t_b, \alpha) - F^3(t_b, \beta)$
İşsiz, tutuklanmış ve hapsedilmek suretiyle mahkum edilmiş,	$P_8 = (e) p_a p_{c/a} p_{j/c}$	$I_8 = A + G(t_b, \alpha) - F^3(t_b, \beta)$

Kaynak: Schmidt ve Witte, s. 158.

Yukarıdaki tablodan görüleceği üzere, Schmidt ve Witte ceza adaletinin müeyyidelerini $F^j(t_l\beta)$, for $j = 1$ (tutuklanma), 2 (para cezası), 3 (hapis cezası) olarak göstermişlerdir. G ve F^j için de aynı varsayımdan hareket ederek, $L_t = \partial L / \partial t_L > 0$, $L_d = \partial L / \partial \delta > 0$, $L_{td} = \partial^2 L / \partial t_L \partial \delta > 0$ olarak kabul etmişlerdir. Schmidt ve Witte kişinin gelirini aşağıdaki üç şeyin birbirini tamamlamasıyla oluştuğunu kabul etmişlerdir:

a) Emeğe dayanmayan gelir veya zenginlik, A

b) Eğer kişi iş sahibi ise emekten kazandığı gelir

c) Suçtan elde edilen gelir, G , ki suçtan elde edilen brüt gelirden uygulanan ceza hukuku müeyyidesi, F^j çıkarılmak suretiyle bulunur. Schmidt ve Witte kişi işsiz ise emek gelirinin sıfır olduğunu varsayımlardır.²⁰⁶ Schmidt ve Witte modelleri için aşağıdaki sembolleri kullanmışlardır;

t_L : Emekte harcanan zaman

t_I : Suçta harcanan zaman

T : Bulunabilen toplam zaman

I_i : i durumundaki toplam gelir veya zenginlik

A : Emeğe dayanmayan gelir veya zenginlik

$U(I)$: geliri belli bir faydaya dönüştüren fonksiyon

$E[U(I)]$: fayda fonksiyonunun beklenen değeri

$F^j(t_l, \alpha)$: j ninci ceza hukuku müeyyidesi uygulanırsa (psikolojik maliyetlerin net parasal karşılığı dahil) t_l saat zaman ayrılan suçtan dolayı uğranılan ceza

$G(t_l, \alpha)$: t_l saat zaman ayrılan suçtan elde edilen kazanç (psikolojik maliyetlerin net parasal karşılığı)

$L(t_l, \delta)$: t_l saat emek piyasasında harcanan işgörmenin değeri (psikolojik maliyetlerin net parasal karşılığı)

β : ceza fonksiyonunda harici değiştirme parametresi

α : Suçtan kazanma fonksiyonunda harici değiştirme parametresi

δ : Emek piyasası getiri fonksiyonunun harici değiştirme parametresi

p_i : i durumunun olma olasılığı

²⁰⁶ SCHMIDT ve WITTE, a.g.e. s.159.

e : Beklenen işsizlik oranı

Kişinin fayda fonksiyonunu $U(I)$ olarak tanımlayarak, Schmidt ve Witte kişinin beklenen fayda fonksiyonunu şu şekilde formül etmişlerdir;

$$E[U(I)] = \sum_{i=1}^8 p_i U(I)$$

ki $i = 1, 2, 3, \dots, 8$ şeklinde sekiz duruma işaret eder. Kişi bu fonksiyonu maksimum yapmak için t_L ve t_I yi seçer. Heineke'nin yaptığı gibi Schmidt ve Witte kişinin boş zamanlara ayırdığı vaktin değişken olduğunu, t_L ve t_I pozitif olduğunu ve ikisinin toplamının toplam zamanı, T yi aşamayacağını kabul etmişlerdir (öreneğin, 24/saatler/gün):

$$t_L \geq 0, \quad t_I \geq 0, \quad t_I + t_L \leq T.$$

Yine, Heineke'nin yaptığı gibi, Schmidt ve Witte, kişilerin suç, çalışma ve boş vakitler arasında maksimumu bulacaklarını varsaymışlardır. Matematik olarak bu kısıtsız maksimizasyona eşittir.

Bundan da öte Heineke gibi, Schmidt ve Witte, kişilerin önce zamanlarını emek piyasasına bu piyasanın majinal getirisi sıfır olana kadar tahsis edeceklerini, daha sonra geri kalan zamanı suç için tahsis edeceklerini kabul etmişlerdir. Schmidt ve Witte, suç için zaman tahsisini kişilerin ilave suç faaliyetinden beklediği faydanın cezadan dolayı meydana gelen düşmeye eşit olana kadar yapacaklarını kabul etmişlerdir.

Hem Heineke hem de Schmidt ve Witte t_L ve t_I nin tekrar edici bir şekilde belirleneceğini varsaymışlar yani kişi yasal faaliyetten beklediği net son birim yararı sıfır olana kadar zamanını yasal faaliyetlere ayıracak ve bu kararı suç faaliyetinden bağımsız olacaktır; bununla birlikte, t_I nin seçimi t_L nin düzeyine bağlı olacaktır. t_L , emek dışı gelirden, ceza müeyyidelerinde veya işsizlik oranında meydana gelen

değişikliklerden etkilenmez. Bununla birlikte, emeğin getirisinin artması yasal faaliyetler için ayrılan zamanı artıracaktır, çünkü $dtL / d\delta > 0$ dir.²⁰⁷

Beklenen yakalanma olasılığının, pa, artması suç için tI ayrılan zamanı düşürür. Tutuklanmalarda artış potansiyel suçluların beklentilerini azalttığından dolayı suç için daha az zaman ayrılmasına neden olur. Bununla birlikte, beklenen mahkumiyet veya hapis cezası olasılıklarının suç için ayrılan zamanı nasıl etkileyeceği şüphelidir. Suçtan elde edilecek gelirle suç için öngörülen maliyet arasındaki farka bağlıdır, daha açıkcası $(Gt - F1t)$ 'nin işaretine bağlıdır. Bununla birlikte, risk tarafsızlığı ve riskten kaçınma durumunda, tutuklanma, mahkum olma veya hapse girmenin beklenen olasılığının artması suç için ayrılan zamanı düşürebileceği söylenebilir. Emek dışı gelirin, A, tI üzerindeki etkisi konusunda Schmidt ve Witte kişinin riske karşı olan tutumunu baz almışlardır. Risk tarafsızlığı durumunda böyle bir değişikliğin tI üzerinde etkisi olmaz, matematik olarak $dtI / dA = 0$ dir. Daha yaygın olarak, artan gelirle birlikte riskten kaçınma durumu düşüyorsa, emek dışı gelirin artması suç için daha fazla zaman ayrılmasına neden olur; $(dtI/dA > 0)$ 'dir. Bundan, kişiler eğer zenginleşirse yasadışı faaliyetlere daha fazla zaman ayıracağı anlaşılır. Eğer kişilerin zenginleştikçe riskten nefret ettiği farzedilirse, fakirlerin yasadışı işlere daha fazla zaman ayırdığı kabul edilir. Bununla birlikte, zenginleşme sonucu önceleri kişinin riskten nefretini artırıp sonradan düştüğü varsayılırsa, çok zengin ve çok fakir kimselerin suça daha fazla zaman ayırdıkları kabul edilebilir. Bu iki gruptan, ilk bahsedilenler sokak suçları işlerken, son bahsedilenler beyaz yakalı suçlar işlerler.²⁰⁸

Suçun getirisi değişirse, α , sonucun ne olacağı belli değildir. Suçun getirisinde artış suç için ayrılan zamanın artmasına neden olur yani $(dtI/d\alpha > 0)$ 'dir. Risk tarafsızlığı veya mutlak anlamda azalan riskten kaçınma durumunda gelir etkisi pozitif ise yani $(dtI / dA \geq 0)$ ise bu artış açık olarak görülebilir. Suç için uygulanan ceza değiştiğinde, netice daha fazla karmaşıktır. $dtI/d\beta < 0$ olabilmesi için kişi ya risk

²⁰⁷ SCHMIDT ve WITTE, a.g.e. s.160..

²⁰⁸ SCHMIDT ve WITTE, a.g.e. s.161.

tarafsızı olmalı ya da riskten kaçınan kimse olmalı artı suç için getirilen değişik müeyyideler altında suçun net marjinal getirisi için bazı sınırlamalar konulmalı veya mutlak anlamda azalan riskten kaçınma hali bulunmalıdır.

Emek piyasasında getirinin artması, emek piyasası için ayrılan zamanı artırır, $dtL/d\delta > 0$, bununla birlikte, bu artışın suç için ayrılan zamanı nasıl etkileyeceği belli değildir. Risk tarafsızlığı durumunda, herhangi bir etki sözkonusu değildir, matematiksel olarak, $dtI/d\delta = 0$ dır. Emek piyasasında getirinin artması suç için ayrılan zamanı artırır yani $dtI/d\delta > 0$ dır, bununla birlikte, Schmidt ve Witte bu görüşlerinin makul olmadığını, boş zamanı modeline kattıkları için bu hususun modelleri için bir dezavantaj olduğunu belirtmişlerdir. Schmidt ve Witte'ye göre ücretlerde husule gelen artış, suç için ayrılan zamanı düşürür. Beklenen işsizlik oranının, e , suç için ayrılan zamanı nasıl etkilediğini bilebilmek için kişinin riske karşı takındığı tavrı bilmek gerekmektedir. Risk tarafsızlığı durumunda beklenen işsizlik oranı suç için ayrılan zamanı etkilemez yani $dtI/de = 0$ ' dır. Riskten kaçınma ve artan gelirle birlikte azalan riskten kaçınma durumunda, suça ayrılan zaman düşer daha resmi bir ifadeyle; $dtI / de < 0$ ' dır; bununla birlikte, bu durum beklenmeyen bir sonuç olup daha fazla araştırmayı gerektirmektedir. Daha sonra, Schmidt ve Witte suç için ayrılan zamanı göstermek için aşağıdaki modeli kullanmışlardır;

$$tI = f(p_a, p_c/a, p_j/c, e, L, G, F_j, A, zevkler).$$

Model'den suç düzeyinin emek piyasasının şartlarına bağlı olmadığı, ayrıca tI ve tL nin dönüşümlü olarak belirlendiği yani önce emek piyasasının belirleneceği ve bu hususun suç kararından bağımsız olacağı anlaşılır. Öteki değişkenler daha önce tartışılmıştır.

2.9. Beklenti Teorisi

Beklenen fayda teorisine alternatif olmak üzere birçok modeller geliştirilmiştir. Misal olmak üzere subjektif beklenen fayda modeli kesinliği denk model subjektif olarak ağırlıklı fayda modeli, ağırlıklı olarak farklılaştırılmış üretim ortalaması modeli (Lynch and Cohen, 1978), pişmanlık teorisi modeli (Bell, 1982), ve beklenti modeli (Kahneman and Twersky, 1979) gösterilebilir.²⁰⁹ Yukarıdaki modellerden yalnızca beklenti modeli açıklanacaktır. Çünkü beklenti modeli beklenen fayda modelinin bazı önermelerini kabul etmez ve deneylere dayanır. Burada şu husus da belirtilmelidir ki buradaki alternatif modellerden hiçbiri suç konusunda herhangi bir ekonomik model getirmemiştir, bu modeller daha çok kişinin, belirsizlik durumunda kararını nasıl vereceği konusunu işlemişlerdir. Kahneman ve Twersky kişilerin sonuçları kesin olan şeyleri abartarak sonuçları kesin olmayan şeylerden daha fazla değer verdiklerini kabul etmektedirler. Bu eğilim kesinlik etkisi olarak adlandırılır ve beklenen fayda modeline açık bir çelişki oluşturur.

Kahneman ve Twersky risk altındaki kişinin iki aşamalı takdir etme işlemi anlatmaktadırlar. Bunlar ilk inceleme ve bunun sonunda olan değerlendirme aşamalarıdır. İlk aşamada önerilen beklentilerin ilk değerlendirilmesi yapılırken, ikinci aşamada önerilen beklentiler değerlendirilir ve değeri en yüksek olan miktar seçilir. Kahneman ve Twersky ilk inceleme aşamasında altı tane temel işlemi aşağıdaki şekilde tarif etmişlerdir;

Kodlama: Bu işlemde beklenen fayda modelinin aksine -ki bu modelde çıktılar zenginlik durumunun son hali nazarı itibare alınarak değerlendiriliyordu- çıktılar kazanç ve kayıp olarak ele alınmışlardır.

Birleştirme: Eşdeğer çıktı durumunda beklentiler olasılıklarının birleştirilmesi

²⁰⁹ Lattimore and Witte, s. 138

durumuyla kısaltılabilir. Mesela, (100, .20; 100, .20) şeklindeki beklenti, (100, 40) şekline dönüştürülebilir ve bu şekilde değerlendirilir.

Ayırma: Bu işlemde, risksiz durum riskli durumdan ayrılır. Mesela, (-300, .40; -200, .60) şeklindeki olumsuz beklenti, %50'nin üzerinde bir kaybın kesin kayıp olacağı düşüncesiyle (-200 kesin kayıp) ve beklenti olarak (-300, .40) şeklinde kabul edilebilir.

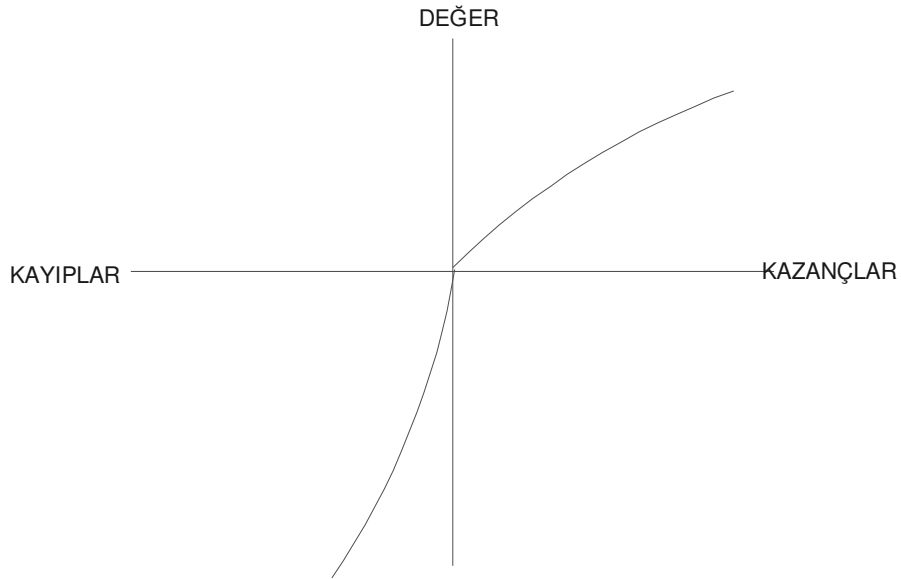
İptal etme: Önerilen beklentilerin hepsinde ortak olan bazı kısımlar atılabilir. Mesela, (400, .15; 150, .25; -75, .35) ve (400, .15; 100, .30; -80, .40) arasındaki seçim (150, .25; -75, .35) ve (100, .30; -80, .40) şeklinde bir seçim olarak kolayca kısaltılabilir.

Basitleştirme: Olasılıklar ve çıktılar bazen yuvarlanabilir. Mesela, (.51, .24) şeklindeki beklenti, .50 kazanma şeklinde bir şans olarak değerlendirilebilir. Bu işlemde, ayrıca gerçekleşmesi oldukça zor olan olasılıklar da atılır. Mesela, .1 şeklindeki bir olasılık v.b.

Baskın olanı Belirleme: Baskın olan alternatifi belirlemek ve geniş kapsamlı bir değerlendirme yapmadan reddetmek amacıyla önerilen alternatifler gözden geçirilir. Mesela, (300, .20; 101, .49) şeklindeki alternatif, (300, .15; 99, .51) şeklindeki alternatife, eğer iki alternatifte de ikinci kısımlar (100, .50) şeklinde basitleştirilirse baskın gelecektir. Kahneman ve Twersky daha sonra değerlendirme aşamasını anlatmışlardır. Bu aşamada ilk incelemesi yapılan beklentinin genel anlamda değeri, V , şeklinde gösterilmiş, π ve ν şeklinde iki ölçü ile açıklanmıştır. İlk ölçü, π , her bir olasılık p ile beraber $\pi(p)$ şeklinde karar olasılığına dönüşür ki, p nin beklentideki genel etkisini gösterir. Yalnız hatırdan uzak tutulmalıdır ki π , p ile aynı değere sahip değildir ve $\pi(p) + \pi(1-p) < 1$ dir. İkinci ölçü, ν , her bir sonuca, x , $\nu(x)$ şeklinde numara vererek o neticenin subjektif değerini gösterir. Daha önce açıklandığı gibi referans noktası ölçünün sıfırcı noktası olarak kabul edilebilir ve bütün sonuçlar bu referans noktasına göre tanımlanır ve ν referans noktasından

sapmaları -ki bu sapmalar kazanç veya kayıp olur- gösterir.²¹⁰

Kahneman ve Twersky'nin değer fonksiyonu beklenen fayda modelinin değer fonksiyonundan tamamen farklıdır. Değeri iki argümanın fonksiyonu olarak kabul etmişlerdir a)mal varlığı referans noktası b) pozitif veya negatif, referans noktasından sapmaların boyutu önemlidir. Hipotezlerinde, zenginlikte oluşan değişkenlerin referans noktasının üzerinde dışbükey olduğunu, daha bilimsel bir ifadeyle ($v''(x) < 0$, $x > 0$ şartıyla), referans noktasının altında ise içbükey olduğunu, matematiksel açıdan ifadeyle ($v''(x) > 0$, $x < 0$ şartıyla) olarak kabul etmişlerdir. Bunun yanında, değer fonksiyonu kayıplar için, kazançlardan daha düzdür. Değer fonksiyonunun özelliklerini açık bir şekilde göstermek için, Kahneman ve Twersky aşağıdaki şekli çizmişlerdir.²¹¹

Şekil 2.5: Denge Kayma Fonksiyonu

Kaynak: Kahneman, ve Twersky, s.279.

²¹⁰ KAHNEMAN, D. ve TVERSKY, A. Beklenti Teorisi: Risk altındaki kararın incelenmesi. (Prospect Theory: An analysis of decision under risk) *Econometrica*, 47(2), 1979, s.279.

²¹¹ KAHNEMAN, D. ve TVERSKY, A. Beklenti Teorisi: Risk altındaki kararın incelenmesi. (Prospect Theory: An analysis of decision under risk) *Econometrica*, 47(2), 1979, s.279.

Bundan da öte, Kahneman and Twersky' nin ağırlık fonksiyonu da beklenen fayda modeline açık bir çelişki teşkil eder. Karar ağırlıkları beklentiler arasında yapılan bir seçimden oluşmalarına rağmen, onlar olasılık değildir ve olasılık önermelerine uygun hareket etmezler. Kahneman and Twersky aşağıdaki misali vermektedirler: Hile yapılmayan bir yazı tura oyununda bir atışta turanın gelme olasılığı .50 dir, bununla birlikte, karar olasılığı $\pi(.50)$ -ki yapılan seçimden türetilmiştir-.50 den daha küçüktür. Gerçekte “Karar olasılıkları beklenti isteklerinin olaylar üzerindeki etkisini ölçerler yalnızca olayların olasılığını ölçmezler” Yalnızca beklenti prensibinin olduğu durumda $\pi(p) = p$ dir. Bununda ilerisinde, Kahneman ve Twersky karar ağırlıklarının mesela şüphe durumunda etkileneceğini ifade etmektedirler (s. 280) ki bu konuda fazla bir ayrıntıya inmek gereksizdir. Ağırlık fonksiyonu konusunda, Kahneman ve Twersky aşağıdaki hususları iddia etmektedirler; a) π ; $\pi(0)$ ve $\pi(1)$ ile p nin artan derecede bir fonksiyonudur.

b) p nin küçük değerleri için, π ; p nin alt toplam fonksiyonudur ki $\pi(rp) > r\pi(p)$ dir. Bu durumda $0 < r < 1$ olarak kabul edilmiştir. Bunun yanında, çok küçük olasılıklar genellikle abartılmıştır ki küçük p için $\pi(p) > p$ dir.

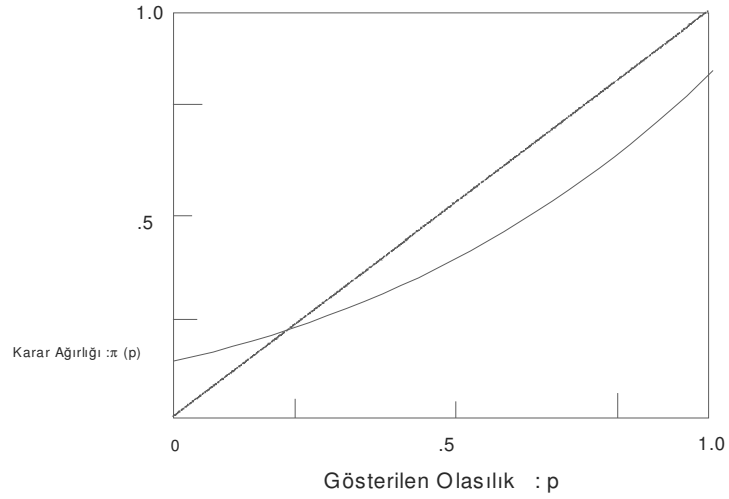
c) $0 < p < 1$ olduğu zaman $\pi(p) + \pi(1-p) < 1$ dir. Bu özellik alt kesinlik olarak adlandırılabilir. Buna ilave olarak, bu prensip, π nin p ye göre regresif olduğunu yani tercihlerin olasılıkta husule gelen değişkenliğe, beklenti prensibinde oluşan değişiklikten daha az duyarlı olduğunu anlatır. Daha açık bir deyimle, tamamlayıcı olayların ağırlıklarının toplamı kesin ağırlıklı olayların ağırlıklarının toplamından daha azdır.

d) Karar ağırlıkları çok küçük olasılık durumunda aşağıdaki sayfada görülen kalın çizgili sınıra yaklaşmaktadır ki Kahneman and Twersky bu durumu alt nisbilik olarak adlandırmakta ve bu durumun ancak ve ancak $\log \pi$ nin $\log p$ nin dışbükey fonksiyonu olduğu durumda geçerli olduğunu beyan etmektedir.

e) Kişiler gerçekleşmesi oldukça düşük olasılıkları gözönüne almazlar, diğer yandan gerçekleşmesi oldukça yüksek olasılıkları kesin olarak algırlar ki bu durumdan π nin uç noktalarda diğer noktalardan farklı bir şekilde davrandığı ortaya

çıkarılabilir.²¹²

Ağırlık fonksiyonunu açık bir şekilde gösterebilmek için Kahneman ve Twersky aşağıdaki şekli çizmişlerdir;

Şekil 2.6. Farazi Ağırlık Fonksiyonu

Kaynak: Kahneman ve Twersky, s.283.

Beklenti teorisinin perspektifinden riske karşı takınılan tavır halinin de beklenen fayda modelinden farklı olduğu sonucu çıkarılır. Beklenti teorisine göre, riske karşı tutum π ve ν nin beraberce tutumuyla belirlenir. Değer fonksiyonu kazançlar için dışbükey olup, kayıplar için içbükeydir. İnsanların küçük olasılıkları abartması sigorta ve kumarı açıklayabilir.²¹³

²¹² KAHNEMAN, D. ve TVERSKY, A. a.g.e., s.279.

²¹³ KAHNEMAN, D. ve TVERSKY, A. a.g.e., s.285-286.

2.10. Lattimore ve Witte'nin Modeli

Kahneman ve Twersky herhangi bir suçun ekonomik modelini oluşturmamalarına rağmen, Lattimore ve Witte beklenti teorisinden yola çıkarak bir adet suçun ekonomik modelini geliştirmişlerdir. Bu modeli iyi anlayabilmek için beklenen fayda modelinin suç tercihini gözden geçirmek ve beklenti teorisinin suç seçimi modeli ile karşılaştırmak gerekmektedir.

Lattimore ve Witte aşağıdaki beklenen fayda modelinin suç tercihini geliştirmişlerdir; Suçtan kazanılarak elde edilen fayda (U) iki elementten oluşur: elde edilen toplam zenginlik veya gelir (W), ve harcanabilen boş zamanın miktarı (T). Matematik olarak, $U = U(W, T)$, ki, W yasal faaliyetten, (w^0) elde edilen gelir ve yasal olmayan faaliyetten elde edilen gelirin toplamı olarak tanımlanabilir, T yasal ve yasal olmayan piyasa dışı faaliyetlerin ya da bulunabilen boş zamanın miktarını gösterir.²¹⁴

Yasa dışı faaliyetlerin getirisi yalnızca yasa dışı iş için ayrılan zamana (t_1) bağlı olmayıp mesela güvenlik için korunma araçları şeklindeki diğer faktörlere de bağlıdır. Bu başka faktörler α olarak gösterilebilir ve yasa dışı iş fonksiyonunda değiştirme işlevine sahiptir. Lattimore and Witte X_1 fonksiyonu ile yasa dışı işten elde edilen bütün kazançların parasal karşılıklarının bulunabileceğini varsaymıştır. Matematiksel olarak;

$$W = w^0 + X_1(t_1; \alpha) \text{ 'dır (s. 145).}$$

T kişinin toplam zamanı, (T^0)'dan yasal faaliyet için ayrılan zaman çıkarıldıktan sonra ortaya çıkan miktara eşittir. Yasal faaliyet için ayrılan zaman sabit olduğu varsayılmış ve t_L olarak gösterilmiştir. (t_1) ise yasadışı iş ve bu iş için mahkemece gerekli müeyyidenin uygulanabilmesi için gerekli zamanın toplamını gösterir. Mahkeme hükmü, kişi tarafından suç için ayrılan zamana ve cari ceza

²¹⁴ LATTIMORE ve WITTE, a.g.e. ss. 158.

hukuku politikasına bağlıdır. Bu faktörler β ile gösterilebilir ve ceza fonksiyonunda değiştirme işlevi görür. Bundanda öte, Lattimore ve Witte bütün ceza müeyyidelerinin X_2 şeklinde bu müeyyideleri uygulamak için gereken zaman olduğunu varsayarak zamana çevirmişlerdir.

Daha açıkcası;

$$T = T^0 - t_L - t_I - X_2(t_I; \beta) \text{ (s. 145).}$$

Lattimore and Witte iki durum farzetmişlerdir; Kişi ya yakalanır ve mahkum olur (p olasılığı ile), A, veya kişi yakalanmaz, B. A durumu için kişinin pozisyonu aşağıdaki şekildedir;

$$W^A = w^0 + X_1(t_I; \alpha)$$

$$T^A = T^0 - \bar{t}_L - t_I - X_2(t_I; \beta).$$

B durumu için;

$$W^B = w^0 + X_1(t_I; \alpha)$$

$$T^B = T^0 - \bar{t}_L - t_I \text{ dir.}$$

Bu yapıya bakarak, kişinin kararının beklenen faydayı maksimum yapma olduğu anlaşılır ki kişinin iki durumdaki toplam faydasına eşit olup kişinin kendisini bulacağı iki durumdan birisindeki olasılıkla ilişkilendirilerek bulunur. Matematiksel açıdan kişi durumunu t_I şeklindeki suç için ayrılan zamana göre maksimum yapmaya çalışmaktadır;

$$EU(W, T) = pU(W^A, T^A) + (1-p)U(W^B, T^B) \text{ 'dır (s. 145).}$$

Suç işleyen kimse T ve W nin artmasından artan bir şekilde tatmin olabilir fakat bu artış düşen bir seviyededir. Bu fayda fonksiyonunda bir sınırlama teşkil eder ve aşağıdaki şekilde gösterilebilir;

$$\partial U(W^i, T^i) / \partial W > 0,$$

$$\partial U(W^i, T^i) / \partial T > 0,$$

$$\partial^2 U(W^i, T^i) / \partial W^2 < 0,$$

$$\partial^2 U(W^i, T^i) / \partial T^2 < 0,$$

ki,

i ; A veya B durumunu gösterir.

Lattimore and Witte boş zamanda oluşan bir değişiklikle zenginliğin marjinal faydasının değiştiği durumda ne olacağının açık olmadığını vurgulamaktadırlar; matematiksel olarak, $\partial^2 U(W^i, T^i) / \partial W \partial T > = < 0$, $i = A, B$ durumları içindir. Eğer çok değişkenli riskten kaçınma hali varsa kişi zenginlikteki artışa, boş zamanlarda husule gelen artıştan daha az kıymet verecektir ki bu durumda yukarıdaki eşitkenlik negatife dönecektir. Bu durumda fakir insanların boş zamana zenginlerden daha fazla değer verdiğini kabul ediyoruz ki bu husus doğru olmayabilir.

Beklenti teorisini kendilerine dayanak yaparak, Lattimore ve Witte suçun bir ekonomik modelini geliştirdiler. Daha önceden de bildiğimiz üzere, beklenti teorisi, kişinin potansiyel tercihinin zenginlikte olan değişme, ΔW , ve boş zamanda oluşan değişme, ΔT , ile belirleneceğini kabul etmektedir. Kişi A ve B durumunda ilk inceleme pozisyonunda neticeleri kodlayacaktır;

A durumu için:

$$\Delta W^A = X_1(t_1; \alpha) \text{ ve}$$

$$\Delta T^A = -t_1 - X_2(t_1; \beta).$$

B durumu için:

$$\Delta W^B = X_1(t_1; \alpha) \text{ ve}$$

$$\Delta T^B = -t_1 \text{ dir.}$$

Değerlendirme safhasından sonra, derhal kişi kazanç ve kayıpları kodlar ve A ile B durumunda suç beklentisini onun subjektif değeri olan v ile ölçer. Bunun yanında, karar ağırlığı, w , kişisel olarak belirlenir. Matematik olarak kişi aşağıdaki eşitliği t_1 e göre maksimum yapmaya çalışır;

$$V(\Delta W, \Delta T) = w(p)v(\Delta W^A, \Delta T^A) + w(1-p)v(\Delta W^B, \Delta T^B) \text{ dir .}$$

Bu eşitliği beklenen fayda modeli ile karşılaştırırsak, iki önemli farkın olduğu kolayca ortaya çıkar. Bunlar, a) Karar ağırlıkları her bir durumun gerçekleşme olasılığına bağlıdır fakat olasılıkla aynı şey değildirler b) Bir şeye kıymet verme boş zamana ve gelire bağlı olmayıp onlardaki değişkenliklere bağlıdır. Bu husus beklenti teorisini için bir sınırlama teşkil eder ve aşağıdaki şekle bağlıdır;

$$\partial v(\Delta W^i, \Delta T^i) / \partial W > 0,$$

$$\partial v(\Delta W^i, \Delta T^i) / \partial T > 0,$$

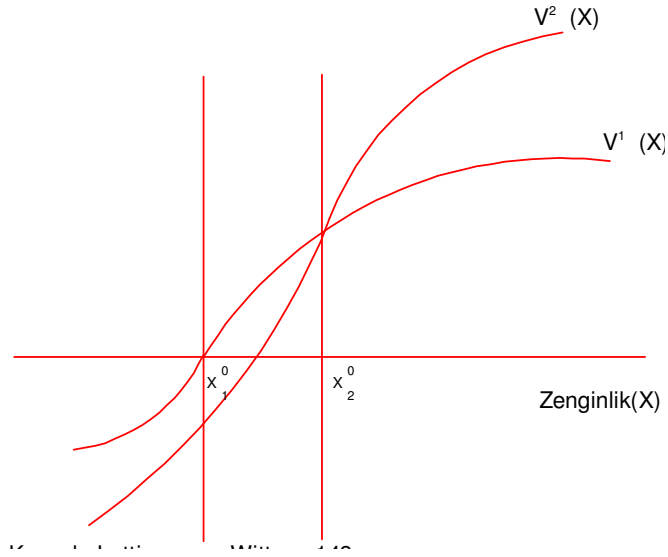
$$\partial^2 v(\Delta W^i, \Delta T^i) / \partial W^2 < 0,$$

$$\partial^2 v(\Delta W^i, \Delta T^i) / \partial T^2 > 0$$

ki,

$i = A, B$ 'dir. Bu türevlerden, beklenen fayda modelinde olduğu gibi kazançların düşen oranda, kayıpların marjinal artış oranının ise beklenen fayda modelinin tersine artan bir şekilde olduğu hususu ortaya çıkmaktadır. Beklenen fayda teorisinde olduğu gibi, boş zamanlardaki değişimle birlikte zenginliğin marjinal faydasının değişmesi durumunda ne olunacağı belli değildir, Formüllerle ifade edilirse; $\partial^2 v(\Delta W^i, \Delta T^i) / \partial T^i \partial W^i > = < 0, i = A, B$. şeklinde neticelerdir. Beklenti teorisinde getiri ve ceza müeyyideleri (X_1 ve X_2) beklenen fayda modelinde olduğu gibidir, bununla birlikte, zenginliğin ilk durumunda meydana gelen değişim beklenen fayda modelinden farklıdır. Beklenen fayda modelinde başlangıçtaki zenginlik ile herhangi bir dış faktör arasında fark olmamasına rağmen, beklenti teorisinde bu durum tercih noktasında bir değişim rolü oynar. 5 nolu şekilden bu husus açıkça görülür. Bu şekildeki grafikte, $v^1(X)$ ve $v^2(X)$, başlangıçtaki zenginlik durumunu gösteren X_1^0 ve X_2^0 ile birlikte değer fonksiyonunu gösterir.²¹⁵

²¹⁵ LATTIMORE ve WITTE, a.g.e. s.149.

Şekil 2.7. Başlangıçtaki zenginlik (x) te meydana gelen değişimin kıymet fonksiyonuna etkisi

Kaynak: Lattimore ve Witte, s.149.

2.11. Ekonometrik Modeller

Bu bölümde suçun ekonomik modellerinin tanıtılması amaç edilmekle birlikte, uygulamada çıkan sorunlara değinmek ve kurulan modellerin teoriyle uygulama arasındaki ilişkiyi keşfedebilme yeteneğinden kısaca bahsetmek üzere yakın tarihli üç ekonometrik çalışmanın tanıtılması düşünülmüştür.

2.11.1. Cornwell ve Trumbull'ın Modeli

Cornwell ve Trumbull, suç ekonomisi literatüründe ilk defa panel veri seti kullanarak genellikle devlet veya ulusal düzeyde toplulaştırılmış verilerin kullanımı sonucu ortaya çıkan, verilerdeki heterojenlik ve eşanlılık sorunlarını incelemiştir. Eşanlılık sorunu, modeldeki bazı değişkenlerin içsel olmaları; yani birbirlerinden bağımsız olmamaları sonucu hata terimiyle ilişkili olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu sorunu çözmek için kullanılan panel veriler ise, aynı kesit biriminin (bir aile veya topluluk) zaman içinde izlendiği özel bir karma veri türüdür.

Cornwell ve Trumbull aşağıdaki biçimde bir suç eşitliği geliştirmişlerdir;²¹⁶

$$R_{it} = X'_{it}\beta + P'_{it}\gamma + \alpha_i + \varepsilon_{it}$$

R_{it} : suç oranını göstermektedir. X'_{it} : yasal fırsatların göreceli gelirlerini içeren değişkendir. Yasal fırsatlar, çeşitli endüstrilerin(inşaat, hizmet, ulaşım, iletişim, imalat, devlet gibi) ortalama haftalık ücretleri şeklinde hesaplanmıştır. P'_{it} : caydırma değişkenlerini içermektedir; bu değişkenler suçluların yakalanma oranıyla hesaplanan tutuklama olasılığı (P_A), mahkum edilme sayısı olarak hesaplanan mahkum olma olasılığı (P_C), hapis cezasıyla sonuçlanan mahkumiyet oranı şeklinde hesaplanan hapsedilme olasılığı(P_P) ve gün olarak ortalama hapis cezasını gösteren ceza şiddeti (S)'dir. α_i : verilerin elde edildiği X'_{it} ve P'_{it} ile ilişkili olabilecek- şehire özgü gözlenemeyen nitelikleri yansıtan sabit etkilerdir. ε_{it} : tipik hata terimleridir. Cornwell ve Trumbull'ın modellerinden elde ettikleri bazı sonuçlar şöyle sıralanabilir; ceza adalet sisteminin suçu caydırma yeteneğinin, önceki çalışmalara oranla daha zayıf olduğu ampirik olarak bulunmuştur. Hem işgücü piyasası hem de ceza adli stratejileri suçun caydırılması konusunda önemlidir. Ancak, önceki

²¹⁶ Cornwell, Christopher ve Trumbull, William N., "Estimating The Model of Crime with Panel Data", The Review of Economics and Statistics, Yıl: 1994, s.362.

çalışmalarda değişkenlerdeki heterojenliğin gözardı edilmesi sonucu kanun uygulamalarının etkileri olduğundan büyük gösterilmiştir. Spesifik olarak, tutuklanma ve mahkum olma olasılığının caydırıcı etkisi, önceki çalışmalarda kesit tahmininin kullanılmasıyla elde edilen sonuçlara oranla daha küçük bulunmuştur.

2.11.2. Funk ve Kugler'in Modeli

Funk ve Kugler'in çalışması ceza şiddeti ve ceza olasılığının dinamik etkilerini inceleyen ilk çalışma olması sebebiyle önceki çalışmalardan ayrılmaktadır.²¹⁷ Çalışmanın amaçları, ceza olasılığının görülen büyük etkisinin dinamik durumlarda da gerçekleşip gerçekleşmediğini açıklamak ve mevcut çalışmaların ötesinde maliyet etkili suç azaltıcı politika yapıcılara tavsiyeler vermektir.

Bu amaçlara ulaşmak üzere, caydırma ve etkisiz hale getirme (suç işleyemez duruma getirme) etkileri arasındaki farklılığın görülebilmesi için ekonometrik metod kullanılmıştır. Funk ve Kugler, modellerini aşağıdaki biçimde ifade etmişlerdir;

$$(\dot{y}_t)_j = (\log(ss_t)_j, \log(cr_t)_j, \log(co_t)_j, \log(un_t)), j=1, 2.$$

Çalışmada hırsızlık ve soygunculuk için iki vektör oluşturulmuştur. Birinci vektör (j=1), hırsızlık suçları için verileri içermektedir. (ss), ceza şiddetini (sentence severity) göstermektedir; hırsızların mahkum edildiği şartsız hapisane günlerinin ortalamasıyla ölçülmüştür. (cr), işlenmiş hırsızlık suçlarının sayısını temsil etmektedir. (co), ceza olasılığını göstermektedir; hırsızlık suçları üzerine gerçekleşen mahkumiyet sayısı olarak hesaplanmıştır. (un), ise işsizlik oranıdır. Soygunculuk suçu için ikinci vektör(j=2) de; suçla, ceza şiddetiyle ve soygunculuk suçu üzerine

²¹⁷ FUNK, Patricia ve KUGLER, Peter; "Identifying Efficient Crime Combating Policies by VAR-Estimations: The Example of Switzerland", University of Basel, Yıl: 2000, s.3.

mahkumiyet sayısı ile ilgilidir. Ardından tüm değişkenler vektör (y) 'de toplanmıştır.²¹⁸

Modelde, VAR (vector autoregressive) yöntemi ve değişkenlerin karşılıklı etkileşimlerini gösteren etki-tepki fonksiyonları kullanılarak, suç üzerine ceza şiddeti ve ceza olasılığının uzun süreli etkileri analiz edilmiş ve aynı zamanda, caydırma etkisi ile etkisiz hale getirme etkisi arasındaki farkın ayırt edilmesi sağlanmıştır. Örneğin, geleneksel hapis cezası uygulamasının (ceza şiddeti) faydası hem caydırma hem de suçluyu etkisiz hale getirmedir.

Suç istatistikleri belirli bir zaman aralığı sonrası yayımlandığı için, mahkemelerin ceza şiddetini suç aktivitelerindeki değişmelere göre ayarlamalarından önce belli bir zamanın geçmesi gerekmektedir. Bu sebeple, suçların ceza şiddeti üzerine etkisi bu gecikmeden sonra gerçekleşmektedir. Mahkumiyet ve hapsedilme arasında sık sık gerçekleşen gecikmeler sebebiyle, mahkumiyetlerdeki beklenmeyen bir artış, hırsızlık ve soygunculuk suçlarını hemen azaltmayacaktır. Bu sebeple etkisiz hale getirme etkisinin kısa dönemde suçlara yansımaları, gecikmeyle birlikte gerçekleşmektedir. Özellikle soygunculuk suçlarındaki gecikmiş azalma, mahkumiyet ve hapsedilme aralığıyla aynı zamanda olmaktadır. Bu durumda ceza olasılığı (mahkûmiyetler) suçluları esas olarak, suçluların hapsedilmesi yani suç işleyemez duruma getirilmesi yoluyla azaltılmaktadır. Ceza olasılığı, ceza şiddeti gibi aynı zamanda caydırma etkisine sahip değildir.²¹⁹

Funk ve Kugler, İsviçre için soygunculuk suçlarına karşı hapis cezasının (ceza şiddeti) uygulanmasını tavsiye etmişlerdir. Çünkü, soygunculuk suçlarına karşı hırsızlığa oranla daha uzun hapis cezaları uygulanmaktadır ve bu ceza yöntemi uzun dönemde caydırma etkisine sahiptir. Ceza şiddetindeki ara sıra artışlar etkisiz hale getirme yanında caydırma etkisine de neden olacaktır. Ayrıca ceza olasılığındaki artış, ceza şiddetindeki artıştan daha maliyetlidir; mahkumiyetlerdeki artış genellikle genişletilmiş polis ekibinin varlığını gerektirmektedir. Hırsızlık suçları için daha kısa

²¹⁸ FUNK ve KUGLER, a.g.m., s.5.

²¹⁹ FUNK ve KUGLER, a.g.m., s17.

sürelî hapis cezası uygulandığı için, bu tip suçlarda ceza şiddeti uzun süreli caydırma etkisine sahip değildir; bu yüzden hırsızlık suçu için aynı yöntem önerilmemiştir.²²⁰

Suç ve işgücü piyasası arasında iki yönlü bir ilişki bulunması mümkündür. Bunlar, suç üzerine yasal kazanım fırsatlarının geleneksel etkisi; yani yasal sektörden yasal olmayan sektöre doğru bir etki ve suç düzeyi ile suç politikasının işgücü piyasası üzerine etkisidir.

İşsizlik oranındaki artış, hırsızlığı ve soygunculuğu beraberinde sürüklemektedir. Bu etkinin gecikmeli olmasının sebebi ise, kısa dönemde yasal iş bulma beklentisi ve diğer faydaların (işsizlik sigortası gibi) işsizlerin yasal olmayan işlere katılmalarını engellemesidir. İşsizlik devam ederken azalan işsizlik faydaları ve yasal iş bulma şansının giderek kaybolması, yasal olmayan işlere katılımı daha cazip hale getirecektir. Suç işlemek üzere karar verme durumunda ise, işgücü piyasasındaki kurallar bu kararı etkilemeyecektir. İşsizlikten suça doğru etkinin yanında suç miktarının da işsizlik miktarını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır; bu durum suçluların işsizlik faydalarıyla birlikte, yasal olmayan kazanımlarını artırmak için fırsat yakalamak üzere yasal olan işlerini bırakmaları sebebine dayanabilir. Son olarak, beklenmeyen işsizlik değişiminin mahkumiyet sayısı üzerine aynı zamanlı etkisi gözlenmemiştir. Etki, suç işlemedeki değişmenin sebep olduğu gecikmeyle birlikte meydana gelecektir.²²¹

²²⁰ FUNK ve KUGLER, a.g.m., s.18.

²²¹ FUNK ve KUGLER, a.g.m., s.9.

2.11.3. Fajnzylber, Lederman ve Loayza'nın Modeli

Bu çalışma, çok fazla araştırmanın konusu olmayan; ülkeden ülkeye suç oranının niçin değişiklik gösterdiği ve niçin bazı ülkelerde diğerlerine oranla daha fazla suça rastlandığı sorusuna cevap verilerek ekonomik literatüre katkıda bulunulmuştur. Modelde panel veriler kullanılmıştır. Analizi yapılan suçlar ise soygunculuk ve cinayettir.²²²

Fajnzylber vd., teorik ve ampirik literatürde, suçsal aktivitelerin oranını belirlemede ekonomik durumun üç tipinin gözönüne alındığını belirtmiş ve modelde bu durumlara yer vermiştir. Bunlar, içerilen toplulukların ortalama geliri, gelir dağılımı örüntüsü ve eğitim düzeyidir.

Birinci değişken olan bireysel eğitim (e), suç işleme kararına birkaç kanaldan etki etmektedir; daha fazla eğitim düzeyi daha fazla beklenen yasal kazançlarla ilişkili olabilir. Aynı zamanda eğitim, toplumsal öneminden dolayı bireyin ahlaki durumunu artırabilir. Diğer taraftan eğitim, suç işleme maliyetini düşürebilir ya da suç aktivitesinden elde edilen parasal kazancı arttırabilir. Çünkü eğitim daha yüksek ödemeli suç endüstrilerine girmek için bireye fırsatlar sunacaktır; bu sebeple eğitimin bireyin suç işleme kararı üzerine farklı manalara gelen net etkisi vardır.²²³

Bireyin suç aktivitelerindeki geçmiş tecrübeleri (d_{t-1}), suç işleme kararını birkaç yoldan etkileyen diğer önemli değişkendir. Birincisi, mahkumlara yasal işgücü piyasasında iyi gözle bakılmamaktadır; bu sebeple mahkumlar azalan işgücü fırsatları ve azalan beklenen gelire sahiptirler. İkincisi, suçlular yaparak öğrenirler ki bu, suçsal aktiviteleri gerçekleştirirken maliyetini zamanla düşürebilir. Üçüncüsü,

²²² FAJNZYLBBER vd., a.g.m., s.1323.

²²³ FAJNZYLBBER vd., a.g.m., s. 1327.

insanlar suç endüstrisine girdikten sonra azalan ahlak eşiğine sahip olma eğilimindedirler.²²⁴

Suçun toplumdaki geçmiş büyüklüğü (D_{t-1}), yerel ve toplumsal karşılıklı ilişkiler boyunca, suç aktivitelerini gerçekleştirmenin maliyetini düşürerek ve toplumsal ahlak değerlerini bozarak bireyin suça katılımda kararını etkileyebilecektir. Bu durumda suç ataletinin varlığı sözkonusu olacaktır.

Ekonomik aktivitenin düzeyi ve büyüklüğü (EA), toplumda yasal sektörde istihdam için etkili fırsatlar yaratmaktadır. Ancak, ekonomik gelişme aynı zamanda toplumun diğer bireylerinin servetlerini de artırdığı için, suçtan gelen potansiyel parasal kazancın düzeyi yükselecektir. Bu sebeple artan ekonomik aktivite yoğunluğunun bireylerin suç işleme kararlarına etkisi, farklı manalara gelmektedir.

Gelir eşitsizliğinin etkisi (GE), bireyin göreceli gelir durumuna bağlı olacaktır; zenginlik durumunda eşitsizlikteki artış bireyi suç işlemeye ikna edemeyecektir. Fakirlik durumunda ise, suç aktiviteleri ile yasal aktiviteler arasında eşitsizlikten kaynaklanan fark büyüyecektir. Büyük oranda gelir eşitsizliği, daha yüksek cinayet ve soygunculuk oranlarına sebep olacaktır. Potansiyel mağdurun daha yüksek gelire sahip olması ise, özellikle mülkiyete karşı suçlar için daha yüksek bir teşvik unsuru olmaktadır. Eşitsizlikteki artış aynı zamanda bireyin ahlaki eşiğini zayıflatarak, suç işlemeye teşvik edici etkiye sahip olabilir, Fajnzylber vd., bu durumu imrenme etkisi(envy effect) olarak tanımlamıştır.

Karlı suçsal aktivitelerin varlığı (UY), bazı ülkelerde suçtan beklenen paranın diğer ülkelere oranla daha fazla olması demektir. En önemli karlı suç aktivitesi uyuşturucu ticareti, diğer ikisi ise kumar ve kadın ticaretidir.

²²⁴ FAJNZYLBER vd., a.g.m., s.1328.

Polisin ve adalet sisteminin güçlülüğü (AD), suç aktiviteleri için yakalama olasılığını ve cezayı artıracaktır. Bu sebeple suç işleme teşvikini azaltacaktır; buna suçu caydırma etkisi denilmektedir. Bu durumda, toplumdaki suçun geçmiş büyüklüğü (D_{t-1}), bireyin farkında olduğu tutuklanma olasılığını sistemik ilişkiler yoluyla belirleyebilecektir.²²⁵

Son olarak, bireyi suç işlemeye eğilimli kılan başka faktörler de sözkonusudur. Bunlar, kültürel karakteristikler (din ve koloniyel tarihi miras gibi), yaş (genellikle gençler suça daha fazla eğilimlidirler), cinsiyet ve nüfus yoğunluğu olan yerlerdir (şehir merkezleri). Bu faktörler, suçun planlanması ve işlenmesinin maliyetini ve ahlak eşiğini etkileyerek suç işleme kararını değiştirebilirler. Sonuçta ulusal oranlara göre suçun ekonomik modeli aşağıdaki şekilde elde edilmiştir;

$$\text{Suç oranı}_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 \text{Egitim}_{i,t} + \beta_2 \text{Gecikmiş suç oranı}_{i,t} + \beta_3 \text{EA}_{i,t} + \beta_4 \text{UY}_{i,t} + \beta_5 \text{AD}_{i,t} + \beta_6 \text{DİĞER}_{i,t} + \eta_i + \varepsilon_{i,t} \quad (7)^{226}$$

i ve t alt indisleri sırasıyla, ülke ve zaman periyodudur. η ise, ülkeye has gözlenemeyen etkiyi temsil etmektedir. Çalışmada, suçsal davranışın diğer belirleyicilerinin kontrolünden sonra suçun devam etmeye eğilimli (suçun ataletli) olduğu bulunmuştur.

2.12. Modellere Yöneltilen Eleştiriler

Genel anlamda, suçun ekonomik modelleri üzerine yapılan eleştiriler şöyle sıralanabilir;

²²⁵FAJNZYLBER vd., a.g.m., s.1329.

²²⁶FAJNZYLBER vd., a.g.m., s.1330.

- a) Suç ekonomisi teorisinde temel varsayım, suçlunun rasyonel davranış sergilediğidir. Fakat yapılan ampirik çalışmalarda suçlu davranışlarının rasyonel tercih teorisine uymadığı; risk ve maliyetleri önemsemedikleri veya hesaplayamadıkları gözlenmiştir. Bu sebeple “sınırlı rasyonellik” varsayımı yapılmaktadır.²²⁷
- b) Modellerden hiçbiri saldırganın suçtan dolayı yaralanma riskinden yeterli derecede bahsetmemişlerdir. Bir suçu işlemek üç çeşit riski beraberinde getirmektedir; bunlar kişisel yaralanma riski, hapsedilme riski, kişisel ve mali açıdan kayıp riskidir.
- c) Yine ekonomik modellerin hiçbirinde, riskten kaçınma ile göreceli olarak riskten kaçınma durumu ve risk düşkünlüğü ile göreceli risk düşkünlüğü durumu arasındaki fark yeterli bir şekilde göz önüne alınmamıştır.
- d) Ekonomik modeller, suça girme veya suç aktivitesinden çıkmada insanları yönlendiren, ödül ve ceza ile fayda ve maliyet eşiklerini belirleyemezler.
- e) Modellerde uygulanan ekonometrik analizler düşük kestirim gücüne sahiptir. Burada kestirim ile tahminleme arasındaki farkın dikkate alınması gerekmektedir. Bir değişkendeki değişimin diğeri üzerine etkisi uzun zaman alabilir, böylece sonuç hakkında tam bir kestirime ulaşmak çok zor olmaktadır. Bunun yerine, gelecekteki gerçekleştirmeler üzerine tahminlerde (öngörü) bulunmaktadır.

²²⁷ ERLİNG, Eide, “Economics of Criminal Behavior”, University of Oslo, Yıl.1999, WP No:8100, s.351

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İŞSİZLİK- SUÇ ve EKONOMİ İLİŞKİSİ VE TÜRKİYE YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Aktif İşgücü Piyasası Politikaları

İşsizlik, kapitalist toplumlarda geçici ve ender görülen bir olgu değildir. Tarihsel süreçte tam istihdam sınırlı bir dönemde gerçekleşmiştir. Çoğu ülkede bu dönemin temel özelliği, işgücü piyasasının ve diğer piyasaların devlet tarafından düzenlenmiş, tam istihdama yönelik ekonomik ve sosyal politikaların yaşama geçirilmiş olmasıdır.

Günümüzde işsizlik hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkeler için önemli bir sorundur. Dünyada işsizlerin toplam sayısının 180 milyona ulaştığı tahmin edilmektedir.²²⁸ 2000 li yıllarda, on yılda, işgücüne yeni katılanlara iş sağlamak ve işsizliği yarı yarıya azaltabilmek için 500 milyon yeni işin yaratılması gerektiği hesaplanmıştır.²²⁹

²²⁸ ILO, “Working out of Poverty, Somavia Presents New Anti-poverty Proposals to ILO Annual Conference”, International Labour Organization-Press Releases, 2003.
<http://www.ilo.org/public/english/bureau/inf/pr/index.htm> (11.05.2008)

²²⁹ ILO, “Global Employment Situation is Improving, but Remains “deeply flawed” in Many Areas”, International Labour Organization-Press Releases, 2001.
<http://www.ilo.org/public/bureau/inf/pr/2001/>. (02.0342008)

İşsizlik, toplumun işgücü potansiyelinin ekonomik gelişme ve sosyal ilerleme yönünde tam olarak kullanılmaması anlamına gelir. Aynı zamanda işsizliğin bireysel, sosyal ve siyasal bakımdan çok sayıda olumsuz sonucu da bulunmaktadır. İşsizliğin ortaya çıkardığı olumsuz sonuçları gidermek için, özellikle gelir güvencesi sağlayan çeşitli araçlar oluşturulmuştur. İşsizlere en çok destek sağlayan araç aile, akrabalık ve topluluk ilişkileri çerçevesinde gerçekleştirilen gelir aktarımlarıdır. Sosyal koruma sistemi içinde yer alan işsizlik sigortası ve işsizlik yardımları ise, işsizlerin ekonomik ve sosyal haklarına dayanan diğer gelir aktarım araçlarıdır.

İşsizlik sigortası ve yardımları işsizlik ödemeleri olarak nitelenmektedir. İşsizlik ödemeleri, işsizliğin yol açtığı gelir kayıplarını gidererek, işsizlerin yaşam düzeyinin gerilemesine engel olur. Diğer yandan, bu ödemeler işgücü piyasasının düzenlenmesine ilişkin işlev de üstlenir. Bir başka deyişle, işsizlik ödemelerinin temel amacı, istem dışı işsizliğe karşı gelir güvencesi sağlamak ve işgücü piyasasını düzenlemektir.²³⁰

Yapısal uyum sürecinde işgücü piyasasında artan esneklik ile birlikte işsizlik ödemelerinin önemi artmaktadır. Bu anlamda, işsizliğin yaygın ve uzun süreli niteliklerinin baskın hale gelmesine koşut olarak, işsizlik ödemelerinin geliştirilmesine yönelik istemler belirginleşmektedir. Hükümetler ise, işsizlik programlarını yeniden düzenlenmekte ve bu programların temelinde bulunan değerleri değiştirmektedir.

İşsizlik ödemelerinin işsizliği arttırdığına, işsizlerin işe yerleşme isteklerini azalttığına, çalışanların iş bırakma eğilimlerini güçlendirdiğine ve çalışmamayı cesaretlendirdiğine ilişkin eleştiriler artmıştır.²³¹ Günümüzde işsizliği düzenleyen politikalara egemen olan temel düşünce; işsizliğin bireylerin istek ve seçimleriyle ortaya çıkan gönüllü bir olgu olduğu ve bireylerin işsizlikten yarar sağladıkları için

²³⁰ ILO, Income Security and Social Protection in a Changing World, World Labour Report 2000, International Labour Office, Geneva. s.1.

²³¹ ÖZŞUCA Şerife Türcan, "İşsizlik Sigortası ve İşsizlik", TÜRK-İş Yıllığı 1997, . 2, Ankara., s.131.

işsiz kaldıklarıdır. İşsizliği ekonomik, sosyal yapıların ve koşulların yol açtığı bir sonuç olmaktan çok, bireylerin çalışma istekleri ile ilgili bir konu olarak kabul eden anlayış yaygınlaşmaktadır. Bu anlayış, işsizliğin ortaya çıkardığı olumsuz sonuçların giderilmesini bireylerin sorumluluğuna bırakmaktadır. Diğer yandan, söz konusu anlayışın yaygınlık kazanması işsizliğin ve işsizlerin ekonomik, sosyal ve siyasal önemini gizlemeye yaramaktadır. Belirtilen gelişmeler, işsizlik ödemelerine dayanan koruma programlarını ikincil öncelikte ve çoğu durumda olumsuz olarak gören politikaların uygulanmasına yol açmaktadır. İşsizlik ödemeleri sistemi yeniden düzenlenirken, aktif işgücü piyasası politikaları yaygınlaşarak uygulama alanı bulmaktadır.

3.1.1. Aktif Politikalar

Aktif işgücü piyasası politikaları kavramının ilk kullanımı İkinci Dünya Savaşının hemen sonrasına rastlamaktadır. İsveç'te tam istihdama ulaşmak ve enflasyonu kontrol altına almak için, sosyal demokrat nitelikler taşıyan bir politikanın oluşturulması sırasında ilk kez aktif işgücü piyasası politikaları kavramı kullanılmıştır. 1960 yılından sonra, İsveç'te uygulanan işgücü piyasası politikalarına ilişkin OECD tarafından yapılan çalışmalarda, aktif politikalar işgücü piyasası politikaları içinde ayrı bir tür olarak kabul edilmiştir.²³²

1960'lı yıllarda Avrupa ülkelerinde yaşanan ücret artışları ve işgücü kıtlığı gibi sorunları aşmak için uygulanan aktif programlar, tam istihdam politikasının tamamlayıcı bir unsuru olarak görülmüştür. İlk aktif programlar işgücü sunumunu

²³² JANOSKI Thomas, "Explaining State Intervention to Prevent Unemployment: The Impact of Institutions on Active Labour Market Policy Expenditures in 18 Countries", (içinde) International Handbook of Labour Market Policy and Evaluation, Edit: Günter SCHIMID vd., Edward Elgar, Cambridge-1996, s.697-723.

arttırmayı ve çalışanları işgücü sıkıntısı çekilen mesleklere, işyerlerine, sektörlere ve bölgelere göre yeniden yerleştirmek amacıyla tasarlanmıştır. Bu nedenle, politikaların temel özelliği tam istihdam koşulları altında işgücü piyasasına katılımı arttırmak ve düşük işsizlik koşullarında işgücü akıcılığını sağlamaktır. Aynı zamanda, gelişmekte olan ülkelerden gelen yabancı çalışanların ülke işgücü piyasasına giriş ve akıcılıklarını düzenlemek ve gözetmek için de aktif politikalara başvurulmuştur.²³³

1980’li yıllara kadar aktif politikalar bilinmesine rağmen, politikacıların ve uygulayıcıların ilgisini çekmemiş ve önemli bir destek görmemiştir. Aktif politikaların öne çıkması, 1980’li yıllarda, işsizliğin artmaya başlamasıyla birlikte olmuştur. Yüksek oranlara ulaşan işsizliğin nedeni, işgücü piyasasının ve çalışanların, bilgi temelli teknolojilere ve sermayenin küreselleşmesi gibi yeni ekonomik koşullara uyum gösterememesi olarak kabul edilmiştir. İşsizliğin, işgücü sunumunun esnekliği ve niteliği ile yakından ilgili olduğu ileri sürülmüştür. İşgücü isteminin yapısı ve niteliği ise, ekonomik ve sosyal politikalar ile değiştirilemez, yönetilmez, düzenlenmez ve başa çıkılmaz olarak görülmektedir. Belirtilen anlayışın yaygınlık kazanması, işgücü piyasası politikalarının yalnızca işgücü sunumunu düzenleyecek biçimde değiştirilmesi eğilimini güçlendirmektedir.²³⁴

Aktif politikalar işsizlik ödemelerinden farklı bir amaca ulaşmak için tasarlanmakta ve uygulanmaktadır. İşsizlik ödemeleri gelir destekleri ile koruma sağlamayı amaçlarken, aktif politikalar, işsizlerin işgücü piyasasında iş bulmalarını ve bir işe yerleşmelerini kolaylaştırmayı amaçlayan bir dizi önlemi içerir. Bir başka deyişle, aktif politikalar işsizlerin istihdam edilebilirliklerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede, işsizlik ödemeleri ve aktif politikalar işsizliğin ortaya çıkardığı farklı sonuçları düzenlemektedir. Aktif politikalar tek başlarına uygulandığı

²³³ MARSHALL Adriana, “Labour Market Policies and Regulations in Argentina, Brazil and Mexico: Programmes and impacts”, ILO Employment Strategy Papers 2004/13, Geneva-2004, s.5-6.

²³⁴ WHITE, a.g.e., s. 4.

zaman, işsizlik ödemelerinin sağladığı gelir güvencesini veya korumayı sağlamak gibi bir işlev üstlenmemektedir.²³⁵

İşsizlik ödemeleri genellikle “pasif” işgücü piyasası politikaları olarak nitelenmektedir. Ancak, bu niteleme gerçekte bir önyargıya dayanmaktadır. “Pasif” politikalar nitelemesi, işsizlik ödemelerini öncelikli ve önemli görmeyen, bunların ikinci sınıf önlemler olduğunu savunan siyasal bir tercihi güçlendirmek için kullanılmaktadır. Gerçekte işsizleri aktif hale getirmek amacı, yalnızca aktif politikaların değil, “pasif” olarak adlandırılan işsizlik ödemelerinin de konusudur. İşsizlik ödemeleri ilk oluşturuldukları günden bu yana, aktif politikaların bir çok unsurunu barındırmaktadır. İşsizleri aktif hale getirmek için işsizlik ödemelerini hak etme koşulları arasında; sunulan uygun işin kabul edilmesi zorunluluğu, iş arama ve iş başvurusu yapma yükümlülükleri ve ödemelerin önceki ücrete göre düşük olması gibi birçok unsur yer alır. Kuramsal olarak veya uygulamada karşılaşılan zorlukların üstesinden gelmek amacıyla, işgücü piyasası politikaları arasında çeşitli ayrımlar ve sınıflandırmalar yapmak yararlıdır. İşsizlik sigortası ve yardımları farklı biçimlerde de olsa, işsizleri aktif hale getirmeyi amaçlamaktadır.²³⁶

İşsizlerin işsizlik sigortasından ya da yardımından yararlanma koşulları arasında, aktif olarak iş aramak, uygun işi kabul etmek veya aktif programlara katılmak yer alır. İşsiz aktif programlara katılmazsa işsizlik ödemeleri azaltılır, belirli bir süre durdurulur ya da kesilir. Buradan anlaşılacağı üzere, işsizlik ödemeleri ile aktif politikalar arasında kurulan bu tür ilişkiler, işsizlerin aktif programlara katılmasını desteklemekte veya zorlamaktadır. Gelişmiş ülkelerde işsizlik ödemeleri ile aktif politikalar arasındaki kurulan bağ zayıflamak yerine güçlenmektedir. Bu çerçevede, işsizlik ödemeleri sisteminden aktif işgücü piyasası politikalarına geçişten çok, bu iki tür politikayı oluşturan programların birbirine eklendiği görülmektedir.²³⁷ İşsizlik ödemeleri ile aktif politikalar arasındaki ilişki, uygulamada iki biçimde

²³⁵ KAPAR Recep, Muğla Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü,2003, s. 342

²³⁶ BERKEL Rik Van, Activation Programmes as an Alternative?, The TSER Project ‘Inclusion through Participation, UWWCLUS Workshop, Brussels-2000, s.3.

²³⁷ BERKEL, a.g.e.,s. 3.

kurulmaktadır. İlk olarak, işsiz aktif programa katıldığı için ödemedi yararlanır. Çoğu aktif programda işsizlere koruma sağlayıcı ödeme yapılmaması söz konusu değildir. İkincisinde ise işsiz, ödemedi yararlandığı ve bu ödemenin hak etme koşulu olduğu için aktif programlara katılır.

3.1.2. Aktif Politikaların Bileşenleri

Aktif işgücü piyasası politikaları kavramı, gerçekte çok sayıda ve birbirinden önemli derecede farklı programların oluşturduğu bir bütünü ifade etmede kullanılmaktadır. Aktif politikaların bileşenlerini oluşturan bu programların bir kısmı işgücü piyasasının istem yanını düzenlerken, geri kalanı sunum yanlı düzenlemeleri içermektedir.

İstem yanlı programlar da doğrudan veya dolaylı iş yaratma amacı belirgindir. İşsizlerin yaratılan işlerde belirli bir süre çalışmaları sağlanarak, işgücü piyasası ve çalışma ile olan bağlarının güçlendirilmesi ve yoksulluğun azaltılması hedeflenir. Doğrudan iş yaratmaya yönelik, istem yanlı programlar kamuda belirli süreli işlerin yaratılması yoluyla işsizlerin istihdam edilmesine dayanır. Dolaylı olarak iş yaratan programlar ise, işverenlere bazı finansal destekler sunarak, özel işsiz gruplarının istihdamını kolaylaştırmayı içerir. Sunum yanlı programlar ise, gerçekte ekonominin iş yaratma potansiyelini harekete geçirmez. Bu programlara katılan işsizlerin, işgücü piyasasındaki istemin nicelik ve nitelik düzeyine uyum göstermeleri beklenir.²³⁸

Aktif politikaların çoğunluğunu oluşturan sunum yanlı düzenlemeler istihdam, bir başka deyişle iş yaratmaya yönelik bir işlev üstlenmemektedir. Sunum yanlı programların temel işlevi, işgücü piyasasında varolan işlere işsizleri yerleştirmede etkili olmaktır. Bu anlamda, sunum yanlı programlar yeni işler yaratmak yerine,

²³⁸ MEAGER Nigel, From Employment to Self-employment: Labour Market Policies for Business Start-up, (içinde) International Handbook of Labour Market Policy and Evaluation, Edit: Günter SCHIMID vd., Edward Elgar, Cambridge-1996, s.8.

işsizleri var olan işlere yönlendirmekte, çalışanlar ve işsizler arasında farklılık yaratarak, özel grupların istihdamını kolaylaştırmayı amaçlamaktadır.²³⁹

3.2. Kamu Çalışma Programları

Geçmişî oldukça eskiye dayanan kamu çalışma programları, ekonomik gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun çok sayıda ülkede uygulanmaktadır. Kamu çalışma programları “kamu hizmetinde istihdam”, “istihdam yoğun programlar”, “doğrudan istihdam programları” veya “iş yaratma programları” olarak da adlandırılmaktadır. Farklı ülkelerdeki örneklere bakıldığında, programların görünürde benzer niteliklere sahip olmasına rağmen, içeriklerinin önemli farklılıklar taşıdığı görülmektedir.

Programlar, işsizlerin kamuda yaratılan işlerde geçici süre ile istihdam edilmesine dayanır. Yaratılan işler genellikle altyapı, çevre koruma ve iyileştirme, kamuya açık mekânların bakım ve onarımı, sağlık ve refah hizmetleri, belediye hizmetleri gibi alanlardadır.²⁴⁰ Bu işlerin temel özelliği, kamunun müdahalesi olmaksızın yaratılamayacak işler olmasıdır. Programların maliyetleri kamu ve/veya programı destekleyen özel kuruluşlar tarafından karşılanır.²⁴¹ Bu programlar, işgücü piyasasını istem yoluyla düzenlemektedir.

Geleneksel kamu çalışma programları kamu sektöründe kısa süreli geçici işler yaratmaktadır. Küçük ölçekte, yerel ya da topluluk temelinde oluşturulan programlar da vardır. Bunlar geleneksel kamu çalışma programlarına göre, daha küçük ölçekte

²³⁹ MEAGER , a.g.e., s.17-18.

²⁴⁰ DAR Amit-TZANNATOS Zafiris, Active Labor Market Programs: A Review of The Evidence from Evaluations, Social Protection Department Working Paper, World Bank, Washington-1999. s.17.

²⁴¹ OECD (1997), “Labour Market Policies: New Challenges Policies for Low-paid Workers and Unskilled Job Seekers”, Meeting of the Employment, Labour and Social Affairs Comitte, Organisation for Economic Co-peration and Development, Paris. s.19.

uygulanır ve yerel yönetimlerden destek görmesine rağmen, sivil örgütlerin ve gönüllü grupların katılımı ile gerçekleşir.²⁴² Kamu çalışma programlarında yaratılan istihdamın geçici olması nedeniyle bu programlar kısa süreli güvenlik ağı işlevi üstlenir. Ancak, bazı ülke uygulamalarında, istihdamın sürekli olarak sağlanması amacının da güdüldüğü bilinmektedir.²⁴³

Engelliler, yoksullar, uzun süreli işsizler ve işgücü piyasasına yeni katılan gençler, programların hedef grubunu oluşturmaktadır. Katılımcılara çalışma karşılığında ücret ödenir ya da gıda yardımı yapılır. Program kapsamındaki çalışma için oldukça düşük düzeyde bir sosyal koruma ve ücret öngörülür. Böylelikle, programa yalnızca yoksulların veya yardıma en çok gereksinimi olan işsizlerin katılması amaçlanmaktadır.²⁴⁴ Araştırmalara göre; katılımcıların pek azı program sonrasında kamu tarafından desteklenmemiş bir işte istihdam edilmektedir. Programa katılan işsizlerin kamu tarafından desteklenmemiş bir işte istihdam edilmeleri durumunda ise, programa katılmayan benzer işsizlere göre daha az gelir elde ettikleri belirlenmiştir.²⁴⁵

Kamu çalışma programlarının kısa dönemde işsizliğin azaltılması ve istihdamın artırılmasında olumlu sonuçlar doğurduğu, uzun dönemde ise, işsizliğin azaltılmasında önemli bir etkiye bulunmadığı, genelde araştırmaların ulaştığı ortak sonuçlardır. Aynı zamanda, bu programların işsizlerin işgücü piyasası ile olan bağlarının güçlendirmesinde ya da yeniden uyumlarının sağlanmasında kalıcı bir etkiye sahip olmadığı belirtilmektedir.²⁴⁶

Kamu çalışma programlarında yaratılan işlerin iş deneyimi, çalışma koşulları ve niteliği bakımından, düzenli işlerle benzer nitelikler taşımaması yaygın bir kaygıdır. Yaratılan işlerle, işgücü piyasasında var olan işlerin benzerlik

²⁴² MEAGER-Evans, a.g.e., s.9.

²⁴³ DAR-Tzannatos, a.g.e., . 17.

²⁴⁴ DEJARDIN Amelita King, "Public Works programmes, a Strategy for Poverty Alleviation: The Gender Dimension", Issues in Development Discussion Paper No. 10, International Labour Office, Geneva-1996. s.1-2.

²⁴⁵ DAR-TZANNATOS, a.g.e., s. 17-18.

²⁴⁶ DAR-TZANNATOS, a.g.e, s. 17.

göstermemesi istihdam edilebilirliğin geliştirilmesine engel olmaktadır. İşverenler, bir iş yapacak kadar mesleki vasfı olmayan işsizlerin kamu çalışmasına katıldığını düşünmekte, bu da katılımcıların istihdam edilmeleri olasılığını daha da azaltmaktadır. Program sonucunda çoğunlukla düzenli bir istihdam gerçekleşmediğinden, sağlanan yardımları tekrar elde edebilmek için, işsizlerin programa yeniden katılma oranı yüksektir.²⁴⁷ Programda geçen süre katılımcının düzenli bir iş arama çabalarını sekteye uğratabilmektedir.²⁴⁸ Kamu çalışma programlarının olumsuz sonuçlarının giderilmesi ve daha etkin sonuçlar doğurması için, büyük ölçekli programlar yerine küçük ölçekli programların tercih edilmesinin önemli olduğu ifade edilmektedir.²⁴⁹

3.3. İş Arama Yardımları ve İstihdam Hizmetleri

İş arama yardımları, işsizlere işgücü piyasası hakkında bilgi veya finansal teşvikler sağlayarak, iş arama ve bulma sürecini kolaylaştırmayı ve işsizlik süresini kısaltmayı amaçlamaktadır. Bu programlar, kamu iş bulma kurumları tarafından yürütülür. İşgücü piyasasını sunum yanı sıra düzenleyen iş arama yardım ve hizmetlerinin çoğunda, işgücü piyasasına ve boş işlere ilişkin bilgilerin sağlanmasına öncelik verilmektedir. İş arama yardımları çeşitli finansal desteklerle de birleştirilebilmektedir.

Söz konusu programlarda öncelikle, iş arayanlara niteliklerine uygun boş işler hakkında bilgi verilmektedir. Aynı zamanda, iş arama yöntemleri ve iş görüşmesi teknikleri konusunda eğitim sunulmakta, işsizleri bir araya getiren iş klüpleri kurulmaktadır. Ayrıca, programların işsizlerin çalışma davranışını geliştirmek ve

²⁴⁷ MEAGER-EVANS, a.g.e., s. 41-42.

²⁴⁸ OECD, 1997, s.19.

²⁴⁹ MEAGER-EVANS, a.g.e.s. 42.

çalışma isteğini arttırmak gibi amaçlara da hizmet etmesi beklenmektedir.²⁵⁰ Ancak, iş arama yardımları ve istihdam hizmetleri içerisinde işsizlere yalnızca işlere ilişkin bilgi sağlanmaz. İş arama yardımları çerçevesinde, özellikle iş klüplerinde uzmanların verdiği bilgi ve öneriler yanında, iş ararken işverenlerle ve işletmelerle iletişim için gerekli olan araç ve gereçler de işsizlere sunulmaktadır.²⁵¹

3.4. Mesleki ve Yeniden Mesleki Eğitim Programları

Mesleki eğitim programları, uzun süredir işsiz olanlara ve bir işte çalışacak düzeyde mesleki vasfı bulunmayan işsizlere mesleki vasıf kazandırmak için uygulanmaktadır. Yeniden mesleki eğitim programlarında ise, bir mesleğe sahip olanların işten çıkarılma riski ile karşı karşıya kalmaları veya işten çıkarılmaları durumunda, varolan mesleki vasıflarının geliştirilmesi ya da yeni bir mesleğin öğretilmesi amaçlanır.²⁵² Programın sonunda, katılımcının sahip olduğu yeni mesleki vasıf düzeyinin istihdam edilebilirliği arttırdığı öngörülmektedir. Mesleki vasıf kazandırarak veya varolan vasıfları geliştirerek işsizlerin istihdam edilebilirliklerini arttırmaya yönelik bu programlar, hedef grupları bakımından, i) uzun süreli işsiz olanlar, ii) toplu olarak işten çıkarılanlar, iii) genç işsizler ve iv) engelliler olarak dört gruba ayrılmaktadır.

²⁵⁰ EVANS-KLOCK Christine vd. (1998), “Worker Displacement: Public Policy and Labour-Management Initiatives in Selected OECD Countries”, Employment and Training Papers No. 24, International Labour Office, Geneva. s.22-25. Meager-Evans, a.g.e., s. 10.

²⁵¹ ERHEL vd., a.g.e., s. 286.

²⁵² EVANS-KLOCK vd., a.g.e., s. 21.

3.4.1. Uzun Süre İşsiz Kalanların Mesleki Eğitimi

Öğretide 12 ay veya daha fazla süre işsiz kalanlar uzun süreli işsiz olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda, uzun süre işsiz kalma riski yüksek olan işsizleri önceden belirleyerek, bir mesleki eğitim programı kapsamına almak, öncelikli bir strateji olarak uygulanmaktadır.²⁵³ Mesleki eğitim programlarının kapsamına çeşitli yaş grupları girebilmektedir. Örneğin, bazı programların 50 yaş ve üzerindeki işsizleri, bazılarının da 20-35 yaş aralığındaki işsizleri kapsadığı bilinmektedir.²⁵⁴

Uzun süreli işsizlik, işsizlerin önceden sahip oldukları mesleki vasıfları geriletmekte ya da bütünüyle ortadan kaldırmaktadır. Buna bağlı olarak, mesleki vasıfların yitirilmesi ya da gerilemesi işsizlerin istihdam edilme olasılıklarını azaltmaktadır. Uzun süreli işsizliğin ortaya çıkardığı bu olumsuz sonucu gidermek için sunum yanlı düzenlemeleri içeren mesleki eğitim programları yaşama geçirilmektedir. Ancak, işsizlerin istihdam edilmeleri ve işverenlerin olumsuz davranışların üstesinden gelinebilmesi için istem yanlı müdahalelere de gerek duyulmaktadır.²⁵⁵

Mesleki eğitim ve yeniden mesleki eğitim programlarının uzun süreli işsizler üzerinde beklenen olumlu etki ve sonuçları ortaya çıkarmadığı belirtilmektedir. Bu programların yaygın uygulandığı Danimarka ve Almanya gibi ülkelerde dahil olmak üzere, katılımcıların program sonrası istihdam edilmelerinde pek az olumlu etki görülmüştür. Hatta bazı programların katılımcıların istihdam edilme oranlarını azalttığı söylenmektedir.²⁵⁶

²⁵³ ILO, 1998, s.184.

²⁵⁴ DAR-TZANNATOS, a.g.e., s. 22.

²⁵⁵ ILO, 1998, s.184.

²⁵⁶ MEAGER-EVANS, a.g.e., s. 45.

3.4.2. Toplu Olarak İşten Çıkarılanların Mesleki Eğitimi

Ekonominin, sektörlerin ve işletmelerin yeniden yapılandığı (özelleştirme, üretimin örgütlenişinde yaşanan değişimler, işletmelerin birleşmesi vb.) yapısal uyum sürecinde çok sayıda çalışan aynı anda işsiz kalabilmektedir. Bu tür programlar çoğunlukla otomobil, maden, gemi yapımı, çelik ve kağıt gibi sektörlerde veya kamu işletmelerinde çalışırken yeniden yapılanmaya bağlı olarak işten çıkartılanları kapsama almaktadır. Toplu işten çıkarmalar, genellikle imalat sanayiinin gerilediği ve işsizliğin arttığı bir dönemde ortaya çıkmaktadır.²⁵⁷

Toplu işten çıkarmalardan en çok etkilenen grubun 55 yaş ve üzerindeki çalışanlar olduğu söylenmektedir. Üretim sürecinin yeniden örgütlendiği, sosyal güvenliğin sınırlandığı bir ortamda, bir grup çalışanın işgücü piyasasından uzaklaştırılmasına ve toplu olarak işten çıkarılmasına neden olan ekonomik koşullar, ayrımcılık içeren uygulamalarla bir araya gelebilmektedir.²⁵⁸ Özellikle imalat sanayiinde çok sayıda çalışanın işsiz kalması yeniden mesleki eğitim programlarının uygulanmasını zorunlu hale getirmiştir. Yeniden yapılanma döneminin temel özelliği, imalat sanayiindeki iş sayısının azalması ve var olan işlerin gerektirdiği vasıfların köklü bir biçimde değişmesidir. Bu nedenle, işten çıkarılan çalışanların çoğunlukla sahip oldukları mesleki vasıflarla imalat sanayiinde başka bir işyerinde yeniden iş bulmaları zordur.

Uzun süre aynı sektörde veya işyerinde bir meslekte çalışanlar, işsiz kaldıktan sonra işgücü piyasası, diğer meslekler, vasıf düzeyleri, boş işler ve işverenlerin davranışları hakkında etkin ve yeterli bilgiye sahip olamamaktadır.²⁵⁹ Bu

²⁵⁷ DAR-TZANNATOS, a.g.e., s. 24.

²⁵⁸ ILO, 1998, s.188.

²⁵⁹ EVANS-KLOCK vd., a.g.e., s. 21.

olumsuzluğu gidermek için, çoğunlukla mesleki eğitim programları iş arama yardımları ile desteklenmektedir.²⁶⁰

3.4.3. Genç İşsizlere Yönelik Mesleki Eğitim

Genç işsizlere yönelik aktif programlar, eğitimine devam edemeyen ya da ekonomik ve sosyal bakımdan güçsüz ailelerde yetişen gençler için tasarlanmaktadır. Genellikle 20 yaşın altında olan gençleri kapsayan bu programlarda, okulda veya iş başında eğitim yöntemleri uygulanmaktadır.²⁶¹

Programların amacı, gençlerin işgücü piyasasına katılmalarını desteklemek ve iş bulmalarını sağlayacak mesleki vasıf kazandırmaktır. Ayrıca, sosyal bakımdan dışlanmış grup ve ailelerde yetişen gençlere, işyeri kültürüne uyum sağlamada yardımcı olacak çalışma alışkanlıkları ve sosyal yetenekler kazandırma hedefi öne çıkmaktadır. Mesleki eğitim programları arasında istihdam ve yeterli gelir sağlama konusunda en başarısız sonuçlar genç işsizleri kapsayan programlarda elde edilmektedir. Ekonomik büyümenin gerçekleştiği ve işsizliğin azaldığı dönemlerde bile, programlar nadiren olumlu sonuçlar doğurmaktadır.²⁶²

²⁶⁰ DAR-TZANNATOS, a.g.e., s. 24.

²⁶¹ DAR-TZANNATOS, a.g.e., s. 25.

²⁶² DAR-TZANNATOS, a.g.e., s. 25. ILO, 1998, s.180.

3.4.4. Engellilerin Mesleki Eğitimi

Engellilere yönelik programlar öncelikle eğitim, mesleki eğitim ve rehabilitasyon amaçlarını içermektedir. Mesleki rehabilitasyon, engellilerin toplumla uyumunu destekleyen ve olumsuz çalışma koşulları karşısında korunmada eşit olanaklar sağlayan tüm hizmetleri ve önlemleri kapsamaktadır. Mesleki rehabilitasyon yalnızca mesleki eğitim, rehberlik, istihdam hizmetleri ve işe yerleştirme önlemlerinden ibaret değildir. Engellilerin sosyal ilişkilere ve çalışma yaşamına uyum sağlamaları, bağımsızlıklarını kazanmaları için gereken iş düzenlemelerinin yapılması, desteklerin sağlanması, iş başında eğitim, işe dönük kurslar, günlük yaşama ilişkin eğitim verilmesi ve okuma-yazmanın öğretilmesi gibi konuları da bu kapsamda değerlendirmek olanaklıdır.²⁶³

Mesleki ve rehabilitasyon destekleri sağlayan programlar yanında, engelliler için ABD ve AB’de istihdam öncesi iş başında mesleki eğitimin yaygınlaştığı görülmektedir. İş başında eğitim engellilerin mesleki vasıflarının gelişmesini sağlarken, istihdam edilme olasılıklarını arttırdığı belirtilmektedir. İş başında eğitim sonucunda, işverenler ile engelliler birbirlerini tanıma olanağı bulabilmektedir. İşverenlerin engelliler hakkında taşıdıkları önyargıların üstesinden gelmede, iş başında eğitimin yararlı olduğu söylenmektedir. Ancak, verilerin sınırlı olması nedeniyle, engellilere yönelik programların sonuçları üzerinde araştırma yapmanın oldukça güç olduğu dile getirilmektedir.²⁶⁴

²⁶³ ILO, 1998, s. 193.

²⁶⁴ DELSEN Lei (1996), “Employment Opportunities for the Disabled”, (içinde) International Handbook of Labour Market Policy and Evaluation, Edit: Günter SCHIMID vd., Edward Elgar, Cambridge, s.521-550. , s.531.

3.5. Bağımsız Çalışma Programları

Bağımsız çalışma programları, işsizleri ücretli olarak bir işte istihdam etmek amacıyla tasarlanmamaktadır. Bu programlar, işsizleri kendi işlerini kurmada yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla programlarda öncelikli olarak ve doğrudan ücretli istihdam yaratılmaz. Ancak, program kapsamında kurulan işyerinde az sayıda dolaylı olarak ek ücretli istihdamın yaratılacağı varsayılır.

Bağımsız çalışma programlarının ülkelerin tümünde geçerli olan hedef grubu yoktur. ABD’de yeni işsiz kalanlar, Danimarka’da en az beş ay süre ile işsiz olanlar, Macaristan ve Polonya’da ise toplu olarak işten çıkarılanlar hedef grup olarak belirlenmiştir. Ülkelerdeki uygulamalara bakıldığında, programların ekonominin farklı dönemlerinde yaşama geçirildiği görülmektedir. Destek sağlama biçimleri de, ülkeden ülkeye değişmektedir. Programlara katılanlara yardımlar toptan ödenebildiği gibi, taksitlerle de ödenebilmektedir. Almanya’da, kurulan işin başarısı izlenerek yardım ödemesi yapılmaktadır. Buna karşılık ABD’nde, kurulan işin başarısının izlenmesi yönteminin oldukça esnek nitelikler taşıdığı ifade edilmektedir.²⁶⁵

3.6. İşletmeye Sunulan Ücret ve İstihdam Destekleri

Ücret ve istihdam destekleri özellikle uzun süreli işsizlerin, gençlerin, dışlanmışların ya da işsizlik oranının yüksek olduğu bölgelerde işsiz olanların istihdamını finansal önlemlerle desteklemek ve bu grupların işgücü piyasası ile olan bağlarını güçlendirmek için uygulanmaktadır. Programın temel niteliği, program kapsamında yer alan işsizleri istihdam ettiği için işletmeye, finansal destek sağlanmasıdır. Bu yolla işletmelerin, programa katılan işsizleri istihdam etmeleri teşvik edilmektedir.²⁶⁶

²⁶⁵ DAR-TZANNATOS, a.g.e., s. 25-26.

²⁶⁶ ERHEL vd., a.g.e., s. 283.

3.7. İşsizlere Sağlanan Ödeme Desteği

İşsiz kalan çalışanın olabildiğince kısa süre içerisinde ücretli bir işi kabul etmesini sağlamak için, kamu tarafından işsize ödeme yapılması bu programın esasını oluşturmaktadır. Söz konusu programlar, işletmeye sağlanan ücret ve istihdam desteklerine benzemesine rağmen, ödemeler işletmeye ya da işverene değil, çalışmaya başlayan işsizlere yapılmaktadır. Gelir eklemeleri olarak da adlandırılan programlarda, işsiz vasıf ve deneyimine uygun olmayan, normal koşullarda kabul etmeyeceği düşük ücretli bir işte çalışmayı kabul etmesi karşılığında, düşük ücretten kaynaklanan gelir kaybı, program tarafından yapılan ödeme aracılığıyla belirli bir süre boyunca giderilir.²⁶⁷

3.8. Aktif Politikaların Çalıştırmacı (Workfare) Niteliği

Aktif politikaların niteliklerine bakıldığında iki ayrı geleneğin varlığı gözlenmektedir. Birincisi, Kıta Avrupa'sında yaygın olan "uyum" politikalarıdır. Bu gelenek, toplumun ve devletin işsizlere karşı olan sorumluluğu temelinde eğitim, mesleki eğitim, geçici istihdam programları yanında kamu tarafından sağlanan gelir ve hizmet destekleri aracılığıyla işsizlerin makul bireysel beklentilerini karşılamaktadır.²⁶⁸

İşsizlik yardımları veya sosyal yardımlarla çalışma zorunluluğunun ilişkilendirilmesi, yaşamlarını sürdürebilmek için kamu gelir aktarımlarına

²⁶⁷ EVANS-KLOCK vd., a.g.e., s. 23; Erhel vd., a.g.e., s.287.

²⁶⁸ BARBIER Jean-Claude (2001), "Welfare to Work Policies in Europe- The Current Challenges of Activation Policies", Document de travail CEE, No. 11, Novembre 2001, <http://www.cee-recherche.fr> (05.05.2008).

gereksinim duyanlar ile devlet arasında kurulan sosyal devlet ilişkisinin değişmesine işaret etmektedir.

Çalıştırmacı ve uyum programlarının her ikisinde işsizlik, sosyal veya aile yardımları aktif hale getirme amacı ile birleştirilmektedir. Her iki program türü kamu, gönüllü örgütler veya özel sektörde bir çeşit çalışmaya dayanır. Çalıştırmacı ve uyum programları, devlet ile yardım alan arasında bir tür kendine özgü sözleşme ilişkisine dayanmaktadır. Bu sözleşme ilişkisinin temelini oluşturan düşünce, yardım alanlar ile devlet arasında karşılıklı yükümlülüklerin bulunduğudır. Yardım alan “aktif olma” yükümlülüğünü yerine getirmezse, yaptırım ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu programlarda, işsizlerin ve sosyal yardım alanların çalışma isteğinin geliştirilmesi gönüllü bir süreç olmaktan çok, zorlamaya dayalı bir süreç olarak kabul edilmektedir.²⁶⁹

3.9. Aktif Politikaların İşgücü Piyasasına Etkisi

İşsizlikle mücadelede aktif politikalar önem kazanmakta ve bu politikalardan beklentiler artmaktadır.²⁷⁰ Ancak, işsizlik sorununun çözümünde aktif politikalara aşırı vurgu yapılmamalıdır. Bu politikalar işsizlik sorunun çözümü için, politikacıların elinde bulunan “sihirli bir araç” değildir. Aktif politikaların olumlu sonuçlar doğurması, öncelikle yeni işlerin yaratılmasına bağlıdır. Yapısal olarak yeterli düzeyde ve uygun istihdam yaratamayan bir ekonomide, aktif politikalara ne kadar ağırlık verilirse verilsin, işsizliğin azaltılmasına ilişkin sonuçlar elde edilemeyecektir.²⁷¹

²⁶⁹ ERHEL vd., a.g.e., s. 288-289.

²⁷⁰ LARSEN, a.g.e., s.4.

²⁷¹ MARTİN, a.g.e., s. 29.

Aktif politikaların işsizlik üzerindeki etki ve sonuçlarını öncelikle belirleyen unsur makro ekonomik yapı ve döngülerdir. Aktif politikalar, düzenli ve sürekli istihdam yaratan programlar değildir. Bu nedenle, programların başarısı ekonomide büyümeye bağlı yaratılan düzenli ve sürekli istihdamın miktarına bağlı kalmaktadır.

3.9.1. İstihdam ve Gelir Etkileri

Günümüzde, aktif politikalar toplam istemin yönetiminde bir seçenek olarak sunulmakta, enflasyonu arttırmaksızın işsizliği azaltmanın bir yolu olarak kabul edilmektedir. Ancak bu politikaların işgücü piyasası üzerinde olumsuz etkileri yanında, genel olarak işsizliğe karşı bir mücadele ve korumadan çok, belirli işsiz gruplarına diğer işsiz ve çalışan grupları karşısında istihdam edilmede farklılıklar sağlamaktadır.

OECD ülkelerinde uygulanan eğitim, devlet destekli geçici istihdam ve iş başında eğitim gibi programların sonuçlarını değerlendiren çalışmaların bulguları genel bir kanı oluşturmaktan uzaktır. Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde, sunum yanlı ve desteklenmiş istihdam programları çok ciddi eleştirilere uğramaktadır.²⁷² Norveç'te bazı aktif programların belirli koşullar altında etkili sonuçlar doğurmasına rağmen, işgücü piyasasının genel koşullarına çok önemli ve olumlu katkılar yapmadığı belirtilmektedir.²⁷³

Yardım ve ödemelerden yararlananları aktif hale getirme amacındaki programlar, işgücü piyasasında çalışanlar bakımından güvencesizliği arttırırken, eğretilenmeye de yol açmaktadır. Aktif politikalar sonucunda, çoğu zaman net

²⁷² MARSHALL, a.g.e., s. 5-6.

²⁷³ DAHL-DROPPING, a.g.e., s.288.

istihdam düzeyi değişmemekte, yalnızca istihdam edilenler ve istihdam koşulları değişmektedir. Ekonomik büyüme ve hızlı iş yaratılan dönemler dışında, aktif ve çalıştırmacı programlar varolan işleri işsizler ile çalışanlar arasında yeniden paylaşmaktadır. Buna göre, aktif işgücü piyasası programları insan onuruna uygun ve güvenli iş yaratmaktan çok, eğreti işler için işgücü sunumunu arttırmaya yaramaktadır.²⁷⁴

3.9.2. Sosyal Etkileri

Aktif politikalar, yeni bilinen ve uygulanan politikalar değildir. Ancak, günümüzdeki aktif politikalar ile geçmişte uygulananlar arasında bazı önemli ayrımlar vardır. Günümüzde bu politikalar, işgücü piyasasının istem yanından çok sunum yanına odaklanır. Aktif politikalar işsizleri işgücü piyasasının değişen koşullarına uygun hale getirmeye ve işgücü piyasasında işletmelerin belirlediği kalıba yerleştirmeye çalışır. İşsizler, işletmelerin beklenti ve istemlerine uyarak dönüşüm geçirmeyi başaramazlarsa ya da başarmaya gönüllü değillirse; bağımlı, anormal, hantal, marjinal ve tembel olarak damgalanacak ve sınıflandırılacaktır.

Geçmişte işsizlik, istihdam ve gelire ilişkin sorunlar bireylerden değil, ekonomik ve toplumsal süreç ve yapıardan kaynaklanan sorunlar olarak değerlendirilmiştir. Günümüzde ise, aktif politikalar işsizliği bireysel bir süreç ve sorun olarak ele almaktadır. Bu anlamda toplumun, devletin ve hükümetlerin işgücü piyasasına, işsizliğe ve işsizlere ilişkin sosyal nitelikli görev ve yükümlüklerine daha

²⁷⁴ COSTELLO Anne-LEVIDOW Les (1997), "Flexploitation Strategies: UK Lessons for Europe", For Humanity Against Neo-liberalism, London Committee, the Second Intercontinental Encuentro for Humanity Against Neoliberalism, Madrid. s.12.

az vurgu yapılırken, işsizlerin bireysel görev ve yükümlülükler öne çıkarılmaktadır.²⁷⁵

3.10. Türkiye’de Alınabilecek Önlemler

İşsizlikle mücadele, işsizliği doğuran nedenler iyi bilindiği ve bunlara uygun çözüm yolları bulunduğu ölçüde kolaydır. İşsizliği azaltmaya yönelik alınabilecek tedbirler başka ekonomik sorunları ağırlaştırabileceğinden, çözümü kolay değildir.

Yukarıda bahsedilen işsizlikle mücadele yollarının aktifleşmesi için yani sürdürülebilir bir istihdam politikası için öncelikle nüfus artışına çözüm bulmak gerekmektedir. Nüfusun önemli bir kısmının kırsal alanda yaşaması nedeniyle tarım reformu, yerel düzeyde kırsal kalkınma geçerli çözümleri oluşturacaktır.

İstihdamda kilit unsur yatırım olduğuna göre yüksek düzeyde yatırımlara ulaşabilmek için, istikrarlı kur ayarlamaları, mali denge, yatırımı teşvik edici unsurların kullanılması önemli araçlar olmaktadır.²⁷⁶

İşgücü piyasasının sorunlarının bilinmesini ve sürekli izlenebilir olmasını sağlayan veri sistemi iyileştirilmelidir. Öncelikle istihdam politikalarının oluşturulabilmesi için işgücü piyasasının güvenilir, sağlıklı, gerçekçi ve yeterli verilerle donanması gereklidir. İstihdam yaratmaya özen gösteren bir büyüme politikası zaman geçirilmeden uygulamaya konulmalı ve bunda tüm üretim sektörlerine yönelik politikalarda istihdam amacını dikkate alan ve özellikle kamu yatırımlarını yeniden yükselten yaklaşımlar getirilmelidir.

²⁷⁵ LARSEN, a.g.e., s. 4.

²⁷⁶ KARAMAN, İsmail; İşsizlik Sorunu ve İstihdam Politikaları, Yeni Türkiye, Y: 5, S: 27, Semih Ofset, Ankara, Temmuz- Ağustos 1999. s.833.

Ekonominin büyüme oranlarında istikrarın sağlanması, ekonomik kararların kısa, orta ve uzun vadeli hedefler ile uyum göstermesi ve kararların süreklilik taşıması gerekir. Ekonomik kaynakların verimsiz ve spekülâtif alanlar için kullanılması anlayışından vazgeçilmesi, bunları önleyecek bir yapı ve anlayışın geliştirilmesi zorunludur.

İş olanaklarının ve istihdam artışının sadece büyümenin ürünü olarak gören yaklaşımlardan vazgeçilmeli, istihdamı etkileyen faktörler daha ayrıntılı ve farklı bir anlayışla ele alınmalıdır. Çünkü istihdamın artışı sadece ekonomik gelişmeye ve büyümeye bağlanabilecek bir konu değildir.

Türkiye, istihdamın sektörel dağılımında tarım sektörü ağırlıklı bir yapıdadır. Sanayileşme istenilen düzeye ulaşamamıştır. Türkiye istihdam yapısındaki bu bozukluğu ve gerçeği göz önüne alarak nüfusu tarımdan çekip sanayiye ve verimli hizmet alanlarına kaydırmak için öncelikli olarak GAP bölge projesi gibi projelere yönelmek, iç göç, sanayi ve yerleşme politikasını büyük kentlerden ziyade gelişme potansiyeli olan kentlerde uygulamak gereklidir. Bu kentlerde ve bölgelerde tarıma dayalı sanayiler, küçük ve orta boy işletmelere dayalı istihdam yaratan ileri teknolojiler kullanılmalı, verimli geleneksel sanayi sektörleri teşvik edilmelidir. Bunların dışında, gerekli büyük sanayilere de yer verilmelidir. Sanayi kesimine yapılacak yatırımlar, sanayi kadar ticaret ve hizmet sektöründe de ek istihdam alanları yaratacaktır.

Marjinal sektörde bulunanların başta sosyal güvenlikleri olmak üzere diğer ilgili sorunlarının hükümet ve ilgili kuruluşlarınca da sorun olarak kabul edilmelidir. İşsizlik sigortası yasası çıkarılmalıdır. Bu konudaki çalışmalar oyalayıcı değil, ivedi ve sonuç alıcı biçimde sürdürülmeli ve kesinlikle sendikalar ile ortaklaşa çalışmalar içinde olunmalıdır. İstihdam güvencesi işsizliği önleyecek ve çalışma barışını sağlayacak en önemli konudur. Bu amaçla herşeyden önce istihdam güvencesini

sağlamaya yönelik 158 sayılı ILO Sözleşmesine uygun “iş güvencesi” düzenlenmesi gerçekleştirilmelidir.

Son dönemde belirli bir aşama gösteren ve yeniden yapılanma çalışmaları içinde bulunan Türkiye'nin tek istihdam kurumu olan Türkiye İş Kurumu, zaman geçirilmeden çağdaş kimliğine kavuşmalı ve işgücü piyasasında daha etkin ve daha fonksiyonel bir hale gelmelidir. Türkiye İş Kurumu'nun, batı istihdam kurumları gibi çağdaş hizmetler sunabilmesi için hukuki alt yapısı bir an önce tamamlanmalıdır.²⁷⁷

İşsizlik sigortası, işsizlik yardımı yanında eğitim programlarına önem verilmelidir. Nitekim, şartsız ve süresiz işsizlik sigortası vasıfsız işçiler için bir teşvik olacağından bunun yerine uzun süreli işsiz kalmış bir işçiyi çalıştıran iş yerine sübvansiyon verilebilir.²⁷⁸

Özellikle küçük ve orta ölçekli iş yerlerinin desteklenmesi ve ihracata yönelik politikalar ve uygulamaya yönlendirilmesinin, ekonomik durgunluğun giderilmesi ve yeni istihdam alanlarını yaratılmasına yönelik en önemli çözüm yolu olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle bu işletmeler; işletme kredisi, teknik destek, pazarlama ve eğitim destekleri ile geliştirilmeli, istihdam artışı sağlayacak ve aynı zamanda rekabet ortamında yeni gelişmeleri izlemelerine olanak verecek şekilde etkili desteklerle teşvik edilmelidir.

Ayrıca KOBİ'lerin istihdam yaratma kapasitelerinin artırılması; çalışan ve çalıştıranların eğitim düzeylerinin yükseltilmesine, teknolojik altyapı donanımlarının iyileştirilmesine, ürün kalitelerinin artırılmasına ve bilgi iletişim teknolojilerinden yararlanma düzeylerinin geliştirilmesine bağlıdır.

²⁷⁷ UZUN, Ali; İşsizlik, Ekonomik Forum, TOBB, Y: 5, S: 10, 15 Ekim 1998, s.20-21.

²⁷⁸ BİLDİRİCİ, M., BAKITAŞ, T., KARBUZ,S.; Emek Piyasasının Özellikleri ve Türkiye İçin Öneriler, İktisat, İşletme ve Finans, Y: 3, S: 142, Ocak 1998, s.19.

Türkiye işgücü verimliliği açısından da hiç de iç açıcı bir konumda değildir. Bugün Lüksemburg'da çalışan bir kişi, ülkemizdeki bir çalışandan 8 kat daha fazla üretim yapmaktadır. Bu oran Almanya için yaklaşık 7, ABD için 6, Yunanistan için ise 3 kattır. İşgücü verimliliğini yükseltmeden çalışanların yaşam standardını yükseltmek mümkün değildir. Bu nedenle işgücü verimliliğini arttırmak, işgücünün makine ve teçhizatla donatmak, teknolojik gelişmeleri yakından takip etmek zorundayız.²⁷⁹

Genç işsizliğin nedenlerinden biri eğitim yetersizliğidir. Gerek meslek okullarında gerekse yükseköğretim kurumlarında verilen eğitimin, piyasanın ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamaması, diplomalı işsizler ordusunun ortaya çıkışına yol açmaktadır. İşe girmede giderek daha özel koşulların aranmakta oluşu ve işverenlerin seçici davranmaları, Türkiye'deki işsizliğin bir başka sonucudur. Bu koşullarda iş bulmak “nitelik rekabetine” dönüşmekte ve diploma sahibi olmak yeterli olmamaktadır.

Genç işsizliğin giderilebilmesi için özellikle lise mezunlarının yaygın eğitim kuruluşları aracılığıyla meslek kazandırıcı eğitim olanaklarından yararlanmaya yönlendirilmelerine ve bu konuda bilgilendirilmelerine ihtiyaç bulunmaktadır.

Türkiye için çıkar yol, gerek orta ve gerekse yüksek eğitilmiş işsizleri yeniden meslek kazandırıcı eğitime tabi tutarak ekonominin ihtiyacı yönünde bir işgücü yaratmak olmalıdır. Bunun için de Türkiye'de iki yıllık meslek okullarının açılması, eğitim politikamızın temelini oluşturmalıdır.

Türkiye genç nüfusu hızla artan, insan gücü planlaması yapamayan, eğitim kurumlarının niteliklerinden önce sayılarını arttırıcı bir eğitim politikası izlemeyi

²⁷⁹ ÇAĞLAYAN, Zafer; Çözüm Büyümenin Önündeki Engellerin Kaldırılmasıdır, Yeni Türkiye, Y: 5, S: 27, Ankara, Mayıs-Haziran 1999, s.68.

sürdüren bir ülkedir. Bunların doğal sonucu olarak, çok sayıda genç iş yaşamının gerektirdiği niteliklerden yoksun olarak emek piyasasına akmaktadır.²⁸⁰

Kadın istihdamının artırılmasında da en önemli husus, yetersiz eğitim düzeyi engelini aşılmasıdır. Kadınların işgücü piyasasının dışında kalmalarını engellemek için, eğitim programlarında geleneksel meslek alanlarının dışına çıkılarak, yeni gelişen meslek alanlarına yer verilmeli ve değişen teknolojiler dikkate alınmalıdır. Kadın istihdamı açısından bir diğer önemli nokta da kadınların istihdamdaki paylarının kayıtlı sektörlerde arttırılmasıdır. Özellikle küçük iş yerlerinde kaçak olarak çalışan ve her türlü sosyal güvenceden mahrum kalan kadınlar sosyal güvenlik kapsamına alınmalıdır.²⁸¹

İstihdamdaki çarpık yapının ve yapısal bozulmanın önlenmesi, işsizliğin aşağı çekilmesi için bütün kesimler (işçi-işveren sendikaları, hükümet, meslek odaları) sorunun çözümü için ortak sorumluluk içinde olmalıdırlar. İstihdamın arttırılarak işsizliğin önlenmesinde, işçi, işveren ve hükümet temsilcileri arasındaki üçlü diyaloga önem verilmelidir.

Nüfus politikaları oluşturulması, bölgesel farklılıkların giderilmesi ve büyük kentlere göçün azaltılması için orta büyüklükte kentler teşvik edilerek, bölgesel cazibe merkezleri oluşturulmalı ve buralarda insan kaynakları alt yapısının geliştirilmesine öncelik verilmelidir.

Yerel kaynakların istihdam yaratma kapasiteleri olduğu unutulmamalı ve yerel yönetimle bu amaçla bilinçlendirilerek desteklenmelidir.²⁸²

Artık iktisat biliminde enflasyon yaratarak işsizliği azaltmak bir çare olarak görülmediğine göre, işsizlik sorununun nasıl çözümlenebileceği üzerinde biraz daha

²⁸⁰ SERTER, Nur; İşsizlik ve Çözüm Yolları, İşveren TİSK, Cilt: 37, S: 8, Mayıs 1999, s.24.

²⁸¹ TİSK; Kadın İşgücü Araştırması, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Ankara, Haziran 1999, s.30.

²⁸² ÇAĞAN, Nami; İşsizliğe Karşı Ortak Sorumluluk, Ekonomik Forum, Y: 5, S: 10, Ekim 1998, s.26.

değişik yaklaşımlar yapmak, konuya diğer bazı genel politikalar yanında, iktisadın mikro temellerini de ele alarak yaklaşmak gerekmektedir.

Yüksek enflasyon ortamında sağlayacağımızı umduğumuz yüksek büyümenin getireceği istihdam olanaklarına kavuşmanın kısa vadeli kolaylığından sıyrılıp, daha zor fakat daha kalıcı yollardan istihdam olanaklarını nasıl geliştirebileceğimizi aramalıyız. Hızlı büyüme kısa vadeli değil uzun soluklu bir süreçtir ve istikrar içinde büyümeye önem verenler uzun vadede bizden daha çok mesafe almışlardır.

Türkiye için Çözümler;²⁸³

1. Ulusal İstihdam Strateji ve Politikaları oluşturularak uygulanmalıdır. AB sosyal politikasının da temel dayanağı olan sosyal diyalog çerçevesinde, ülkemizde de, başta işçi ve işveren kesimleri olmak üzere tüm toplum kesimleri, verimli istihdamın artırılması ve işsizliğin önlenmesi konusunda sorumluluk üstlenmeli, kendi aralarında ve hükümetle işbirliği yapma anlayışı içinde davranmalıdırlar. AB İstihdam Stratejisi'ne uyum sağlanması amaçlanmalı, bu konuda mutlaka ekonomimizin uluslararası rekabet gücü gözetilmelidir.
2. Ekonomi politikaları üretim, yatırım, ihracat ve istihdamı temel almalıdır. Ekonomi politikaları reel sektörde üretim, yatırım ve istihdam artışını esas almalı; ekonomi yüksek katma değer yaratan mal ve hizmet üretimine, yenilikçiliğe, ileri ve öncü teknolojilere yönlendirilmelidir.
3. İstikrarlı ve yüksek bir büyüme hızının yakalanması için sosyal diyalog ve üçlü çalışma yöntemi ile “Ulusal Rekabet Gücü Politikası” tespit edilmeli ve uygulanmalıdır.
4. Üretim üzerindeki vergi yükü makul düzeye indirilmelidir. Bu çerçevede; Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi oranları azaltılmalı; yatırıma aktarılan her türlü kazanç vergiden muaf tutulmalı ve enerji üzerindeki vergi yükü azaltılmalıdır.

²⁸³ http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=1036&id=59

5. Ülkemizde istihdam vergileri OECD ortalamasının altına indirilmelidir. Hükümetçe uygulanacak kayıtdışının kayda alınması programı çerçevesinde, Kayıtdışı Sektörü İzleme Mekanizması oluşturulmalıdır. Vergiler ödenebilir düzeye çekilerek, vergi tabanı genişletilmelidir. Ayrıca, SSK primleri işveren hissesi oranı makul bir geçiş dönemi içinde (örneğin 3 yıl) aşamalı şekilde işçi hissesi oranı olan %14'e indirilmelidir.
6. Teşvik sistemi, AB ülkelerindeki gibi istihdam bazlı olmalıdır. Bu konudaki uluslararası tecrübeler de dikkate alınarak, yatırım yapan, “düzgün iş”lerin artmasını sağlayan ve ilave istihdam yaratan işverenlere gelir ve kurumlar vergisi istisnası, ücret sübvansiyonu, sigorta prim indirimi, enerji maliyetinin düşürülmesi gibi çağdaş özendirme araçları devreye sokulmalıdır. Ülkemizde uygulanacak teşvik sistemi, mikro işletmelerden büyük işletmelere kadar tüm işletmeleri kapsamalı; ülke genelinde ve sürekli olmalıdır.
7. Ücret sistemi, verimlilik, rekabet gücü ve istihdamı esas almalıdır. Düşük enflasyon ortamında izlenecek ücret politikasının temel unsurlarını; gerek işletme, gerek ülke düzeyinde rekabet gücünün, istihdam yaratma ve mevcut istihdamı koruma imkanlarının, verimlilik alanında kaydedilen gelişmelerin gözetilmesi oluşturmalıdır. Bu çerçevede, işletmelerde performans değerlendirme sistemlerinin uygulanması ve istihdam üzerindeki vergi ve sosyal güvenlik prim yüklerinin azaltılması önem kazanmaktadır.
8. İşletmeler üzerindeki sosyal yükler hafifletilmelidir. Bu yükler, rekabet etme ve istihdam yaratma hedeflerini gerçekleştirmeye imkan tanıyacak bir düzeye çekilmeli ve teşvik edici yönü ağır basan bir yaklaşımla ele alınmalıdır.
9. İşletmelerin ve işgücünün değişimlere uyum yeteneği artırılmalıdır. 4857 sayılı Kanunla getirilen esnek çalışma düzenlemeleri ve iş güvencesi hükümleri işçi ve işveren kesimlerinin diyalogu temelinde uygulanmalıdır. Yeni İş Kanunumuz gereğince çıkartılması gereken yönetmelikler hızla tamamlanmalı; Sosyal Sigorta Mevzuatı'nda esnek çalışma şekillerinin

uygulanmasına imkan verecek düzenlemelere gidilmelidir. Ayrıca, kıdem tazminatı müessesesi, uygulamaya giren işsizlik sigortası ve iş güvencesi hükümleri dikkate alınarak en kısa zamanda yeniden düzenlenmelidir.

10. İşçi çalıştırmaya ilişkin olanlar da dahil, işletmelerin tabi olduğu tüm formaliteler tek bir hizmet biriminde tamamlanmalıdır. Organize Sanayi Bölgeleri ve işyerlerinin yoğunlaştığı yörelerde, SSK Sigorta Müdürlükleri ile Vergi Daireleri tarafından bilgisayarla hizmet verecek irtibat ofisleri açılarak, hizmetler işletmelerin ayağına götürülmelidir.
11. ÇSGB'na, Bölge Çalışma Müdürlüklerine, İŞKUR'a ve SSK'ya ayrı ayrı yapılan işçi bildirimlerine ve Vergi Dairelerine verilen muhtasar beyannamelere ait formaliteler azaltılmalı, işçi bildirim işlemleri tek bildirme ile tamamlanabilmeli; mükellefiyetlerin bilgisayar ortamında yapılmasına yönelik çalışmalar bir an önce tamamlanarak uygulamaya konulmalıdır.
12. e-devlet süreci hızlandırılmalıdır.
13. Ulusal Meslek Standartları Kurumu Kanun Tasarısı bir an önce yasalaşmalıdır.
14. Mesleki eğitim sisteminin yönlendirilmesi, eğitimi yapılan mesleklerin tespiti ve eğitim programlarının oluşturulmasında işletmelere daha fazla rol tanınmalıdır. İşsizlik Sigortası Fonu'nda biriken kaynaklar ağırlıklı olarak, işsizlere işgücü piyasasında geçerliliği olan mesleklerin kazandırılması ve işsizlik riski yüksek olan bireylerin mesleki becerilerinin geliştirilmesi amacıyla kullanılmalıdır.
15. İŞKUR aktif istihdam politikalarına yönelmelidir. Ülkemizde aktif işgücü programlarının uygulanmasından sorumlu kuruluş olan Türkiye İş Kurumu'nun, bu programları etkinlikle uygulayabilecek düzeye ulaşabilmesi için kurumsal kapasitesinin ve bütçesinin güçlendirilmesi gerekmektedir.
16. Özel istihdam bürolarının faaliyetlerinden istihdamı artırıcı yönde yararlanılmalıdır. Yeni İş Kanunu ile faaliyette bulunmalarına izin verilen Özel İstihdam Büroları, zaman içinde verebilecekleri mesleki eğitim,

yeniden eğitim, işe adaptasyon eğitimleri ve sağlayacakları danışmanlık hizmetleri ile Türkiye’de aktif işgücü politikalarının uygulanmasında önemli bir rol üstlenerek işgücü piyasasının dinamizminin ve etkinliğinin geliştirilmesine önemli katkılarda bulunacaktır.

17. Öte yandan, AB ülkelerinde istihdam yaratmada büyük önem taşıyan “özel istihdam büroları vasıtasıyla geçici istihdam” sistemi ülkemizde uygulanmamaktadır. Yasal değişikliğe gidilerek bu sistem hayata geçirilmelidir.
18. Girişimcilik ve KOBİ’ler desteklenmelidir. KOBİ’ler ve bireysel girişimler; eğitim, vergi, kredi, finansman, teknoloji, işletme ve pazarlama konularında desteklenmeli ve gelişmeleri sağlanmalıdır.
19. Tarım sektöründeki düşük verimlilik sorunu ele alınmalı; tarım sektörünün dünya pazarlarındaki rekabet gücü artırılmalıdır. Çağdaş bir destekleme sistemi oluşturulmalı; tarımsal işletmecilik modelleri teşvik edilmelidir. Ayrıca, tarıma sayalı sanayinin gelişimine önem verilmeli; sanayi sektörü ile tarım sektöründeki istihdamın birlikte gelişimi ve yerel düzeyde istihdam yaratılması sağlanmalıdır.
20. İleri ve öncü teknoloji süreçleri yakalanmalıdır. Bilim ve eğitim kurumları, devlet ve özel sektör işbirliği içinde; “Ulusal Bilim-Teknoloji Strateji ve Politikası” ve “Ulusal Yenilik Sistemi” oluşturulmalıdır.
21. “Eğitim Politikası”, Bilim-Teknoloji ve Yenilik Politikaları ile bağlantılı olmalıdır.
22. Ekonomik büyüme hızını ve kişi başına geliri olumsuz etkileyen, işsizlik sorununu büyüten hızlı nüfus artışının önlenmesi konusuna gereken önem verilmelidir.

3.11. Türkiye’de İllere Göre İşsizlik ve Suç Oranları

Türkiye, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak dönüşüm içerisinde olan bir ülke konumundadır. Bir taraftan tarımdan sanayileşmeye doğru bir dönüşümü yaşarken,

diğer taraftan uygulanan tutarsız ve popülist makroekonomik politikaların sonucu sık sık ekonomik krizlerle karşılaşmaktadır. Krizlerden kurtulmak için uygulanan istikrar programları, fiyat istikrarını (enflasyonu kontrol altına almayı) öncülediğinden, genellikle işsizliğin artmasına ve gelir dağılımındaki bozukluğun artmasına neden olmaktadır. Ayrıca Türkiye’de siyasal ve ekonomik nedenlerden ötürü hızlı bir göç gerçeği ile karşılaşmakta ve şehirleşme hızla artmaktadır. Bu durum ise, şehirlerin sorunlarına yeni sorunlar eklemektedir. Bütün bu unsurlar, suç oranlarındaki artışın ülkedeki ekonomik ve sosyal faktörlerle ilişkilendirilmesine neden olmaktadır.

Ayrıca, Türkiye’de suç olgusunu tahlil edebilmek için bireysel suçlardan çok organize suçların da tespit edilmesi gerekmektedir. Ülkemizde neden Batı’dan farklı olarak bireysel suç eylemlerinden çok, bir otoritenin etrafında örgütlenen organize suçlar yaygın olarak görüldüğü belirlenmiştir.

Suçun kültürle doğrudan bağlantısı vardır. Ülkemiz insanının, aile bağlarının güçlü olmasından gelen bir beraberlik ve ortak hareket etme refleksi var. Bu suçta da bireysel değil, organize yapıların ortaya çıkmasına neden oluyor. Bunun yanı sıra Türkiye’de geçen yüzyıldan bu yana feodalizmin kırıldığı ve bir sanayileşme döneminin yaşanması nedeniyle ekonomik değişim kültüre çok sonraları yansımaktadır.²⁸⁴

Ekonomik istikrarsızlık, gelir dağılımındaki adaletsizlikler, sosyal olanaklardaki uçuruma varan farklılıklar, işsizlik gibi sorunlar her suç organizasyonun da olduğu gibi çetelerin de ortaya çıkmasında etkili unsurlardır. Ancak, işsizliğin organize suç örgütlerinin ortaya çıkmasında, söylendiği kadar etkili olmadığını söylemek mümkündür.²⁸⁵

²⁸⁴ ÜMİT Ahmet, Çıplak Ayaklıydı Gece, Doğan Kitapçılık, İstanbul- 2003, s.35.

²⁸⁵ GELERİ, Aytekin,Organize Suçların Ortaya Çıkışı ve Gelişimi, s.66-67

Bireyleri suça yönelten sosyo-ekonomik göstergelerden en önemlilerinden biri ise işsizliktir. Herhangi bir nedenle artan işsizliğin suç miktarını artırdığı ileri sürülmektedir.

Türkiye bir yandan artık istikrarı yakalayıp bu uzun soluklu sürece kendini alıştırmalı, diğer yandan da iş bulma olanaklarını geliştirmede karşılaşılan güçlükleri gidermeye daha fazla çalışmalar içerisinde olmalıdır. Bu zamana kadar istihdam sorunu devletin sorumluluğunda görmeye alışık bir toplum olarak, bu düşünce ve davranış değişikliğini gerçekleştirmemiz kolay olmayacaktır.²⁸⁶ Çünkü her şeyi devletten bekleyen anlayış ülke insanının girişimci olma ruhunu büyük ölçüde törpülemiştir. Tarım ve sanayi politikalarındaki popülist politikalarla birlikte hızla artan nüfus ise, çalışma hayatında tam anlamıyla massedilemediği gibi, eğitim politikalarındaki yanlışlıkla da örtüşerek sosyal yapıda daralmalara yol açmıştır.²⁸⁷

Şüphesiz devlete düşen sorumluluklar vardır. Bunların başında artık sürekli harcama yapmak değil, ülkede istikrarı sağlamak gelmektedir. Devlet istikrar ortamını sağladığında yatırımlar ve yabancı sermaye artacak, AB'ne entegrasyonumuz kolaylaşacak, rekabet gücümüz gelişecek, ihracatımız yükselecek, Türkiye daha hızlı büyüyecek ve daha çok istihdam kapasitesi yaratılacaktır.²⁸⁸

İşsizlik çözüme ulaştırması ile suç oranlarında da azalmalar görülebilecektir. Çünkü bu konudaki literatürü araştırmalarında suçu açıklayan değişkenler arasında sık sık işsizlik oranının da kullanıldığını ve genelde de pozitif bir ilişki kurulabilmektedir.

286 ÇUBUKÇU, Tuğrul; Enflasyon-İstihdam İlişkisi, İşveren, TİSK, Cilt: 35, S: 10, Temmuz 1997, s.6-7.

287 ERİŞ, Metin; Ekonomimize Sosyo-Kültürel Açından Bakış, Yeni Türkiye, Y: 5, S: 27, Semih Ofset, Ankara, Mayıs-Haziran 1999, s.109.

288 Çubukçu, a.g.e., s.7.

Türkiye’de suç oranının en yüksek olduğu on şehir; sırasıyla Antalya (1372), Bartın (1255), Niğde (1228), Burdur (1196), Mersin (1077), Muğla (965), Kastamonu (963), Gaziantep (950), Bursa (928) ve Ardahan’dır (925) (bk. Çizelge 1 ve Harita 1). Söz konusu şehirleri belirli özelliklerine göre, kendi içinde iki gruba ayırmak mümkündür. Buna göre Antalya, Mersin, Bursa, Gaziantep ve Muğla’nın oluşturduğu grup büyük nüfuslu, şehirleşme oranı (Muğla hariç) ve sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi yüksek ve göç alan (Gaziantep dışında) yerler oldukları görülmektedir. Bu gruptakilerin toplam asayiş suçları içerisinde mala karşı suçun belirgin fazlalığı da (Muğla dışında) ortak özelliklerindedir. Diğer grubu oluşturan Bartın, Niğde, Burdur, Kastamonu ve Ardahan ise Türkiye’de az nüfuslu, şehirleşme ve sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi düşük, göç veren yerlerdir ve toplam asayiş suçları içerisinde şahsa karşı suçlar fazladır.

Türkiye’de suçlarının en az görüldüğü yerler, Erzincan (134), Hakkari (181), Rize (202), Şırnak (220), Muş (228), Adıyaman (269), Erzurum (279), Mardin (295), Van (297) ve Şanlıurfa’dır (313). Coğrafi dağılışı olarak, Türkiye’nin doğu yarısındaki bu şehirlerin Rize dışındaki tamamı Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yer almaktadır. Belirgin ortak özellikleri, sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi bakımından Türkiye’nin az gelişmiş yerleri olmaları, göç vermeleri ve şehirleşme oranlarının düşük olmasıdır. Bu veriler 2001-2003 yılı verilerine göre tespit edilmiştir.

1994-2003 arası on yıllık dönemde asayiş suçları Türkiye genelinde %63.9 oranında artmıştır. Artış oranlarının şehirlere göre dağılımı farklılıklar göstermektedir. Bu dönemde dokuz şehirde suç sayısı %-9 ile -75 (sırasıyla Manisa, Elazığ, Muş, Kayseri, Erzurum, Çanakkale, Bolu, Rize, Erzincan) arasında azalma gösterirken, 72 şehirde %1 ile 542 arasında artmıştır. En yüksek artışlar Ardahan (542), Tunceli (538) ve Kastamonu’da (456) gerçekleşmiştir. Gerek yüksek artış, gerekse azalma gösteren yerlerin bölgesel bir dağılışı göstermedikleri ve bir kümelenme oluşturmadıkları görülmektedir.

Türkiye’de suçlarının çoğunluğunu (%55) mala karşı suçlar oluşturmaktadır. Mala karşı suçlar içinde hırsızlık suçları %81,1 gibi yüksek bir orandadır. Daha sonra dolandırıcılık ve mala zarar vermek ve benzeri suçlar (%10.7), gasp/yağma (%2.3), yangın (%1.9) suçları gelmektedir. Hırsızlık; en çok evden, iş yerinden, oto hırsızlığı ve otodan hırsızlık şeklinde gerçekleşmektedir. Gasp/yağma suçlarının büyük bir kısmı şahıstan gasp şeklindedir.

Türkiye’de mala karşı suçlar daha çok Türkiye’nin güney ve batı kıyılarında yoğunluk göstermektedir. Türkiye’nin güneyinde Mersin’den başlayarak batıya doğru Antalya, Muğla, Aydın, İzmir; Marmara Bölgesinde Bursa ve İstanbul; Batı Karadeniz’de Düzce, Zonguldak ve Bartın; İç Anadolu’da Ankara ve Niğde; Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Gaziantep, mala karşı suçların yüksek olduğu yerlerdir. Buna karşılık, Yozgat, Aksaray, Karaman, Isparta ile Bilecik, Doğu Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu şehirlerinin büyük bir kısmında düşüktür.

Suç artış oranları, kendi içinde ve şehirlere göre farklılıklar göstermektedir. Türkiye’de mala karşı suçlar, şahsa karşı suçlara göre daha fazla artmaktadır. 2001-2003 döneminde 32 şehirde şahsa karşı suç azalırken, 48 şehirde artmış, Diyarbakır’da değişme meydana gelmemiştir. Aynı dönemde 71 şehirde mala karşı suç oranı artmıştır. Bu şehirlerden 27’sinde Türkiye oranının altında, 44 şehirde ise; üstünde artış meydana gelmiştir. Gelir dağılımındaki adaletsizlik, şehirdeki gelir grupları arasındaki sosyoekonomik farklılıklar ve işsizlik, özellikle büyük şehirlerde mala karşı suçların artışını desteklemektedir. Suç artış ve azalış oranları her yıl değişmekle birlikte, bazı yıllardaki belirgin değişiklikleri açıklamak için şehir ölçeğinde ayrıntılı suç çalışmalarına gereksinim vardır.

Türkiye’ye ilişkin veri bulmakta çok zorlanılmaktadır. Çünkü suç istatistiklerini üreten kurum olan Emniyet Genel Müdürlüğü’nün (EGM) sitesinde sadece 2006’ya ait veriler bulunabilmektedir. Daha da kapsamlı araştırmalar yapılmasına rağmen

daha öncelere ait en son 1993 yılına ulaşılabilmektedir. 2008 yılına ait hiçbir suç ve işsizlik bağlamında bir oran söz konusu olmamaktadır.

Aşağıdaki grafiklerden ilkinde 1993–2006 dönemine ilişkin bu suç istatistiklerini ulaşılabilmektedir. İkinci grafikte aynı döneme ait işsizlik oranları yer alıyor. Üçüncü grafik ise suç ile işsizlik değişkenleri arasındaki ilişkiyi gösteriyor.

Şekil 3.1. Türkiye’de yıllara göre asayiş oranları (%)
Kaynak: EGM

Şekil 3.2. Türkiye'de yıllara göre işsizlik oranları (%)
Kaynak: TÜİK

Şekil 3.3. Türkiye'de işsizlik ve suç ilişkisi
Kaynak: EGM VE TÜİK

Bu verilerden anladığımız kadarıyla Türkiye'de de işsizlik ile suç arasında pozitif bir ilişki var. Fakat bu ilişki pek de güçlü görünmüyor. Ancak bazı faktörler bu konuda kesin yorum yapmamızı engelliyor. Birincisi, veri sayısı çok az. İkincisi,

ayrıntılı veriler elimizde yok. İlgili literatürde işsizlik şiddet suçlarından (cinayet, yaralama vb.) çok mülkiyet suçları (soygun, hırsızlık, sahtecilik vb.) ile bağlantılı olarak görülmektedir.²⁸⁹

Tablo 3.1. 2007-2008 Yılı İşsizlik Oranları

İşsizlik Oranı	Haziran 2007	%	8,8
İşsizlik Oranı	Temmuz 2007	%	8,8
İşsizlik Oranı	Ağustos 2007	%	9,2
İşsizlik Oranı	Eylül 2007	%	9,3
İşsizlik Oranı	Ekim 2007	%	9,7
İşsizlik Oranı	Kasım 2007	%	10,1
İşsizlik Oranı	2007 Yıllık	%	9,9
İşsizlik Oranı	Aralık 2007	%	10,6
İşsizlik Oranı	Ocak 2008	%	11,3
İşsizlik Oranı	Şubat 2008	%	11,6
İşsizlik Oranı	Mart 2008	%	10,7
İşsizlik Oranı	Nisan 2008	%	9,6

Genel olarak suçlar, şehirleşme ve sosyoekonomik açıdan daha gelişmiş ve göç alan Türkiye'nin batı yarısında yoğunluk göstermektedir. Bu genel dağılış içinde, az nüfuslu ve şehirleşme oranı düşük yerlerde şahsa karşı suçların; göç alan ve sosyoekonomik düzeyi yüksek yerlerde mala karşı suçların oranının yüksek olduğu görülmüştür.

Toplum ve bireyi doğrudan etkileyen şahsa ve mala karşı suçların toplumda güvenlik endişesi oluşturmayacak düzeye çekilmesi bir zorunluluktur. Suçun önlenmesine yapılacak yatırımlar, suçluların yakalanmasına harcanan çabadan daha yararlı olacaktır. Bu nedenle bilim insanları, kendi alanlarının bakış açıları ve yöntemleri ile suç üzerinde araştırmaları yapmalıdır. Türkiye'de hızlı nüfus artışı, kontrolsüz ve hızlı şehirleşme, işsizlik oranı, turizm faaliyeti, polis sayısı, polis

²⁸⁹ KARACA, Orhan, Türkiye'de suç ve işsizlik ilişkisi, Ekonomist Dergisi, Mart 26, 2007, İstanbul.

başına düşen kişi sayısı, karakol sayısı ve dağılımı, boşanma oranları, eğitim düzeyleri ve madde bağımlılığı gibi değişkenlerin suç üzerindeki etkileri de önemsenmelidir. Ayrıca, il düzeyinde suç yeri, suça etki eden faktörlerin mekânsal ilişkileri ve suç dağılımının açıklanmasında da ayrıntılı coğrafi çalışmalara gereksinim bulunmaktadır. Suçun önlenmesi sadece güvenlik güçlerinin görevi olmamasından yola çıkıldığında, sivil toplum kuruluşlarının bu konuya katkıları, bireylerin kişisel duyarlılıklarının etkileri de belirlenmelidir

Kısacası Türkiye'de işsizlik ile suç arasındaki ilişkinin ne kadar güçlü olduğu konusunda doğru bir orantının olduğu söylenebilir. Ancak elimizdeki kaynaklar bunu tam ifade etmemizde yetersiz kalmaktadır. Fakat teorik olarak böyle bir ilişki var. Bazı ülke deneyimleri bu ilişkiyi doğruluyor. Bu ilişkinin Türkiye'de geçerli olmadığını düşünmemiz için bir neden de yoktur.

SONUÇ

Suç, toplumların ahengini tarih boyunca negatif olarak etkilemiş bir unsurdur. Bu nedenle suçun nedenlerinin tespitine dair yapılan araştırmalar çok önemlidir. Suç işlemeye etki eden birçok faktör vardır. Bu çalışmada ekonomik faktörler ile suçun etkileşim içerisinde olduğu ifade edilmiştir. Türkiye’de toplam suç (devlete karşı, kamu güvenliğine karşı, genel ahlaka karşı işlenen suçlar) ile KBGSYH ve toplam işsiz sayısı arasında uzun dönemli denge ilişkisi tespit edilmiştir. Burada dikkat çekici nokta, toplumun geliri artarken suça olan eğiliminin de artmasıdır. Yani, gelirin artmasıyla birlikte gelen refah, bireylerin bir kısmını suça teşvik etmektedir. Bu noktada yürütme erkinin bu konuda önlemler alması gerekmektedir. Diğer taraftan, model sonuçlarına göre işsizlik sanıldığı gibi suça teşvik etmemektedir. Bazı suç verilerinin gelir ve işsizlikle uzun dönemli denge ilişkisi ve nedensellik ilişkisine sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu noktada da yürütme erkinin önlemler alması gerekmektedir. Bu çalışma neticesinde, bazı suç verilerinin gelir ve işsizlikle uzun dönemli denge ilişkisi ve nedensellik ilişkisine sahip olduğu tespit edilmiştir.

İşsizlik bir ekonomi için normal bir olgu, diğer bir deyişle diğer ekonomik olgular ya da süreçler gibi yaşanabilmesi olası durumlardan biri olarak değerlendirilebilir. Ancak, işsizliğin gerek birey gerekse toplum bakımından yarattığı sonuçların ne denli ağır izler bıraktığını sanayi devrimi ile birlikte yaygınlaşan kapitalist ekonomi sürecinde görmek olasıdır.

Bu çalışmada, suç olgusuna ekonomik modeller yoluyla yaklaşan temel çalışmalar ve daha yakın tarihlerde oluşturulan ekonometrik üç model tanıtılmıştır. Suçun ekonomik modelleri konusuna başlamadan önce, suçun ekonomi açısından görünümü irdelenmiştir.

Modeller dört başlık altında incelenmiştir; temel modeller tanıtılmadan önce, suçun geleneksel ekonomik modeli kısaca açıklanmıştır. Geleneksel modeldeki değişkenler diğer bütün modellerde dikkate alınmıştır. Bu model suça ekonomik açıdan bakışın basit ve genel bir sunumunu yapmaktadır.

Beklenen fayda modelleri (zaman ayırma modelleri), suçlunun yasal ve yasal olmayan aktiviteler arasında fayda ve maliyet karşılaştırmaları yapıp zamanını, daha fazla fayda beklediği aktiviteye ayıracağını kabul etmektedir. Her bir modelin temel bulgusu, kamu otoritesinin suçu önlemede temel araçları olan ceza olasılığı ve ceza şiddetindeki artışın suç miktarını düşürdüğüdür.

Beklenti teorisine dayanılarak Lattimore ve Witte tarafından oluşturulan model de, suçlunun potansiyel tercihinin gelirdeki ve boş zamandaki değişmeye göre gerçekleşeceği kabul edilmektedir.

İncelenen ekonometrik çalışmalar ise, Cornwell ve Trumbull'ın panel veri kullanarak değişkenlerdeki heterojenlik ve eşanlılık problemini analiz eden modeli, Funk ve Kugler'in ceza olasılığının dinamik etkilerini inceleyen ve "caydırma etkisi" ile " etkisiz hale getirme etkisine" vurgu yapan modeli ve Fajnzylber vd.'nin ülkeler arası gözlemlenen suç ataletini, suçun belirleyici unsurları olan sosyo-ekonomik değişkenlerle incelediği makroekonomik modelidir.

Bütün modellerde ceza olasılığı, ceza şiddeti ve gelirler, suçun belirleyici unsurları olarak ele alınmıştır. Yine her modelde suçlunun rasyonel olduğu varsayılmış ve riske karşı gösterdiği davranışlar dikkate alınmıştır. Çalışmada, modellerdeki ekonometrik tanımlama ve çıkarımlara fazlaca yer verilmemiştir; genel anlamda suça ekonomik modeller yoluyla yaklaşan çalışmalarını özet biçimde incelemek amaç edinilmiştir.

İşsizlik sosyo-ekonomik bir sorun olarak önemini artırmakta ve karmaşık yapısını korumaktadır. İşsizliğin uygun işler yoluyla azaltılması, olumsuz etkilerine karşı insan onuruna yaraşır sosyal koruma seçeneklerinin oluşturulması yerine, işsizliğin düzenlenmesine, bir başka anlatımla yönetilmesine yönelik programlar öne çıkarılmaktadır. Modern refah devletinin veya sosyal devletin işsizlik karşısında koruma sağlayan temel araçları köklü bir biçimde değiştirilmektedir. Bu bağlamda, aktif ve “pasif” politika ayrımı yaygınlık kazanmaktadır.

Aktif işgücü piyasası politikaları işsizlik ödemelerinin alternatifi değildir. “Pasif” olarak nitelenen işsizlik ödemeleri gerçekte işsizleri aktif hale getiren bir çok unsuru içerir. Her iki politika grubunun ana işlevleri ve amaçları farklı olmakla birlikte, işsizlik ödemeleri ve aktif politikalar birbirleriyle karşılıklı olarak ilişkilendirilmektedir. Uygulamada bu politikalar birbirlerini tamamlamaktadır. Bu nedenle, işsizlik ödemelerine dayanan politikalardan aktif politikalara geçiş söz konusu değildir. Uygulamaya bakıldığında, işsizlik ödemeleri sistemine aktif politika unsurlarının eklendiği görülmektedir. İşsizlik ödemelerini ve sosyal yardımları aktif önlemlerle bütünleştiren programlar; çalıştırmacı (workfare), aktif hale getirme, uyum, çalışma karşılığı refah veya refah karşılığı yardım gibi adlarla anılmaktadır.

Aktif politikaların mesleki eğitim ve yeniden mesleki eğitim programlarından ibaret olduğuna yönelik bir kanı oluşmuştur. Gerçekte, aktif politikalar mesleki eğitim programlarından başkaca çok sayıda ve farklı işlevleri yerine getiren ve değişik niteliklere sahip bir dizi programdan oluşmaktadır.

Aktif politikaların işsizliğin sonuçlarını gidermedeki başarısı net ve kesin değildir. Aktif politikaların sonuçlarını etkileyen çok sayıda değişken vardır. Özellikle, sonuçları başarılı olarak kabul edilen programların çoğunun, ekonomilerin büyüme dönemlerinde uygulandığı belirtilmektedir. Sonuçları açık başarısızlıklar taşıyan aktif programların varlığı da göz ardı edilmemelidir.

Aktif politikaların temelde işsizliği ekonomik ve sosyal bir sorun olarak değil, bireysel seçimlerin sonucu olarak gören bir anlayıştan hareket ettiğine, toplumda ve işgücü piyasasında eğretilişmeyi ve bölünmeyi pekiştirdiğine, sosyal hakları geriletmesine ilişkin güçlü eleştiriler vardır.

Türkiye 1960'lerden bu yana işsizlikle mücadele eden bir ülkedir. Bu nedenle Türkiye'deki işsizlik, gelişmiş ülkelerdekinden farklı olarak küreselleşme ve teknolojik ilerleme nedeniyle değil, yetersiz büyüme ve sermaye kıtlığı sonucu ortaya çıkan yapısal sorunlar nedeniyledir.

Türkiye'nin, ekonomik ve sosyal yapısındaki dengesizliklere ek olarak, uygulanmakta olan makro ekonomik politikaların da etkisiyle istihdam ve işsizlik sorunu her geçen gün daha da ağırlaşmaktadır. Ülkemizde özellikle son yıllarda sanayileşmenin bir yana bırakıldığı, üretken yatırımlardan vazgeçildiği, rant ilişkilerinin hakim kılındığı bir ekonomik ortam söz konusudur.

Ekonominin yeterince güçlü olmadığı ülkemizde istihdam ve işsizlik sorununun önemini ve özelliklerini belirleyen başlıca nedenler arasında; hızlı nüfus artışı, iç ve dış göçler, yetersiz gelir, teknolojik gelişmeler, bölgeler arası gelişme farklılıkları, yatırım politikalarındaki olumsuzluklar, eğitim politikasındaki sorunlar yer almaktadır. İşsizliğin sadece işsiz kalanları değil; çalışanları, ülkenin sosyal düzenini, toplumun huzurunu da ilgilendiren bir sosyo-ekonomik olgu oluşu, bu konuda atılacak olumlu adımlarda işbirliğini zorunlu kılmaktadır. İşsizliği ekonomik bir değer kaybı olarak görmenin dışında, ciddi bir sosyal tehlike olarak da değerlendirmek sorunun çözümünü hızlandıracaktır.

İşsizliği azaltmak ve ekonomik verimi arttırmak için, 21.yüzyılın ihtiyaç duyacağı değerlere sahip, teknik ve idari eğitimini görmüş, rekabete açık, düşünen, üreten, paylaşan insan modelinin oluşturulması yolunda politikalar geliştirilerek bu politikaların uygulanması gerekir. Bu yapılırken istihdamı engelleyen tüm unsurların da göz önünde tutulması gerekir.

KAYNAKLAR

- AKERS, L.Ronald., “*Criminological Theories*”, Fitzroy Dearbon Publishers, London-1999.
- ALACAKAPTAN, Ugur., Suçun Unsurları. Ankara-1975.
- ALGAN, N. ve ILDIRAR M., “Güçlü ve Büyük Türk Ekonomisi İçin Üretim ve İstihdam Politikaları”. TİSK Yayınları, Yayın No:236, Eylül, Ankara–2003.
- ALTINTAŞ Mustafa, Toplum Ekonomisi, Teori Yayınları, Ankara- 2000.
- ANDAÇ, F., İşsizlik Sigortası (Kayseri: Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası).Kayseri-1999.
- ANSAL H. ve diğerleri, Türkiye Emek Piyasasının Yapısı ve İşsizlik. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, Kasım, İstanbul, 2000.
- ASLITÜRK Cem, İşsizlik Kaygısının Psikolojik Sonuçları
http://egebireyselgelisim.com/index.php?option=com_content&task=view&id=7
(04.04.2008).
- ATAMAN, B.C., İşgücü Piyasası ve İstihdam Politikaların Prensipleri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara-2000.
- ATAMAN CEYLAN- Berrin, “İşsizlik Sorunu ve Türkiye’nin AB İstihdam Stratejisine Uyumu, İşveren Dergisi”, TİSK Yayınları, Ekim 2003.
- ATAMAN CEYLAN B., İşgücü Piyasası ve İstihdam Politikasının Temel Prensipleri. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İstihdam ve Danışmanlık Hizmetleri Eğitim Programı, Mart, Ankara–1999.
- AYHAN İrem, K. Mert Çubukçu, Suç ve Kent İlişkisine Ampirik Yaklaşım, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl/Volume: 3, Sayı/Issue: 5, 2007.
- BAL, Hüseyin. (1999), “*Kent Sosyolojisi*”, Turhan Kitabevi, 1. Baskı, Ankara.-1999.
- BALAMİR, Rahşan, “*Suç Teorileri İçinde Chicago Okulu’nun Yeri Ve Önemi*”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara–1999, s.48.

- BARBIER Jean-Claude (2001), “Welfare to Work Policies in Europe- The Current Challenges of Activation Policies”, Document de travail CEE, No. 11, Novembre 2001, <http://www.cee-recherche.fr> (05.05.2008),
- BECKER, Gary, “Crime and Punishment: An Economic Approach”, Journal of Political Economy, Yıl:1968.
- BERKEL Rik van. “Activation Programmes as an Alternative ?”, The TSER Project ‘Inclusion through Participation, UWWCLUS Workshop, Brussels-2000.
- BRANDOLINI Andrea, CIPOLLONE Piero, VIVIANO Eliana; Does the ILO definition capture all unemployment?. Temi di discussione No. 529, Banca D’Italia, December 2004.
- BOZDAĞLIOĞLU UYAR E.Yasemin, 1990’dan Günümüze Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İstihdamın Yapısının Analizi ,
www.akademikbakis.org/sayi11/makale/bozdaglioglu.doc.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye’de İşsizliğin Önlenmesi ve İstihdamın Arttırılması. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Genel Yayın No: 117, Ankara, 2004.
- CORNWELL, Christopher ve Trumbull, William N., “Estimating The Model of Crime with Panel Data”, The Review of Economics and Statistics, Yıl: 1994.
- COSTELLO Anne-LEVIDOW Les, “Flexploitation Strategies: UK Lessons for Europe”, For Humanity Against Neo-liberalism, London Committee, the Second Intercontinental Encuentro for Humanity Against Neoliberalism, Madrid-1997.
- ÇUBUKÇU, A., İşsizlik O En Büyük Hapishane, Evrensel Kültür, Ankara-2006, Sayı:116.
- DAR Amit-TZANNATOS Zafiris (1999), “Active Labor Market Programs: A Review of The Evidence from Evaluations”, Social Protection Department Working Paper, World Bank, Washington–1999.
- DPT, Aylık Ekonomik Göstergeler, Haziran, Ankara, 2001.
- Devlet İstatistik Enstitüsü, <http://www.die.gov.tr>, 2 Mart 2008.
- Devlet Bakanlığı, İşsizlikle Mücadele Yürütme ve Koordinasyon Kurulu, İşsizlikle Mücadele Ankara-1985.

- DELSEN Lei (1996), "Employment Opportunities for the Disabled", (içinde) International Handbook of Labour Market Policy and Evaluation, Edit: Günter SCHIMID vd., Edward Elgar, Cambridge-1996.
- DEJARDIN Amelita King (1996), "Public Works programmes, a Strategy for Poverty Alleviation: The Gender Dimension", Issues in Development Discussion Paper No. 10, International Labour Office, Geneva-1996.
- ERHEL Christine vd. (1996), "Job Opportunities for the Hard-to-place", (içinde) International Handbook of Labour Market Policy and Evaluation, Edit: Günter SCHIMID vd., Edward Elgar, Cambridge-1996.
- DEMİRBAŞ Timur, Kriminoloji, Seçkin, Ankara-2001.
- DÖNMEZER Sulhi, Kriminoloji, 8.Bası, Beta yayınları, İstanbul-1994.
<http://www.kriminoloji.com/main.htm>
- DURMAZ, Şükrü., "Bilişim Suçlarının Sosyolojik Analizi", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetim Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara-2005.
- EIDE, E. *Suç Önllemenin Ekonomisi ve Akıllı Suçlu. (Economics of Crime Deterrence and the Rational Offender)* North - Holland Yayınevi, 1994.
- EHRlich, Isaac. Suça Katılma: Bir Ekonomik Analiz. *Suçun ve Cezanın Ekonomisi Hakkında Makaleler* adlı kitabın içinde yayımlanmıştır. (Participation in illegitimate activities: An Economic Analysis in *Essays in the Economics of Crime and Punishment*) editör G. S. Becker ve W. M. Landes, Columbia Üniversitesi Matbaası, New York, 1974.
- ERSEL Birsen, Türkiye'de İşsizlik ve İşsizlik Sigortası, Ankara-1999.
- ERSEL, B., "Ulusal Basında İstihdam ve İşsizlik Sorunları", *Mercek*, 1999.
- ERDOĞAN, N., *Sosyolojik Açıdan Kent İşsizliği ve Anomi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No:62, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir-1991.
- ERLING, Eide, "Economics of Criminal Behavior", University of Oslo, Yıl.1999, WP No:8100.
- ERKAN, Rüstem; BAĞLI, Mazhar; SÜMER, Faruk ve ÜNVER Mahmut. (2002), "Sosyal Çevrenin Sokak Çocukluğuna Ve Çocuk Suçluluğuna Etkisi",

1.Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu, Türkiye Çocukları Yeniden Özgürlük Vakfı, Ankara.

EVANS-KLOCK Christine vd. (1998), “Worker Displacement: Public Policy and Labour-Management Initiatives in Selected OECD Countries”, Employment and Training Papers No. 24, International Labour Office, Geneva-1998.

EYÜBOĞLU, D., 2001 Krizi Sonrasında İşsizlik ve Çözüm Yolları. Milli Prodüktivite Yayınları No: 674, Mert Matbaası, Ankara–2003.

FAJNZYLBER, Paul ve diğerleri, “What Causes Violent Crime ?”, European Economic Review, Yıl:2002, Cilt:46.

FİŞEK, G., “Çok-Bilimli Eksende İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği” Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 50, Ankara-1995.

FEERIE Jane E., “Health consequences of job insecurity”, Labour Market Changes and Job Insecurity: A Challenge For Social Welfare and Health Promotion içinde, Editörler: Jane E. Ferrie, Michael G. Marmot, John Griffiths ve Erio Ziglio, WHO Regional Publications, European Series, No.81, Denmark-1999.

FUNK, Patricia ve KUGLER, Peter; “Identifying Efficient Crime Combating Policies by VAR-Estimations: The Example of Switzerland”, Universty of Basel, Yıl: 2000.

GÜNDOĞAN, N., (1999), “Genç İşsizliği ve Avrupa Birliği’ne Üye Ülkelerde Uygulanan Genç İstihdam Politikaları” *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Ankara-1999.

GÜNDOĞAN Naci, Genç İşsizliği, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir-2001.

GRAETZ, B., (1993), “Health Consequences of Employment and Unemployment: Longitudinal Evidence For Young Men and Women”, *Social Science and Medicine*, 36, 1993.

GARRIDO Luis, ve TOHARA Luis; “What does it take to be (counted as) unemployed? The case of Spain,” *Labour Economics*. Vol. 11, I.

GEDİZ, B., “Türkiye’de İstihdam-İşsizlik ve Çözüm Önerileri: Esneklik Yaklaşımı,” *Yönetim ve Ekonomi*, Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Manisa-2000.

- GÜRSEL Seyfettin ve ULUSOY Veyzel, Türkiye’de İşsizlik ve İstihdam, Yapı kredi Yayınları, İzmir-1999.
- HEINEKE, J. M. Suçun Ekonomik Modelleri: Genel bir Bakış. *Suçun Ekonomik Modelleri* adlı kitabın içinde yayımlanmıştır. (Economic Models of Criminal Behavior: An Overview in *Economic Models of Criminal Behavior*) editör Heineke, J. M. North - Holland Yayınevi, 1978. s.10-25.
- HIRSCHEY, Mark ve PAPPAS, L. James. İşletme Ekonomisi (*Managerial Economics*), Yedinci Baskı, The Dryden Matbaası, 1993.
- ILO, “Every Child Counts New Global Estimates on Child Labour”. April, Geneva-2002.
- ILO; The 20 Key Indicators of the Labour Market.
<http://www.ilo.org/public/english/employment/strat/kilm/indicators.htm#kilm8>, (28.03.2008).
- ILO (2000), Income Security and Social Protection in a Changing World, World Labour Report 2000, International Labour Office, Geneva. s.1.
- ILO (2001), “Global Employment Situation is Improving, but Remains “deeply flawed” in Many Areas”, International Labour Organization-Press Releases, <http://www.ilo.org/public/bureau/inf/pr/2001/>. (02.0342008)
- ILO (2003), “Working out of Poverty, Somavia Presents New Anti-poverty Proposals to ILO Annual Conference”, International Labour Organization-Press Releases, <http://www.ilo.org/public/english/bureau/inf/pr/index.htm> (11.05.2008)
- İÇLİ, Tülin. “*Kriminoloji*, Bizim Büro Basımevi, Ankara-1994, İçli’den Akt. Erkan, Bağlı, Sümer ve Ünver, 2002 :51.
- İÇLİ, Tülin. *Kriminoloji*, Bizim Büro Basımevi, 4.Baskı, Ankara-2001
- İNCE Ergun, Her Yönüyle Ücret, Milliyet Yayınları İstanbul–1990.
- İZKAN, Sadettin, “*Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Kentleşme Sürecinde Suç ve Suçluluk Olgusuna Sosyolojik bir Yaklaşım*”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Sivas-1992.
- JANOSKI Thomas, “Explaining State Intervention to Prevent Unemployment: The Impact of Institutions on Active Labour Market Policy Expenditures in 18

- Countries”, (içinde) International Handbook of Labour Market Policy and Evaluation, Edit: Günter SCHIMID vd., Edward Elgar, Cambridge-1996.
- JOELSON, L. and WAHLQUIST, L. (1987), “The psychological meaning of job insecurity and job loss: results of a longitudinal study”, Social Science and Medicine, Vol. 25:179– 82.
- KAHNEMAN, D. ve TVERSKY, A. Beklenti Teorisi: Risk altındaki kararın incelenmesi. (Prospect Theory: An analysis of decision under risk) *Econometrica*, 47(2), 1979.
- KARACA, Orhan, Türkiye’de suç ve işsizlik ilişkisi, Ekonomist Dergisi, Mart 26, 2007, İstanbul.
- KAPAR, Recep; Sosyal Korumanın İşgücü Piyasasına Etkisi. Birleşik Metal-İş Yayınları, İstanbul-2005.
- KAYA, Muammer, Türkiye’nin İstihdam-İşgücü-İşsizlik Değerlendirmesi, Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi, Eylül 2006, Cilt 6, Sayı 3.
- KENAR N., Dünyada ve Türkiyede İşsizlik, TES-İŞ Dergisi, 2001, No:4.
- KINGDON Geeta, KNIGHT John; “The measurement of unemployment when unemployment is high,” Labour Economics. Vol. 13, Iss. 3, 2006.
- KLANDERMANS Bert ve VAN VUUREN Tinka, Job Insecurity: Introduction, European Journal of Work and Organizational Psychology–1999, Vol.8, No.2.
- KOCACIK, F., Çalışma Sosyolojisi, Sivas-2000.
- KUTAL, G., “Türkiye’de İşsizliğin Yapısal Özellikleri,” II. İstihdam Haftası Tebliğleri (İş ve İşçi Bulma Kurumu Yayın No.276), 1999.
- KUMAŞ, H., İşsizliğin Psiko-Sosyal Boyutu ve Çalışma Yaşamına İlişkin Değerler Üzerindeki Etkileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt: 3, Sayı: 4, Ekim-Kasım-Aralık. İzmir, 2001.
- KUMBARACIBAŞI, Onur, ŞAROL Erdoğan, Ekonomiye Giriş, Ankara-1978.
- KOCACIK, F., “Sivas’ta İşsizlik Olgusu ve Aile Üzerine Etkileri”, Cumhuriyet Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18, 1-15., Sivas-1995.

- KORKMAZ, Abdullah. (1981-1985 Malatya Araştırması), "*Şehirleşme ve Suç*", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul.
- KOYUNCU M. ve ŞENSES F. (2004), "Kısa Dönem Krizlerin Sosyo-Ekonomik Etkileri: Türkiye, Endonezya ve Arjantin Deneyimleri", *Çalışma ve Toplum*, 2004/3.
- LATTIMORE, Pamela and WITTE, D. Ann. Şüpheli durumlar altında alınan kararların modelleri: Suç Seçimi. *Akıllı Suçlu: Suç Konusunda Akıllı Seçim Perspektifi* adlı kitabın içinde yayımlanmıştır. (Models of Decision making under uncertainty: the criminal choice in *The Reasoning Criminal: Rational Choice Perspectives on Offending*) editör Derek B. Cornish ve Ronal V. Clarke, New York, NY: Springer - Verlag, 1986.
- LIPSEY, et. all. *Mikroekonomi (Microeconomics)*. Harper & Row Yayınevi, New York, Dokuzuncu Baskı, 1990.
- LORDOĞLU Kuvvet, ÖZKAPLAN Nurcan ve TÖRÜNER Mete, *Çalışma İktisadı*, Beta Yayınları, 1999.
- MARSHALL Adriana, "Labour Market Policies and Regulations in Argentina, Brazil and Mexico: Programmes and impacts", ILO Employment Strategy Papers 2004/13, Geneva-2004.
- MEAGER Nigel, "From Employment to Self-employment: Labour Market Policies for Business Start-up", (içinde) *International Handbook of Labour Market Policy and Evaluation*, Edit: Günter SCHIMID vd., Edward Elgar, Cambridge-1996.
- MURAT, S., Prof.Dr.Nusret Ekin'e Armağan. TÜHİS (Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası) Yayını, Yayın No: 38, Ankara-2000.
- ORUÇ, Y; "Küreselleşme Tekelleşme Getirdi". *Milliyet*, 31.03.2008.
- OECD (1997), "Labour Market Policies: New Challenges Policies for Low-paid Workers and Unskilled Job Seekers", Meeting of the Employment, Labour and Social Affairs Comitte, Organisation for Economic Co-peration and Development, Paris-1997.

- ÖZŞUCA Şerife Türcan (1997), “İşsizlik Sigortası ve İşsizlik”, TÜRK-İş Yıllığı 1997, C. 2, Ankara-1997.
- ÖZGEN Atıf, Önemli bir Toplumsal Sorumluluk; Genç İşsizlik, İşveren Dergisi, TİSK Yayınları, Ocak, 2007.
- ÖZŞUCA, Ş. T., Esneklik ve Güvenlik İkileminde Türkiye Emek Piyasası. İmaj Yayınevi, Ağustos, Ankara-2003, s.59-60.
- PAZARLIOĞLU, M. Vedat, TURGUTLU Timur, Gelir, işsizlik ve suç: Türkiye Üzerine bir inceleme, 8.Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumunda bildirisi, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar 2007 Cilt: 44 Sayı:513.
- PYLE, J. David. *Hukuk Uygulamalarının ve Suçun Ekonomisi. (The Economics of Crime and Law Enforcement)*. St. Martin's matbaası, 1983, s.70-71.
- RAPHAEL S., WINTER-EBMER R., Identifying the Effect of Unemployment on Crime, Journal of Law and Economics, Vol. 44, No. 1. 2001.
- RICHARDSON, Paul, Unemployment Crime and Offenders, NACRO, NY, 1989.
- SAVAŞIR, R., Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Küçük ve Orta Boyutlu İşletmeler Açısından İstihdam Politikaları, Ankara-1999.
- SCHMIDT, Peter ve WITTE, D. Ann. *Suçun ve adaletin bir ekonomik analizi. (An Economic Analysis of Crime and Justice)*. Orlando, Flo. : Academic matbaası, 1984.
- SEZAL, İ. Sosyolojiye Giriş, Ankara: Martı Yayınları, 2003.
- SWINBURNE, P., The Psychological Impact of Unemployment on Managers and Professional Staff, Journal of Occupational Psychology-1981.
- TALAS, C., Toplumsal Ekonomi Çalışma Ekonomisi, 7. Baskı, İmge Yayınları, Ankara-1997.
- TARİS, W.T., “Unemployment and Mental Health: A Longitudinal Perspective”, *International Journal of Stress Management*, 2002.
- TİSK, 2004 Çalışma İstatistikleri ve İşgücü Maliyeti, Yayın No:262, Ankara, 2005.
- TARTAR, Gülistan; *"Metropolitan Alanda Çocuk Suçluluğu İstanbul Çevresinde Yapılmış Bir İnceleme"*, Mimar Sinan Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul-1993.
- TINAR, M.Y., Çalışma Psikolojisi, İzmir-1996.

- TIGGEMANN, M., Winefield, A.H., (1984), “The Effects of Unemployment on the Mood, Self-esteem, Locus of control, and depressive affect of schoolleavers”, *Journal of Occupational Psychology*1984.
- TOKSÖZ, G., Gelişmiş Ülkelerde İşsizlik Üzerine Güncel Tartışmalar, İmaj Yayıncılık, Ankara-1999.
- TÜSİAD, (2004a). Türkiye’de İşgücü Piyasasının Kurumsal Yapısı ve İşsizlik. Yayın No: TÜSİAD-T/2004–11/381, Aralık, İstanbul, 2004.
- TÜSİAD, Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İşsizlik. Yayın No: TÜSİAD-T/2002/12-354, Aralık, İstanbul-2002.
- UYANIK Yücel, BEDİR Eyüp, Rosetta Planının Analizi Ve Türkiye’nin Sosyo-Ekonomik Şartlarında Uygulanabilirliği,
<http://ab.calisma.gov.tr/belgeler/RosettaPlaniRaporGziUniversitesi.doc>.
- ÜMİT Ahmet, Çıplak Ayaklıydı Gece, Doğan Kitapçılık, İstanbul- 2003, s.35.
- ZAİM, S., Çalışma Ekonomisi. Filiz Kitabevi, Gen. 10. Baskı, İstanbul, 1997.
- ZAİM Sabahaddin, Çalışma Ekonomisi, Filiz Kitabevi. İstanbul–1986.
- WIRTH, Louis. Ideologilal Aspects of Social Disorganization A.Regs (Ed) On Cities and Social Life, The Üniversity of Chicago Pres, Chicago-1981.
http://www.die.gov.tr/turkish/sonist/ısgucu/kasim/k_270206.xls. 24.03.2008.
http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=808&id=48
http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/ok_faaliyet_bilgileri.htm.24.03.2008.
http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=1036&id=59